

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2022-2023

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της Δέσποινας Ηλ. Παπαλεξάνδρου

Α.Μ.: 7340162201016

«ΜΕΤΡΑ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΝ ΤΗΣ ΕΣΔΑ»

Τριμελής Επιτροπή Αξιολόγησης:

- α) Επίκουρος Καθηγητής Αλέξανδρος Δημάκης (Επιβλέπων)
- β) Επίκουρος Καθηγητής Ιωάννης Ανδρουλάκης
- γ) Επίκουρη Καθηγήτρια Αθανασία Διονυσοπούλου

Αθήνα, Οκτώβριος 2023

Copyright © Παπαλεξάνδρου Δέσποινα, 2023

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Allrightsreserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	σελ.9
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ	σελ.8
Η ΕΣΔΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΙΑΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ ..σελ.10	
ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΣΔΑ	σελ. 11
i. ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ.....	σελ.11
ii. Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΩΝ	σελ.13
ΟΥΣΙΩΔΗΣ ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΕ ΔΙΚΑΙΗ ΔΙΚΗ	σελ. 15
i. Η ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 ΕΣΔΑ	σελ.15
ii. Η ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΚΠΔ	σελ.18
Η ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΔΔΑ	σελ.19
i. ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ	σελ.19
ii. ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΔΔΑ.....	σελ.23
➔ ΓΕΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ.....	σελ.24
➔ ΑΤΟΜΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ.....	σελ.27
-ΔΙΚΑΙΗ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ (Αρθ.41 ΕΣΔΑ)	σελ.28
-ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ (Reopening).....	σελ.30
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΡΥΘΜΙΣΗ: Η ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΛΟΓΩ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΤΟΥ ΕΔΔΑ (αρθ. 525 περ.6 ΚΠΔ)....	σελ. 31
ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ.....	σελ.36
I. ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΑΡΑΔΕΚΤΟΥ.....	σελ.36

i.	Ύπαρξη αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης.....	σελ.36
ii.	Υποβολή αίτησης από δικαιούμενο πρόσωπο.....	σελ.37
iii.	Ύπαρξη εννόμου συμφέροντος.....	σελ.37
iv.	Υποβολή ενώπιον αρμοδίου οργάνου.....	σελ.38
v.	Αναφορά των λόγων επανάληψης και των αποδεικτικών στοιχείων.....	σελ.38
vi.	Τήρηση προθεσμίας.....	σελ.38
vii.	Ανυπαρξία νόμιμης παραίτησης	σελ.39
II.	ΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΕΣ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡ.6	σελ.39
i.	ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΔΔΑ.....	σελ.39
ii.	Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΝΑ ΑΦΟΡΑ ΤΟΝ ΔΙΚΑΙΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΤΗΡΗΘΗΚΕ.....	σελ.41
iii.	Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΠΟΥ ΕΦΑΡΜΟΣΤΗΚΕ.....	σελ.43
iv.	Η ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ	σελ.44
	ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ	σελ.46
	ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΕΠΙ ΚΑΤΑΔΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΕΔΔΑ ΓΙΑ ΜΗ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 533ΚΠΔ (526 ΚΠΔ).....	σελ.50
	ΕΝΑ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΟ ΖΗΤΗΜΑ: Η ΥΠΕΡΒΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΛΟΓΗΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΗΣ.....	σελ.53
	ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ («Dies a quo»)	σελ.54
	ΛΗΞΗ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ («Dies ad quem»).....	σελ.55
	ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟ ΤΟΥ «ΕΥΛΟΓΟΥ»	σελ.56
1.	Η πολυπλοκότητα της υπόθεσης.....	σελ.57

2. Η στάση των αρμόδιων κρατικών αρχών.....	σελ.58
3. Η συμπεριφορά του προσφεύγοντος	σελ.59
4.Το διακύβευμα της υπόθεσης για τον προσφεύγοντα.....	σελ.60
ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΕΠΙ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗΣ ΥΠΕΡΒΑΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΛΟΓΗΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ	σελ.61
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΡΥΘΜΙΣΗ	σελ.63
i. ΟΙ ΑΝΤΙΚΡΟΥΟΜΕΝΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΣΕ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	σελ.63
ii. ΟΙ ΚΑΤΑΔΙΚΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΕΔΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΙΛΟΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ.....	σελ.66
ΙΣΧΥΟΝ ΣΗΜΕΡΑ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ	σελ.70
i. ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ.....	σελ.70
ii. ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 84 ΠΑΡ.3 ΠΚ.....	σελ.72
iii. ΑΝΑΚΥΠΤΟΝΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΑ ΡΥΘΜΙΣΗ.....	σελ.75
ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ	σελ.78
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ	σελ.81

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
αρθ.	άρθρο
βλ.	βλέπε
ΔΕΚ	Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕισΝ	Εισαγωγικός Νόμος
έκδ.	έκδοση
επιμ.	επιμέλεια
επομ.	επόμενα
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
κ.	κατά
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
Ν.	Νόμος
ΝοΒ	Νομικό Βήμα
ΝΔ	Νομοθετικό Διάταγμα
ΝΣΚ	Νομικό Συμβούλιο του Κράτους
ό. π.	όπως προηγουμένως
παρ.	παράγραφος
περ.	περίπτωση
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΛογ	Ποινικός Λόγος
ΠοινΧρον	Ποινικά Χρονικά
π.χ.	παραδείγματος χάριν

σελ.	σελίδα
ΣτΕ	Συμβούλιο της Επικρατείας
Σχ.	Σχέδιο
Συμβ.	Συμβούλιο
τ.τ.	Τιμητικός τόμος

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Η σύγχρονη νομική πραγματικότητα έχει πλέον αποκτήσει έντονη διεθνή υφή, με τις συμβάσεις διακρατικού χαρακτήρα να πληθαίνουν διαρκώς, ιδίως σε επίπεδο ευρωπαϊκής εννόμου τάξης. Από τις εξελίξεις αυτές των τελευταίων δεκαετιών, δεν θα μπορούσε να έχει μείνει ανεπηρέαστη και η χώρα μας, η οποία έχοντας κυρώσει, έως και σήμερα, τα κρισιμότερα συμβατικά κείμενα ευρωπαϊκής νομοθετικής προελεύσεως, έχει αναλάβει έναν ουσιώδη ρόλο στην διαφύλαξη και προάσπιση των κεκτημένων αυτών. Μεταξύ των συμβάσεων αυτών, εξέχουσα θέση καταλαμβάνει η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ένα κείμενο θεσπισμένο ήδη από την 4^η Νοεμβρίου του 1950, το οποίο όμως στο πέρασμα των ετών έχει καταφέρει να διατηρήσει την σημασία του αναλλοίωτη, αποτελώντας, σήμερα, 73 έτη αργότερα, την βασική ασπίδα προστασίας των ατομικών θεμελιωδών δικαιωμάτων στην συντριπτική πλειονότητα των κρατών της Ευρώπης.

Φυσικά, όπως κάθε, άλλωστε, νομοθετικό κείμενο, έτσι και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΣΔΑ ή Σύμβαση) μπορεί να απολαμβάνει σε θεωρητικό επίπεδο την κατοχύρωση από τα συμβαλλόμενα κράτη, σε πρακτικό επίπεδο όμως, η παραβίαση των αρχών της αποτελεί σύνηθες φαινόμενο στην ευρωπαϊκή έννομη τάξη, με τον αριθμό των ετησίως υποβαλλόμενων ατομικών προσφυγών να παραμένει σταθερά αυξημένος. Οπωσδήποτε, η πλήρης εξάλειψη των παραβιάσεων της Σύμβασης αυτής θα αποτελούσε ευτύχημα για όλους, ωστόσο, δυστυχώς, μία τέτοια σκέψη φαντάζει μάλλον ουτοπική, μετατοπίζοντας έτσι το επίκεντρο των προσπαθειών στην αναζήτηση των μέσων εκείνων, τα οποία είναι ικανά να επιτύχουν την πλέον αποτελεσματικότερη ίαση της προκληθείσας από τις – αναπόφευκτες- παραβιάσεις βλάβη στους πολίτες των κρατών- μελών.

Ακριβώς, τα μέσα αυτά θεραπείας των παραβάσεων της ΕΣΔΑ – σε επίπεδο ποινικής διαδικασίας- αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας μελέτης, με το ενδιαφέρον αυτής να εστιάζεται στις παραβιάσεις της αρχής της δίκαιης δίκης, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 της Σύμβασης και στην ειδικότερη περίπτωση της υπέρβασης του εulόγου χρόνου της δίκης. Κομβικό ρόλο στην παρούσα έρευνα, όπως θα αναδειχθεί και από τις αναλύσεις που έπονται, διαδραματίζει η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, καθώς αποτελεί το πολυτιμότερο εργαλείο για την κατανόηση και εμβάθυνση των όσων η Σύμβαση

προβλέπει, επιτυγχάνοντας παράλληλα, να διατηρεί το κείμενό της «ζωντανό» μέσα στο πέρασμα των ετών.

Στις αναπτύξεις που θα ακολουθήσουν, ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην ημεδαπή μας έννομη τάξη και δη στα προβλήματα που ανέκυψαν στην πορεία των ετών, τόσο σε νομοθετικό όσο και σε νομολογιακό επίπεδο, αναφορικά με την απουσία των κατάλληλων μηχανισμών θεραπείας των παραβιάσεων της ΕΣΔΑ, αλλά και στις νομοθετικές μεταρρυθμίσεις που τελικώς υιοθετήθηκαν. Για την πληρέστερη και σαφέστερη κατανόηση των ισχυουσών σήμερα ρυθμίσεων της ελληνικής εννόμου τάξεως σε επίπεδο μέτρων θεραπείας, αναλύεται κατωτέρω τόσο η θέση της Σύμβασης και η συναφής νομολογία του ΕΔΔΑ όσο και το νομοθετικό και νομολογιακό πλαίσιο που ίσχυε στη χώρα μας τις προηγούμενες δεκαετίες και οι σχετικές ελλείψεις και αστοχίες αυτού. Μέσω της διεξοδικής αυτής ανάλυσης κατανοεί κανείς τους σκοπούς και τα αίτια των νομοθετικών τροποποιήσεων που έλαβαν χώρα με την εισαγωγή αφενός του θεσμού της επανάληψης της διαδικασίας του άρθρου 525 παρ.1 περ.6 και αφετέρου της ελαφρυντικής περίπτωσης του άρθρου 84 παρ.3 ΠΚ, αμφότερες ρυθμίσεις καίριας σημασίας, στις οποίες και εστιάζει το ενδιαφέρον της παρούσας εργασίας, η καταλληλότητα και η επάρκεια, όμως, των οποίων δεν στερούνται αμφισβητήσεως έως και σήμερα.

Η ΕΣΔΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΙΑΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελεί μία από τις σημαντικότερες συμβάσεις, οι οποίες έχουν υπογραφεί σε διεθνές επίπεδο από τα κράτη, με την σημασία της στο πεδίο της κατοχύρωσης και προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου να είναι ανεκτίμητη.

Σε επίπεδο ελληνικής έννομης τάξης, η ΕΣΔΑ αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα αυτής από την κύρωσή της με τον Ν.2329/1953 και την επικύρωσή της μετά την μεταπολίτευση με το ΝΔ 53 της 19/20-09-1974, ενώ σύμφωνα και με το άρθρο 28 παρ.2 του Συντάγματος απολαμβάνει αυξημένης τυπικής ισχύος, δηλαδή υπερνομοθετικής. Την ΕΣΔΑ ακολουθούν και συμπληρώνουν και πρόσθετα πρωτόκολλα, τα οποία και διευρύνουν την παρεχόμενη αρχική προστασία είτε σε διαδικαστικό είτε σε ουσιαστικό επίπεδο και τα οποία από την κύρωσή τους αποκτούν όμοιας φύσεως ισχύ με αυτή της Σύμβασης¹.

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δεν αποτελεί απλώς ένα ακόμα διεθνές κείμενο, αλλά συνιστά ένα θεμελιώδες εργαλείο, συνδράμοντας καθοριστικά τόσο στη διαφύλαξη των ανθρωπίνων ελευθεριών στο πλαίσιο εκάστης εθνικής έννομης τάξης όσο και στη διαμόρφωση ενός υπερκείμενου και κοινού «πανευρωπαϊκού οπλοστασίου» υπέρ του κράτους δικαίου². Μέσα από τις διατάξεις της αποκρυσταλλώνονται οι βασικότερες αρχές της ευρωπαϊκής δημόσιας τάξης και προωθείται το δημοκρατικό πολίτευμα ως το μόνο συμβατό με τη Σύμβαση, αποκλείοντας άλλα καθεστώτα δικτατορικού ή απολυταρχικού χαρακτήρα³. Η Σύμβαση, λόγω της σπουδαιότητάς της, αποκαλείται ως «*συνταγματικό όργανο της Ευρωπαϊκής δημοσίας τάξης*»⁴, υποδεικνύοντας έτσι ότι πρόκειται για ένα διεθνές κείμενο, το οποίο απολαμβάνει – ή τουλάχιστον πρέπει να απολαμβάνει- τον ύψιστο σεβασμό από τα συμβαλλόμενα κράτη.

Η ιδιαίτερη θέση και αποδοχή της μεταξύ των συστημάτων διεθνούς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου οφείλεται ως έναν βαθμό στον μηχανισμό προστασίας που αυτή καθιερώνει, προβλέποντας ρητώς ένα δικαιοδοτικό σύστημα, το οποίο αποσκοπεί αποκλειστικά στην εξασφάλιση της τήρησής της από τα κράτη,

¹Παπαδαμάκης, ΠοινΔικ 5/2004, σελ.582

² Ι. Ανδρουλάκης, Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης, 2000, σελ.99-100

³Σισιλιάνος, ΕΣΔΑ, ερμηνεία κατ' άρθρο, 2^η έκδοση, 2017, σελ. 1-2

⁴Ηλιοπούλου-Στράγγα, Γενική Θεωρία Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, 2018, σελ.281

συνιστώντας μία καινοτομία της Σύμβασης. Άλλωστε, σε διεθνές επίπεδο η αδυναμία εκτέλεσης των αποφάσεων αποτελεί ένα από τα κρισιμότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν όλα σχεδόν τα διεθνή δικαστήρια, όπως και άλλα διεθνή δικαιοδοτικά όργανα.⁵

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΠΟΠΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΣΔΑ

Η Σύμβαση καθιερώνει ένα μοναδικό παγκοσμίως, τριμερές ελεγκτικό σύστημα εποπτείας, αποτελούμενο από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, τον έλεγχο από τα ίδια τα Συμβαλλόμενα Κράτη – τα οποία ανάλογα με την περίπτωση δρουν άλλοτε ως ελεγκτές και άλλοτε ως ελεγχόμενα- και τέλος την Επιτροπή Υπουργών.

i. ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Κεντρικό ρόλο στο σύστημα ελέγχου της εφαρμογής της ΕΣΔΑ διαδραματίζει, σήμερα, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής ΕΔΔΑ ή Δικαστήριο), το οποίο είναι αποκλειστικά αρμόδιο για τη διασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων, όπως αυτά κατοχυρώνονται στη Σύμβαση⁶. Σημειώνεται ότι η αρμοδιότητα αυτή του ΕΔΔΑ δεν ήταν εξ αρχής αποκλειστική, αλλά μέχρι την υπογραφή και τη θέση σε ισχύ του 11^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, ο έλεγχος τήρησής της ανήκε τόσο στο ΕΔΔΑ όσο και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, με την τελευταία όμως να καταργείται με το Πρωτόκολλο της 11^{ης}-05-1994 και το σύστημα ελέγχου να διαμορφώνεται ως ισχύει σήμερα, με το ΕΔΔΑ να αποτελεί το μοναδικό αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο.

Μέσω της Σύμβασης παρέχεται ένα υψηλότατο επίπεδο προστασίας, δεδομένου ότι 850.000.000 άτομα που διαμένουν στα 47 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, έχουν τη δυνατότητα να ασκήσουν προσφυγή ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου

⁵Βλ. Ομιλία - Παρέμβαση του Προέδρου του ΝΣΚ στην εκδήλωση του Κύκλου Ιδεών για την Εθνική Ανασυγκρότηση με θέμα "Η εφαρμογή των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ως θεμελιώδης προϋπόθεση σεβασμού της ΕΣΔΑ", στις 17 Ιανουαρίου 2020

⁶ Τ. Ηλιοπούλου-Στράγγα, Γενική Θεωρία Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, 2018, σελ.281

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σε περιπτώσεις παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους⁷.

Το ΕΔΔΑ είναι το πρωταρχικό όργανο, το οποίο καλείται να αποφανθεί, κατά την κρίση εκάστης προσφυγής που άγεται ενώπιον του, περί της συμμόρφωσης ή μη των εθνικών ρυθμίσεων του συγκεκριμένου κράτους προς τις επιταγές της ΕΣΔΑ, με τις σχετικές αιτιάσεις των εν λόγω προσφυγών να ποικίλλουν, καλύπτοντας ένα ευρύτατο φάσμα παραπόνων αναφορικά με παραβιάσεις της Σύμβασης. Οπωσδήποτε, μεταξύ αυτών, εμπεριέχονται άλλοτε περιπτώσεις προδήλων παραβιάσεων και εμφανών νομοθετικών ελλείψεων των εννόμων τάξεων και άλλοτε ζητήματα δυσεπίλυτα, είτε λόγω της φύσεως της παραβίασης είτε και εξαιτίας της κρισιμότητας του υπό εξέταση θέματος, απαιτώντας από το Δικαστήριο να εμφανισθεί αντάξιο της θέσης του και να λειτουργήσει ως καθοριστικός παράγοντας στη διαμόρφωση των νομικών κατευθύνσεων εντός της ευρωπαϊκής δικαιοσύνης⁸.

Η πλήρης και αποτελεσματική εφαρμογή της ΕΣΔΑ δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την παράλληλη αξιοποίηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ, τα συμπεράσματα της οποίας θεωρούνται καθοριστικής σημασίας, καθώς επιτρέπουν την προσαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης στις αντιλήψεις και τις απαιτήσεις της εκάστοτε εποχής. Με την ΕΣΔΑ να αποτελεί, λοιπόν, ένα κείμενο «ζωντανό», οι αποφάσεις του Δικαστηρίου έχουν αναχθεί, όπως επισημαίνεται από τον Ανδρουλάκη⁹, ήδη μερικές δεκαετίες νωρίτερα, σε αναπόσπαστο ερμηνευτικό βοήθημα και καθοριστικό «σύμμαχο» για τις νομοθετικές και δικαστικές αρχές των συμβαλλόμενων κρατών, με τις τελευταίες να μην είναι σε θέση να αγνοήσουν τα νομολογιακά πορίσματα, αλλά τουναντίον να υποχρεώνονται σε μία διαρκή παρακολούθηση αυτών, ώστε να επιτυγχάνουν την καλύτερη δυνατή ενσωμάτωσή τους.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, κρίσιμη παραμένει η επιθυμία και τελικώς η επιλογή των ευρωπαϊκών κρατών να υποταχθούν στα κελεύσματα του ΕΔΔΑ, ως βασικού εκφραστή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, της οποίας και αποτελούν συμβαλλόμενα μέρη. Η υποταγή αυτή των εθνικών εννόμων τάξεων δεν αποσκοπεί φυσικά στην απώλεια της εθνικής κυριαρχίας και την απόλυτη

⁷Βλ. Ομιλία - Παρέμβαση του Προέδρου του ΝΣΚ στην εκδήλωση του Κύκλου Ιδεών για την Εθνική Ανασυγκρότηση με θέμα "Η εφαρμογή των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ως θεμελιώδης προϋπόθεση σεβασμού της ΕΣΔΑ", στις 17 Ιανουαρίου 2020

⁸ Ι. Ανδρουλάκης, ό.π., σελ. 102-103

⁹ Ι. Ανδρουλάκης, ό.π., σελ.99-100

ομοιομορφία των νομικών συστημάτων, αλλά στην αποφυγή των καταστρατηγήσεων της ΕΣΔΑ, καταστρατηγήσεων που καταλήγουν –όχι σπάνια- σε παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων των ανθρώπων¹⁰.

ii. Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΥΠΟΥΡΓΩΝ

Πλην του ελέγχου που ασκεί το Δικαστήριο του Στρασβούργου, προβλέπεται και η Επιτροπή Υπουργών, η οποία επιβλέπει ωστόσο σε ένα δεύτερο στάδιο, όχι την τήρηση της ΕΣΔΑ από τα κράτη, αλλά τη συμμόρφωση των τελευταίων στις εκδοθείσες αποφάσεις του ΕΔΔΑ, διατηρώντας μάλιστα και την αρμοδιότητα επιβολής των αναγκαίων μέτρων σε περιπτώσεις διαπίστωσης μη συμμόρφωσης από την πλευρά των κρατών¹¹. Πρόκειται για το πολιτικό και εκτελεστικό όργανο του Συμβουλίου της Ευρώπης¹², στο πλαίσιο του οποίου οι αποφάσεις λαμβάνονται με αυξημένη πλειοψηφία 2/3, διατηρώντας έναν ρόλο καθοριστικό στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής εννόμου τάξης, καθώς αποτελεί τον κύριο μηχανισμό αμοιβαίας εποπτείας μεταξύ των συμβαλλόμενων κρατών¹³ και τον μοναδικό μηχανισμό εκτέλεσης αποφάσεων διεθνούς δικαστηρίου¹⁴.

Από την θέση σε ισχύ του 14^{ου} Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης, το 2010, εφαρμόζονται δύο μορφές επιτήρησης ανάλογα με τον βαθμό προτεραιότητας, όπως καθορίζεται στην εκάστοτε υπόθεση: η ενισχυμένη επιτήρηση και η απλή/ συνήθης επιτήρηση. Σύμφωνα με το ισχύον, σήμερα, σύστημα, όλες οι υποθέσεις βρίσκονται υπό διαρκή εποπτεία, η οποία λαμβάνει κατά κανόνα τη μορφή της συνήθους διαδικασίας, εκτός αν από τη φύση της υπόθεσης κρίνεται αναγκαίο να εξεταστεί στο πλαίσιο της ενισχυμένης διαδικασίας¹⁵.

Έτσι, στο πλαίσιο της απλής επιτήρησης εξετάζονται υποθέσεις οι οποίες αφορούν ήσσονος βαρύτητας παραβίαση της ΕΣΔΑ. Σε ελληνικό επίπεδο, παραμένουν σε απλή επιτήρηση ως προς την εκτέλεση 105 ελληνικές υποθέσεις και υπάρχουν 9

¹⁰ Ι. Ανδρουλάκης, ό.π., σελ. 105

¹¹ Ηλιοπούλου- Στράγγα, Γενική Θεωρία Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, 2018, σελ.281

¹² Α. Μπάκα – Α. Χαροκόπου – Μ. Γαβουνέλη «Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου: Προς μία αποτελεσματικότερη εθνική στρατηγική παρακολούθησης της εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΔΑ στην Ελλάδα, σε Λ. Σισυλιανό «Η εκτέλεση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ από την Ελλάδα», 2021, σελ. 33-34

¹³ Ε. Βενιζέλος «Η εφαρμογή των αποφάσεων του ΕΔΔΑ», σε Λ. Σισυλιανό «Η εκτέλεση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ από την Ελλάδα», σελ.3

¹⁴ Μπάκα, Χαροκόπου, Γαβουνέλη ό.π., σελ. 33

¹⁵ Μπάκα, Χαροκόπου, Γαβουνέλη ό.π., σελ. 34

ακόμη νέες υποθέσεις, με τις βασικότερες υποθέσεις να αφορούν στην παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, στην παραβίαση της ελευθερίας έκφρασης, του τεκμηρίου αθωότητας ή της αρχής *ne bis in idem*, παραβιάσεις του δικαιώματος στην ιδιοκτησία, κ.λπ.

Αντίθετα, στην ενισχυμένη επιτήρηση εντάσσονται υποθέσεις περισσότερο περίπλοκες, οι οποίες έχουν αναδείξει την ύπαρξη συστημικού προβλήματος και κρατικών δυσλειτουργιών και θίγουν τον σκληρό πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ως εκ τούτου χρήζουν εγγύτερης παρακολούθησης από την Επιτροπή Υπουργών. Στην περίπτωση της Ελλάδας, παραμένουν σε ενισχυμένη επιτήρηση, 6 ομάδες ελληνικών υποθέσεων και συνολικά 72 υποθέσεις. Οι 6 αυτές ομάδες υποθέσεων αφορούν τις συνθήκες κράτησης σε σωφρονιστικά καταστήματα και αστυνομικά κρατητήρια (Νησιώτης και λοιποί κ. Ελλάδος), για βασανιστήρια και απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση από κρατικά όργανα και μη αποτελεσματική διερεύνηση των περιστατικών (Μακαρατζής κ. Ελλάδος), για τις διαδικασίες χορήγησης ασύλου και τις συνθήκες διαβίωσης μεταναστών και προσφύγων σε Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης, (M.S.S. κ. Βελγίου και Ελλάδος), για την εμπορία, διακίνηση και εκμετάλλευση ανθρώπων και συγκεκριμένα εργατών γης (Chowduryk. Ελλάδος).¹⁶

¹⁶Βλ. Ομιλία - Παρέμβαση του Προέδρου του ΝΣΚ στην εκδήλωση του Κύκλου Ιδεών για την Εθνική Ανασυγκρότηση με θέμα "Η εφαρμογή των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ως θεμελιώδης προϋπόθεση σεβασμού της ΕΣΔΑ", στις 17 Ιανουαρίου 2020

ΟΥΣΙΩΔΗΣ ΠΑΡΕΚΒΑΣΗ ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΕ ΔΙΚΑΙΗ ΔΙΚΗ

i. Η ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 ΕΣΔΑ

Στα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη δικαίου, η ανάδειξη των σχέσεων της ΕΣΔΑ με τα συστήματα απονομής δικαιοσύνης και ειδικότερα με αυτό της ποινικής διαδικασίας μορφοποιείται στην κεφαλαιώδους σημασίας αρχή της «δίκαιης δίκης»¹⁷. Ο δίκαιος χαρακτήρας της ποινικής δίκης, εξαιτίας και της θέσεως των δικαστηρίων ως τελικών κριτών μίας ποινικής κατηγορίας, αποτελεί ένδειξη δημοκρατικότητας του συστήματος δικαιοσύνης που καθιερώνεται στην εκάστοτε εθνική έννομη τάξη¹⁸.

Στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το δικαίωμα του κατηγορουμένου να δικαστεί με δίκαιο τρόπο στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας κατοχυρώνεται στο άρθρο 6 και συγκεκριμένα προβλέπεται αρχικά ένα γενικής φύσεως δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, ενώ ακολούθως κατοχυρώνονται και επιμέρους πτυχές αυτού, εξειδικεύοντας την προστασία που εξασφαλίζει η Σύμβαση. Έτσι, σύμφωνα με τη διάταξη αυτή:

«Άρθρο 6- Δικαίωμα σε δίκαιη δίκη

1. Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα η υπόθεσή του να δικαστεί δίκαια, δημόσια και εντός λογικής προθεσμίας από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο που λειτουργεί νόμιμα, το οποίο θα αποφασίσει είτε ως προς αμφισβητήσεις για τα αστικής φύσης δικαιώματα και υποχρεώσεις του είτε για το βάσιμο κάθε εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσης. Η απόφαση πρέπει να εκδοθεί δημόσια, η είσοδος όμως στην αίθουσα των συνεδριάσεων μπορεί να απαγορευτεί για τον Τύπο και το κοινό για όλη ή μέρος της διάρκειας της δίκης προς το συμφέρον της ηθικής, της δημόσιας τάξης ή της εθνικής ασφάλειας σε δημοκρατική κοινωνία, όταν αυτό ενδείκνυται από τα συμφέροντα των ανηλίκων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, ή στον απολύτως αναγκαίο βαθμό που κρίνει το δικαστήριο, όταν η δημοσιότητα θα μπορούσε υπό ειδικές συνθήκες να βλάψει τα συμφέροντα της δικαιοσύνης.

2. Κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για αδίκημα τεκμαίρεται ότι είναι αθώο έως τη νόμιμη απόδειξη της ενοχής του.

¹⁷Αναγνωστόπουλος, Η παραβίαση του δικαιώματος δίκαιης δίκης, ΠοινΧρον ΝΔ/2004, σελ. 5-6

¹⁸Παπαδαμάκης, ό.π.

3. Ειδικότερα, κάθε κατηγορούμενος έχει δικαίωμα: α. να πληροφορηθεί λεπτομερώς το συντομότερο δυνατό και σε γλώσσα που κατανοεί τη φύση και τον λόγο της εναντίον του κατηγορίας, β. να διαθέτει τον αναγκαίο χρόνο και ευκολίες για την προετοιμασία της υπεράσπισής του, γ. να υπερασπιστεί ο ίδιος τον εαυτό του ή να αναθέσει την υπεράσπισή του σε συνήγορο της επιλογής του ή, εάν δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώσει συνήγορο, να του παρασχεθεί αυτός δωρεάν, όταν αυτό απαιτείται προς το συμφέρον της δικαιοσύνης, δ. να εξετάσει ή να ζητήσει να εξεταστούν οι μάρτυρες κατηγορίας και να πετύχει την πρόσκληση και εξέταση μαρτύρων υπεράσπισης με τους ίδιους όρους με αυτούς των μαρτύρων κατηγορίας, ε. να τύχει δωρεάν συνδρομής διερμηνέα, εάν δεν κατανοεί ή δεν μιλάει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στο Δικαστήριο.»

Τα επιμέρους αυτά δικαιώματα, όπως κατοχυρώνονται στο άρθρ.6 συνιστούν εξειδικευμένες πτυχές του γενικού δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, χωρίς όμως η απαρίθμηση τους στο κείμενο της διάταξης να είναι εξαντλητική, καθώς σύμφωνα με την κρατούσα άποψη στη θεωρία αλλά και την πάγια θέση του ΕΔΔΑ η αναφορά σε αυτά τα δικαιώματα δεν είναι παρά ενδεικτική του δίκαιου χαρακτήρα της ποινικής διαδικασίας¹⁹. Αυτό συνεπάγεται ότι ακόμα και η τήρηση όλων αυτών των προβλεπόμενων δικαιωμάτων δεν οδηγεί αυτόματα στον χαρακτηρισμό της ποινικής δίκης ως δίκαιη εν συνόλω, αλλά και αντίστροφα η παραβίαση ενός εξ αυτών δεν αίρει υποχρεωτικώς τον δίκαιο χαρακτήρα αυτής²⁰.

Έτσι, κατά τον Παπαδαμάκη²¹, ως «δίκαιη» θεωρείται η δίκη, η οποία χωρίς να παραβιάζει ούτε στο ελάχιστο συγκεκριμένες και ως επί το πλείστον αυτονόητες εγγυήσεις οδηγεί σε αποτελεσματική δικαστική προστασία του κατηγορουμένου, ενώ κατά τον Αναγνωστόπουλο²², το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη της παρ.1 του αρθ.6 ΕΣΔΑ, ανήκει στα συστατικά του κράτους δικαίου και επιβάλλει τη διεξαγωγή της διαδικασίας με τρόπο ώστε να την καθιστά δίκαιη σε κάθε περίπτωση, επιτάσσοντας έτσι τα εθνικά δικαστήρια και τις εθνικές νομοθεσίες να προσαρμόζονται διαρκώς στην εξελισσόμενη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Ως προς το πεδίο εφαρμογής της αρχής της δίκαιης δίκης, επισημαίνεται ότι καλύπτει το σύνολο της ποινικής διαδικασίας, από τα στάδια της προκαταρκτικής εξέτασης έως

¹⁹Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 583, Αναγνωστόπουλος, ό.π.

²⁰Αναγνωστόπουλος, ό.π.

²¹Παπαδαμάκης, ό.π., σελ. 583

²²Αναγνωστόπουλος, ό.π.

και την τελική καταδίκη και τη διαδικασία επιμέτρησης της ποινής, χωρίς όμως να εφαρμόζεται περαιτέρω στις διαδικασίες που τυχόν έπονται, όπως π.χ. κατά τη διαδικασία χορήγησης απόλυσης υφ' όρων. Δεδομένων, λοιπόν, των ανωτέρω επισημάνσεων, ως προς την κρίσιμη -για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας- διαδικασία της επανάληψης της ποινικής δίκης, η προστασία που απορρέει από την πρόβλεψη του άρθρου 6 ΕΣΔΑ γίνεται δεκτό ότι είναι εφαρμοστέα μόνο στη διαδικασία που θα ακολουθήσει αν και εφόσον αποφασιστεί η επανάληψη της δίκης και όχι κατά την ίδια τη διαδικασία με την οποία καλείται το αρμόδιο δικαιοδοτικό όργανο να αποφανθεί για την αποδοχή ή μη της σχετικής αίτησης για επανάληψη²³.

Πρόκειται για άποψη που υιοθετείται παγίως και από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, με χαρακτηριστικότερες αποφάσεις, εδώ, την Franz Fischer κατά Αυστρίας²⁴, όπου το Δικαστήριο, κρίνοντας σε επίπεδο παραδεκτού, δέχτηκε ότι το άρθρο 6 δεν εφαρμόζεται σε διαδικασίες για επανέναρξη μίας ποινικής διαδικασίας, δεδομένου ότι αυτός που αιτείται την επανάληψη της υπόθεσής του και του οποίου η ποινή έχει καταστεί τελεσίδικη δεν θεωρείται πλέον κατηγορούμενος για ποινικό αδίκημα, αλλά και την Vanyan κατά Ρωσίας²⁵, όπου το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το άρθρο 6 της Σύμβασης εφαρμόζεται στις διαδικασίες κατά τις οποίες ένα άτομο κατηγορείται για ένα ποινικό αδίκημα μέχρι να εκδοθεί οριστική κρίση επί αυτής της κατηγορίας όπου αποφασιστεί οριστικά αυτή η κατηγορία, επισημαίνοντας παράλληλα ότι δεν εφαρμόζεται σε διαδικασίες που αφορούν ένα αποτυχημένο αίτημα για επανέναρξη μιας υπόθεσης, αλλά μόνο στη νέα διαδικασία, μετά την έγκριση της επανάληψης, επιβεβαιώνοντας, έτσι την παγίως διαμορφωμένη νομολογία του επί του ζητήματος.

²³ Σισιλιάνος, ό.π., σελ. 247

²⁴ ΕΔΔΑ Franz Fischer κατά Αυστρίας, 6-5-2003 (απόφαση επί του παραδεκτού), «... the Court reiterates that according to established case-law, Article 6 does not apply to proceedings for the reopening of criminal proceedings, given that someone who applies for his case to be reopened and whose sentence has become final is not "charged with a criminal offence" within the meaning of the said Article (see Dankevich v. Ukraine (dec.), no. 40679/98, 25 May 1999, unreported; Sonnleitner v. Austria (dec.), no. 34813/97, 6 January 2000, unreported; and Kucera v. Austria (dec.), no. 40072/98, 20 March 2001, unreported, each with further references). »

²⁵ ΕΔΔΑ Vanyan κατά Ρωσίας, 15-02-2005, παρ.56 «The Court points out that Article 6 of the Convention applies to proceedings where a person is charged with a criminal offence until that charge is finally determined (see Adolf v. Austria, judgment of 26 March 1982, Series A no. 49, p. 15, § 30; Delcourt v. Belgium, judgment of 17 January 1970, Series A no. 11, pp. 12-15, §§22-26). It further reiterates that Article 6 does not apply to proceedings concerning a failed request to reopen a case. Only the new proceedings, after the reopening has been granted, can be regarded as concerning the determination of a criminal charge (see Löffler v. Austria, no. 30546/96, §§ 18-19, 3 October 2000; José Maria Ruiz Mateos and Others v. Spain, no. 24469/94, Commission decision of 2 December 1994, Decisions and Reports 79, p. 141)»

Η διάταξη του άρθρου 6 παρ.1 έχει χαρακτηριστεί ως η δημοφιλέστερη διάταξη της ΕΣΔΑ από πλευράς πυκνότητας προσφυγών και αριθμού αποφάσεων του ΕΔΔΑ, με αποτέλεσμα να μπορεί να γίνει λόγος για τον σχηματισμό ήδη ενός συμπαγούς, αν και διαρκώς εξελισσόμενου, νομολογιακού corpus²⁶.

Τελικώς, η αρχή της δίκαιης δίκης αποτελεί προφανή ένδειξη νομικού πολιτισμού μίας έννομης τάξης, ώστε η σημασία της αυτή να αποτελεί και την βασική αιτία εξαιτίας της οποίας η παραβίασή του άρθ.6 της ΕΣΔΑ, όπου και κατοχυρώνεται, είναι μεταξύ των συχνότερων λόγων αιτίασης στις προσφυγές που ασκούνται ενώπιον του ΕΔΔΑ²⁷.

ii. Η ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΚΠΔ

Στην ημεδαπή μας έννομη τάξη, ένα αντίστοιχο με αυτό του αρθ.6 της ΕΣΔΑ γενικό δικαίωμα σε δίκαιη δίκη δεν εντοπίζεται στον ισχύοντα ΚΠΔ, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι ελλείπει πλήρως η οποιαδήποτε προστασία του κατηγορούμενου. Έτσι, το σύστημα δικαιωμάτων όπως κατοχυρώνεται στον ΚΠΔ, αλλά και οι προβλεπόμενες συνέπειες επί διαπιστωθεισών παραβιάσεων των σχετικών ελευθεριών του κατηγορουμένου και τα ένδικα μέσα που μπορούν να ασκηθούν, προσδίδουν- τουλάχιστον εκ της νομοθετικής σκοπιάς- έναν δίκαιο χαρακτήρα στην ισχύουσα ποινική διαδικασία²⁸.

Οπωσδήποτε, ο ελληνικός ΚΠΔ με το πέρασμα των ετών και υπό την προφανή επίδραση της νομολογίας του ΕΔΔΑ, έχει συμπληρωθεί και βελτιωθεί σε αρκετά σημεία του, ώστε η συμμόρφωσή του με τις απαιτήσεις της ΕΣΔΑ να θεωρείται πλέον ικανοποιητική, δίχως αυτό να σημαίνει ότι ελλείπουν εντελώς ακόμα και σήμερα οι νομοθετικές αστοχίες και ελλείψεις.

²⁶ Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, Η πολιτική δίκη υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ και του ΕΔΔΑ, 2008, σ. 183, sakkoulas-online

²⁷ Παπαδαμάκης, ό.π.

²⁸ Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 5-6

Η ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΔΔΑ

i. ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Η εκτέλεση των αποφάσεων της ΕΣΔΑ αποτελεί καθοριστικό στάδιο στην εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας, αφού εκεί που τελειώνει η δίκη, αρχίζει η εκτέλεση των αποφάσεων. Πρόκειται, οπωσδήποτε για έναν «αναγκαίο κρίκο» στο σύστημα προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα οποία αυτή κατοχυρώνει, καθώς ελλείψει της δυνατότητας εκτέλεσης των αποφάσεων του Δικαστηρίου, η Σύμβαση θα κατέληγε κενό γράμμα και η προάσπιση των δικαιωμάτων εντελώς ανεπαρκής²⁹. Κατά τον Σισιλιάνο³⁰, η ζωή μίας απόφασης καθίσταται διπλά πιο ενδιαφέρουσα κατά το στάδιο της εκτέλεσης, καθώς μέσω της υλοποίησης της, διεισδύει ουσιαστικά στην έννομη τάξη των εθνικών κρατών, χωρίς ωστόσο οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ, να έχουν από μόνες τους την ικανότητα να διεισδύουν στην εθνική έννομη τάξη και να επιφέρουν την «αυτόθροη κατάργηση» των αποφάσεων των εθνικών δικαστηρίων³¹.

Σε ελληνικό επίπεδο, παρά την –έστω και καθυστερημένη- αναγνώριση του δικαιώματος ατομικής προσφυγής στο ΕΔΔΑ το 1985, το πρόβλημα της ενσωμάτωσης των ελληνικού ενδιαφέροντος αποφάσεων στην ημεδαπή έννομη τάξη, συνέχιζε να ταλανίζει τη χώρα. Η συνήθης πρακτική που έτειναν να υιοθετούν τα δικαστήριά μας, επιδικάζοντας, κατόπιν της εκάστοτε διαπιστωθείσας παραβίασης δικαιώματος της ΕΣΔΑ, ένα χρηματικό ποσό ως ικανοποίηση στον προσφεύγοντα δεν έμοιαζε να κινείται σε συμμόρφωση με το πνεύμα και τους σκοπούς της Σύμβασης, η οποία και αποβλέπει στην ουσιαστική προάσπιση των θεμελιωδών ελευθεριών του ατόμου, σκοπός που μπορεί να εμπεδωθεί μόνο μέσω της πραγματικής – και όχι κατ' επίφαση- εκτέλεσης των αποφάσεων του δικαιοδοτικού της μηχανισμού³². Η προβληματική και ανεπαρκής αυτή στάση της ελληνικής νομολογίας ήταν και ο βασικός λόγος που, μερικές δεκαετίες αργότερα, ο νομοθέτης προέβη σε σημαντικής φύσεως μεταρρυθμίσεις στο πεδίο αυτό, οι οποίες θα αναλυθούν διεξοδικά κατωτέρω.

²⁹Σ. Ζωγράφου, «Η επανάληψη διαδικασίας κατ' άρθρο 525 παρ. 1 περ. 5 ΚΠΔ ως τρόπος εκτέλεσης των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», τ.τ. Α. Καρρά, σελ. 477

³⁰ Σισιλιάνος, ό.π., σελ. 728

³¹Κ. Χρυσόγονος, «Η επανάληψη ποινικής διαδικασίας ύστερα από απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», ΝοΒ 2001, σελ. 1112

³² Ζωγράφου, ό.π., σελ. 478

Θεμελιώδης διάταξη, στην οποία γίνεται ρητή αναφορά στη σχετική υποχρέωση των κρατών να προβαίνουν σε εκτέλεση των αποφάσεων που εκδίδει το Δικαστήριο στο σύστημα της ΕΣΔΑ, αποτελεί αυτή του αρθ. 46:

«1. Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συμμορφώνονται προς τις οριστικές αποφάσεις του Δικαστηρίου επί των διαφορών στις οποίες είναι διάδικοι.

2. Η οριστική απόφαση του Δικαστηρίου διαβιβάζεται στην Επιτροπή Υπουργών, η οποία εποπτεύει την εκτέλεση της εν λόγω απόφασης.

3. Εάν η Επιτροπή Υπουργών κρίνει ότι η εποπτεία της εκτέλεσης μιας οριστικής απόφασης εμποδίζεται από ένα πρόβλημα στην ερμηνεία της απόφασης, μπορεί να παραπέμψει το θέμα στο Δικαστήριο προκειμένου αυτό να αποφανθεί επί του ερμηνευτικού ζητήματος. Η απόφαση περί παραπομπής απαιτεί πλειοψηφία δύο τρίτων των εκπροσώπων που έχουν το δικαίωμα να μετέχουν στην Επιτροπή.

4. Εάν η Επιτροπή Υπουργών κρίνει ότι ένα Υψηλό Συμβαλλόμενο Μέρος αρνείται να συμμορφωθεί με οριστική απόφαση σε υπόθεση στην οποία είναι μέρος, μπορεί, αφού προειδοποιήσει επισήμως το Μέρος αυτό και με απόφαση που λαμβάνεται με πλειοψηφία δύο τρίτων των εκπροσώπων που έχουν το δικαίωμα να μετέχουν στην Επιτροπή, να παραπέμψει στο Δικαστήριο το ζήτημα εάν το εν λόγω Μέρος έχει παραλείψει να εκπληρώσει την υποχρέωση του δυνάμει της παραγράφου 1.

5. Εάν το Δικαστήριο διαπιστώσει παραβίαση της παραγράφου 1, παραπέμπει την υπόθεση στην Επιτροπή Υπουργών προκειμένου αυτή να εξετάσει τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν. Εάν το Δικαστήριο δεν διαπιστώσει παραβίαση της παραγράφου 1, παραπέμπει την υπόθεση στην Επιτροπή Υπουργών, η οποία κλείνει την εξέταση της υπόθεσης.»

Η ρύθμιση αυτή, και δη η παράγραφος 1, αποτελεί τη θεμέλια λίθο της υποχρέωσης συμμόρφωσης στις αποφάσεις που εκδίδονται από το ΕΔΔΑ και θεωρείται ως μία διάταξη με νομικά άρτιο και πλήρες περιεχόμενο, που απολαμβάνει «αυτοδύναμης εφαρμογής» και συνεπώς πρέπει να θεωρείται ως άμεσα εφαρμοστέα από τα συμβαλλόμενα κράτη. Κατά την ερμηνεία της διάταξης, μεταξύ άλλων, κρίσιμο είναι να λαμβάνονται υπόψη οι γενικοί κανόνες περί διεθνούς ευθύνης των κρατών, η συνήθης πρακτική των κρατών σε θέματα εκτέλεσης αλλά και τυχόν κατευθυντήριες

οδηγίες που εκδίδονται κατά διαστήματα από τα αρμόδια προς τούτου ευρωπαϊκά όργανα³³.

Πρόκειται, άλλωστε, για μία εκ των υποχρεώσεων (αυτή της εκτέλεσης των αποφάσεων), οι οποίες πηγάζει και από το άρθρο 1 της ΕΣΔΑ, σύμφωνα με το οποίο «*Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη διασφαλίζουν σε όλα τα πρόσωπα που υπάγονται στη δικαιοδοσία τους τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που καθορίζονται στο Πρώτο μέρος της παρούσας Σύμβασης*» και την οποία έχουν σαφώς αναλάβει τα συμβαλλόμενα κράτη με την υπογραφή της Σύμβασης, αποδεχόμενα έτσι και την απορρέουσα εξ αυτής διεθνή τους ευθύνη³⁴.

Δεδομένων των επισημάνσεων αυτών, η εκτέλεση των αποφάσεων θα έπρεπε να θεωρείται μία αυτονόητη και πλήρως τυπική διαδικασία, αφού –όπως ήδη αναφέρθηκε ανωτέρω– απορρέει από την αυτόβουλη ανάληψη της σχετικής υποχρέωσης από τα κράτη, υποχρέωση η οποία γεννάται μέσω της δέσμευσης από την ΕΣΔΑ. Στην πραγματικότητα, όμως, το στάδιο της εκτέλεσης εμφανίζεται ένα από τα δυσχερέστερα και πολυπλοκότερα σημεία του συστήματος, με την ανάγκη για διαρκή έλεγχο και παρακολούθηση της συμμόρφωσης των συμβαλλόμενων κρατών να καθίσταται αδήριτη.

Για τη λεπτομερέστερη εξέταση των πιθανών τρόπων εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΔΑ, κρίνεται αναγκαίο και προκειμένου να είναι ευχερέστερη η κατανόηση των αναπτύξεων που ακολουθούν, κρίνεται αναγκαίο να οριοθετηθούν οι έννοιες του «ουσιαστικού δεδικασμένου» και του «ερμηνευτικού δεδικασμένου», οριοθέτηση η οποία συνάδει άμεσα και με τις διακριτές έννοιες της «εκτέλεσης» και της «συμμόρφωσης».

Έτσι, η έννοια της «εκτέλεσης» κινείται σε στενότερο πλαίσιο, αναφερόμενη –όχι στο ερμηνευτικό– αλλά στο «ουσιαστικό δεδικασμένο» των αποφάσεων, το οποίο και περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο στα κράτη που υπήρξαν διάδικοι στη υπόθεση επί της οποίας εξεδόθη η σχετική απόφαση.

Πρόκειται για υποχρεώσεις που προκύπτουν σαφώς ως άμεσες συνέπειες της απόφασης και εντοπίζονται συνήθως, αλλά όχι πάντοτε, στο διατακτικό αυτής,

³³ Σισιλιάνος, ό.π., σελ. 732

³⁴ Μπάκα, Χαροκόπου, Γαβουνέλη, ό.π., σελ. 28-29

επιβάλλοντας στα διάδικα μέρη την άμεση ευθυγράμμισή τους προς αυτές³⁵. Επισημαίνεται, πάντως, ότι οι ανωτέρω υποχρεώσεις υφίστανται σε κάθε περίπτωση, ανεξάρτητα από τη ρητή ή μη αναφορά τους στο προστακτικό μέρος του διατακτικού των εν λόγω αποφάσεων, από το οποίο εξαρτώνται και με βάση το οποίο προσδιορίζονται τα μέσα και οι τρόποι αναγκαστικής εκτέλεσής τους.

Η έλλειψη εξειδίκευσης των υποχρεώσεων στο διατακτικό της απόφασης δεν δημιουργεί σχετικό ζήτημα, καθώς απορρέει από τη ρύθμιση του άρθρου 41 της Σύμβασης, σύμφωνα με το οποίο εναπόκειται στην διακριτική ευχέρεια του κράτους η επιλογή των κατάλληλων μέσων συμμόρφωσής του με την καταδικαστική απόφαση, η οποία έχει εκδοθεί εις βάρος του. Αντίθετη προσέγγιση δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή, αφού ελλείψει των σχετικών συνεπειών, η απόφαση θα παρέμενε γράμμα κενό, αδυνατώντας να επιτελέσει τον ρόλο της ως μέσο αυθεντικής ερμηνείας των διατάξεων της Σύμβασης.³⁶

Αντίθετα, ο όρος «συμμόρφωση», άπτεται της «κατευθυντήριας ισχύος» ή αλλιώς του «ερμηνευτικού δεδικασμένου» που πηγάζει από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου, ενός δεδικασμένου που αφορά όχι μόνο τα διάδικα κράτη σε μία υπόθεση, αλλά και τα τρίτα μη διάδικα μέρη, στα οποία εκκρεμούν ομοίου περιεχομένου υποθέσεις, διατηρώντας έτσι ένα ευρύτατο εννοιολογικό πεδίο.

Εδώ, εντάσσονται υποχρεώσεις γενικότερης φύσεως και συγκεκριμένα υποχρεώσεις λήψης μέτρων με στόχο την αποφυγή μελλοντικών καταδικών των τρίτων αυτών κρατών από το ΕΔΔΑ³⁷. Πράγματι, παρατηρείται ότι αρκετά συχνά τρίτα κράτη λαμβάνουν υπόψη αποφάσεις εκδοθείσες από το Δικαστήριο, στις οποίες όμως δεν έχουν ενεπλάκη τα ίδια ως διάδικα μέρη. Πρόκειται για μία πρακτική, η οποία θεμελιώνεται, ενδεχομένως, κατά τις σχετικές επισημάνσεις του Σισιλιάνου³⁸, στην βούληση των κρατών να συμμετέχουν ενεργά στην προσπάθεια δημιουργίας του επιδιωκόμενου «ευρωπαϊκού χώρου προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων», όραμα το οποίο δεν μπορεί να υλοποιηθεί με μόνη τη συμμόρφωση των κρατών σε

³⁵Μπάκα, Χαροκόπου, Γαβουνέλη σε Σισιλιάνο ό.π., σελ. 28-29, Σισιλιάνος, ΕΣΔΑ ερμηνεία κατ' άρθρο, 2017, σελ. 734-736

³⁶Λ. Καρέλος, «Η αναγκαστική εκτέλεση των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην εσωτερική έννομη τάξη», ΝοΒ 2015, σελ. 209

³⁷Α. Μπάκα – Α. Χαροκόπου – Μ. Γαβουνέλη σε Σισιλιάνο ό.π., σελ. 28-29, Τ. Ηλιοπούλου-Στράγγα, ό.π., σελ. 293-294

³⁸ Σισιλιάνος, ό.π., σελ. 735

αποφάσεις που στρέφονται κατά των ιδίων, αλλά απαιτεί μία περισσότερο ενεργή στάση.

ii. ΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΔΔΑ

Η υποχρέωση εκτέλεσης των αποφάσεων του ΕΔΔΑ από το διάδικο κράτος, η οποία απορρέει από τη διεθνή ευθύνη που αυτό έχει αναλάβει και υπέχει, συνεπάγεται την ανάληψη τριών ειδικότερων υποχρεώσεων, προκειμένου να θεραπευτεί η διαπιστωθείσα παράβαση της ΕΣΔΑ: α) την υποχρέωση άρσης της προσβολής, β) την υποχρέωση αποκατάστασης της προκληθείσας ζημίας και γ) την υποχρέωση μη επανάληψης της παραβίασης στο μέλλον.

Μετά από κάθε τελεσίδικη απόφαση του ΕΔΔΑ που διαπιστώνει παραβίαση της ΕΣΔΑ, η χώρα πρέπει να λάβει γενικά μέτρα συμμόρφωσης, προκειμένου να αποτραπούν τυχόν νέες μελλοντικές παραβιάσεις, αλλά παράλληλα και κατάλληλα ατομικά μέτρα συμμόρφωσης, τα οποία θα οδηγήσουν στην «ίωση» της προκληθείσας από την παραβίαση ζημίας³⁹.

Κρίσιμη είναι, εδώ, η κρίση του Δικαστηρίου στην ελληνικού ενδιαφέροντος υπόθεση Παπαμιχαλόπουλος και λοιποί κατά Ελλάδος⁴⁰, όπου έγινε δεκτό μεταξύ άλλων ότι «...με το άρθρο 53 της Σύμβασης τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη δεσμεύτηκαν να συμμορφωθούν με την απόφαση του Δικαστηρίου σε κάθε υπόθεση στην οποία ήταν μέρη. Επιπλέον, το άρθρο 54 προβλέπει ότι η απόφαση του Δικαστηρίου διαβιβάζεται στην Επιτροπή Υπουργών, η οποία εποπτεύει την εκτέλεσή της. Επομένως, μια απόφαση με την οποία το Δικαστήριο διαπιστώνει παράβαση επιβάλλει στο εναγόμενο κράτος τη νομική υποχρέωση να θέσει τέρμα στην παράβαση και να επανορθώσει τις συνέπειές της κατά τρόπο ώστε να αποκατασταθεί όσο το δυνατόν περισσότερο η κατάσταση που υπήρχε πριν από την παραβίαση. Τα συμβαλλόμενα κράτη που είναι διάδικα μέρη σε μια υπόθεση είναι καταρχήν ελεύθερα να επιλέξουν τα μέσα με τα οποία θα συμμορφωθούν με μια απόφαση στην οποία το

³⁹ Βλ. ΕΔΔΑ Scozzari και Giunta κατά Ιταλίας, Απόφαση της Επιτροπής των Υπουργών, 25-06-2008 «Recalling that a finding of violations by the Court requires, over and above the payment of just satisfaction awarded by the Court in its judgments, the adoption by the respondent state, where appropriate: of individual measures to put an end to the violations and erase their consequences so as to achieve as far as possible restitutio in integrum; and of general measures preventing similar violations»

⁴⁰ ΕΔΔΑ Παπαμιχαλόπουλος και λοιποί κατά Ελλάδος, 31-10-1995, παρ.34 επομ.

Δικαστήριο διαπίστωσε παράβαση. Αυτή η διακριτική ευχέρεια ως προς τον τρόπο εκτέλεσης μιας απόφασης αντανακλά την ελευθερία επιλογής που συνδέεται με την πρωταρχική υποχρέωση των Συμβαλλόμενων Κρατών βάσει της Σύμβασης να διασφαλίζουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που διασφαλίζονται (άρθρο 1). Εάν η φύση της παραβίασης επιτρέπει την επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση, εναπόκειται στο εναγόμενο κράτος να την πραγματοποιήσει, το δε Δικαστήριο δεν έχει ούτε την εξουσία ούτε την πρακτική δυνατότητα να το πράξει το ίδιο. Εάν, από την άλλη πλευρά, το εθνικό δίκαιο δεν επιτρέπει - ή επιτρέπει μόνο μερική - αποκατάσταση των συνεπειών της παράβασης, το άρθρο 50 εξουσιοδοτεί το Δικαστήριο να παράσχει στον ζημιωθέντα την κατάλληλη ικανοποίηση...⁴¹».

ΓΕΝΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ

Πρώτη υποχρέωση που αναλαμβάνουν τα κράτη είναι αυτή της λήψης γενικών μέτρων συμμόρφωσης, προκειμένου να αποτραπεί μία μελλοντική τέλεση της ίδιας παραβίασης από το συμβαλλόμενο κράτος, πάντοτε στο πλαίσιο εκτέλεσης της εκδοθείσας απόφασης. Ο προσδιορισμός των εκάστοτε καταλληλότερων μέτρων αποτελεί, πάντως, μία δυσχερή διαδικασία, ενώ και η μετέπειτα έμπρακτη εφαρμογή τους καθίσταται συχνά ένα δύσκολο έργο.

Η επιλογή των μέτρων αυτών, εξατομικευμένου χαρακτήρα, καθορίζεται από τη φύση και τα αίτια της εκάστοτε συντελεσθείσας παραβίασης και συνηθέστερα πρόκειται για: την κατάργηση ή τροποποίηση μίας διάταξης της εθνικής έννομης τάξης ή τη μεταστροφή της νομολογίας των εθνικών δικαστηρίων, καθώς και για τη υποχρέωση διάχυσης της απόφασης σε όλες τις αρμόδιες αρχές σε κατανοητή γλώσσα, η οποία κατά κανόνα, συνοδεύεται από διευκρινιστική εγκύκλιο⁴².

A. Εάν αιτία της παραβίασης και της καταδίκης υπήρξε **η εθνική νομοθεσία**, ως αντιβαίνουσα στις επιταγές της ΕΣΔΑ, επειδή, δηλαδή, το εθνικό δικαστήριο ερμήνευσε και εφάρμοσε εσφαλμένα, εθνική νομοθετική ρύθμιση ή η ίδια η

⁴¹ Η απόδοση στην ελληνική έγινε από τη γράφουσα και δεν προέρχεται από επίσημη μετάφραση της απόφασης του ΕΔΔΑ

⁴²Α. Μπάκα – Α. Χαροκόπου – Μ. Γαβουνέλη, ό.π., σελ. 33, βλ. ΕΔΔΑ Sejdivic κατά Ιταλίας [GC], 1-03-2006, παρ.126 «...the specific remedial measures, if any, required of a respondent State in order for it to discharge its obligations under the Convention must depend on the particular circumstances of the individual case and be determined in the light of the Court's judgment in that case, and with due regard to the Court's case-law as cited above (see Öcalan, loc. cit.).»

νομοθετική ρύθμιση είναι αντίθετη στη Σύμβαση, η αποκατάσταση της παραβίασης δύναται να επέλθει μόνο μέσω του εθνικού νομοθέτη. Ο τελευταίος είναι ο μόνος αρμόδιος να προβεί στην αναγκαία νομοθετική τροποποίηση, ώστε να καταστήσει πλέον συμβατή με το κείμενο της Σύμβασης την ρύθμιση του εθνικού δικαίου και ως εκ τούτου καθίσταται σαφές, ότι τελικώς πρόκειται για μία ενέργεια που εναπόκειται και εξαρτάται αποκλειστικά και μόνο από τη βούληση του καταδικασθέντος κράτους⁴³. Στην περίπτωση αυτή, κάποια ενδεικτικά μέτρα που δύναται να λάβει το κράτος είναι τα εξής:

-Βασική υποχρέωση που γεννάται στην περίπτωση καταδίκης του κράτους λόγω νομοθετικής ρύθμισης, είναι οπωσδήποτε, η άμεση τροποποίηση της επίμαχης νομοθετικής διάταξης, η οποία υπήρξε η αιτία της παραβίασης και της καταδίκης από το ΕΔΔΑ. Ζητούμενο, καθίσταται, εν προκειμένω, η νομοθετική μεταρρύθμιση να οδηγήσει στη συμβατότητα της νομοθεσίας του ηττηθέντος κράτους με την Σύμβαση.

-Επιπλέον, ένα έτερο αποκαταστατικό μέτρο, το οποίο δύναται να ληφθεί είναι η άσκηση αναγνωριστικής αγωγής, κατά το άρθρο 70 του ΚΠολΔ, ώστε να αναγνωριστεί, από το αρμόδιο δικαστήριο, το ανίσχυρο της συγκεκριμένης εθνικής νομοθετικής ρύθμισης, εξαιτίας της ασυμβατότητάς της με το κείμενο της ΕΣΔΑ. Η απόφαση του ημεδαπού δικαστηρίου, με την οποία γίνεται δεκτή η παραπάνω αγωγή, οδηγεί στην αναγνώριση της αντίθεσης της εθνικής νομοθετικής ρύθμισης προς το δίκαιο της ΕΣΔΑ και, ως εκ τούτου στο ανίσχυρο της εν λόγω ρύθμισης στην εσωτερική έννομη τάξη, σύμφωνα και με τις διατάξεις του άρθρου 28 παρ. 1 του Συντάγματος.

Η δικαστική αυτή κρίση, περί της μη ισχύος της υπό κρίση εθνικής ρύθμισης, δεν περιορίζεται στη συγκεκριμένη έννομη σχέση που ρύθμιζε, αλλά εκτείνεται στο σύνολο της έννομης τάξης και συνεπώς, πέραν της μέριμνας για την άμεση κατάργησή της, οφείλει η διοίκηση να απέχει πλήρως από την εφαρμογή της εν λόγω ρύθμισης⁴⁴.

-Τέλος, στην υπό εξέταση περίπτωση, της καταδίκης του κράτους λόγω αντίθεσης της εσωτερικής νομοθεσίας προς την ΕΣΔΑ, τα ημεδαπά δικαστήρια είναι υποχρεωμένα

⁴³ Λ. Καρέλος, «Η αναγκαστική εκτέλεση των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην εσωτερική έννομη τάξη», ΝοΒ 2015,σελ. 218

⁴⁴ Λ. Καρέλος, ό.π., σελ. 219 επομ.

– σε συμμόρφωση με την καταδικαστική κρίση του ΕΔΔΑ- χωρίς να αναμένουν την κατάργηση ή τροποποίηση της σχετικής διάταξης, να παύσουν πλέον να την εφαρμόζουν ή, κατά την εφαρμογή της, να την ερμηνεύουν σύμφωνα με την ΕΣΔΑ, όχι μόνο έναντι του συγκεκριμένου διαδίκου, αλλά και σε οποιαδήποτε άλλη τυχόν έννομη σχέση εμπίπτει στο ρυθμιστικό της πεδίο.

Στην εκπλήρωση της υποχρέωσης συμμόρφωσης με την απόφαση του ΕΔΔΑ αποσκοπεί η δυνατότητα του Υπουργού Δικαιοσύνης, για την αποστολή εγκυκλίου στα δικαστήρια με την εν λόγω απόφαση που διαπιστώνει την αντίθεση της εθνικής νομοθεσίας προς την ΕΣΔΑ⁴⁵.

Β. Επιπλέον, σε αρκετές περιπτώσεις η αιτία της παραβίασης της Σύμβασης και, συνεπώς, της καταδίκης από το ΕΔΔΑ, εντοπίζεται σε επίπεδο **δικαστικής πρακτικής** και δη στον τρόπο ερμηνείας ή και εφαρμογής της εγχώριας νομοθεσίας, ο οποίος και αντιτίθεται προς τη Σύμβαση, παραβιάζοντας έτσι με την απόφασή του τα δικαιώματα που η εν λόγω Σύμβαση αναγνωρίζει και προστατεύει.

Στις περιπτώσεις αυτές, όπου αιτία της παραβίασης και της καταδίκης υπήρξε η δικαστική απόφαση, λόγω ερμηνείας ή εφαρμογής της εθνικής νομοθεσίας κατά τρόπο αντίθετο προς την ΕΣΔΑ, το κράτος δύναται, προκειμένου να αποκαταστήσει την παραβίαση, να προβεί σε: α) Παράλειψη της προσβολής μέσω της ερμηνείας και εφαρμογής της εσωτερικής νομοθεσίας σύμφωνα με το νόημα και το περιεχόμενο της ΕΣΔΑ, σε μελλοντικές υποθέσεις, β) Μεταστροφή της νομολογίας προς τις διατυπώσεις του ΕΔΔΑ, γ) Άρση της προσβολής μέσω της μη εφαρμογής της εν λόγω απόφασης, δ) Καταβολή αποζημίωσης, στην περίπτωση εκτέλεσης της απόφασης του ημεδαπού δικαστηρίου.⁴⁶

Η άμεση προσαρμογή της εθνικής νομολογίας στις υποδείξεις του ΕΔΔΑ οδηγεί στην ταχύτερη συμμόρφωση της ερμηνείας των εγχώριων υποθέσεων με τις επιταγές της Σύμβασης, οπότε και γίνεται λόγος για το «άμεσο αποτέλεσμα» της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην εθνική έννομη τάξη. Εν προκειμένω, είθισται – καθόσον αποτελεί ιδιαίτερος χρήσιμο εργαλείο- να μεταφράζεται η σχετική απόφαση στην εθνική γλώσσα και έπειτα να επιχειρείται η διάδοση αυτής, συνοδευόμενη συχνότατα από σχετική διευκρινιστική εγκύκλιο ή συστάσεις, στο

⁴⁵ Λ. Καρέλος, ό.π., σελ. 221

⁴⁶ Λ. Καρέλος, ό.π., σελ. 223 επομ.

σύνολο των δικαστικών ή μη αρχών του κράτους, οι οποίες θεωρούνται ως εμπλεκόμενες ανάλογα με τη φύση της διαπιστωθείσας παραβίασης, ώστε να λάβουν άμεση γνώση αυτής και να αποτραπεί τυχόν νέα παραβίαση ομοίου περιεχομένου.

Περισσότερες δυσχέρειες και προβλήματα αναφύονται, κατά την εκτέλεση της καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ, αναφορικά με την υποχρέωση της Πολιτείας να άρει την προσβολή και να θέσει τέλος στην αναπαραγωγή των επιζήμιων συνεπειών, που επάγεται για το διάδικο που νίκησε η απόφαση των εθνικών δικαστηρίων, για την οποία, με την απόφαση του ΕΔΔΑ, κρίθηκε ότι επήλθε παραβίαση της Σύμβασης. Και τούτο, διότι η εκπλήρωση των υποχρεώσεων αυτών προϋποθέτει κατάργηση για τον εφεξής χρόνο της ισχύος της ημεδαπής δικαστικής απόφασης.

ΑΤΟΜΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ

Τα ατομικά μέτρα συμμόρφωσης, αφορούν στον ίδιο τον προσφεύγοντα, ως προς τον οποίον θα πρέπει να θεραπευτούν οι συνέπειες της παραβίασης της ΕΣΔΑ και να βρεθεί αυτός στην κατάσταση που θα ήταν, εάν δεν είχε μεσολαβήσει η παραβίαση. Όπου αυτό δεν είναι εφικτό, το Δικαστήριο του επιδικάζει δίκαιη ικανοποίηση, για την ηθική βλάβη που υπέστη εξαιτίας της παραβίασης και, εφόσον συντρέχει περίπτωση, αποζημίωση για την τυχόν υλική ζημία του. Άλλα ατομικά μέτρα είναι η πλήρης εκτέλεση της εθνικής δικαστικής απόφασης ή η επανάληψη της δικαστικής διαδικασίας στο πλαίσιο της οποίας διαπιστώθηκε η παραβίαση της ΕΣΔΑ⁴⁷.

Σύμφωνα με το άρθρο 46 παρ.1 ΕΣΔΑ, όταν διαπιστώνεται παραβίαση ενός, εκ των κατοχυρωμένων στην Σύμβαση δικαιωμάτων, το κράτος υποχρεούται να προβεί σε άμεση άρση της παραβίασης και παράλληλα, σε συνδυασμό με τους κανόνες της διεθνούς ευθύνης, να επαναφέρει τα πράγματα στην πρότερη κατάσταση. Πρόκειται για εφαρμογή της υποχρέωσης των κρατών κατά το δημόσιο διεθνές δίκαιο να ανορθώνουν την μη νόμιμη ενέργειά τους⁴⁸.

⁴⁷Βλ. Ομιλία - Παρέμβαση του Προέδρου του ΝΣΚ στην εκδήλωση του Κύκλου Ιδεών για την Εθνική Ανασυγκρότηση με θέμα "Η εφαρμογή των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ως θεμελιώδης προϋπόθεση σεβασμού της ΕΣΔΑ", στις 17 Ιανουαρίου 2020

⁴⁸ Βλ. ΕΔΔΑ Βλ. Παπαμιχαλοπουλος κατά Ελλάδος, 24-06-1993, παρ. 34επομ.

-ΔΙΚΑΙΗ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ (Αρθ.41 ΕΣΔΑ)

Η δίκαιη ικανοποίηση, όπως προβλέπεται στο άρθρο 41 της Σύμβασης, αποτελεί ουσιαστικά τον «προθάλαμο» του άρθρου 46 της ΕΣΔΑ ή άλλως το πρώτο βήμα κατά την εκτέλεση μίας απόφασης. Πρόκειται για το πρώτο κατά σειρά μέτρο, το οποίο ελέγχει και η Επιτροπή Υπουργών, καθώς αποτελεί και το συνηθέστερα επιβαλλόμενο μέτρο από το Δικαστήριο.

Όταν το Δικαστήριο έχει αποφασίσει την καταβολή αποζημίωσης, το κράτος είναι υποχρεωμένο να καταβάλλει ένα χρηματικό ποσό ως δίκαιη ικανοποίηση στα ζημιωθέντα μέρη. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, επιδικάζεται αποζημίωση για την ηθική βλάβη, την οποία έχει υποστεί προσφεύγων⁴⁹, ενώ η επιδίκαση και υλικής ζημίας αν και σπανιότερη, είναι δυνατή, εφόσον, όμως, υφίσταται ο απαιτούμενος αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ παραβίασης και βλάβης⁵⁰.

Πάντως, αξίζει να σημειωθεί ότι πρόκειται για ένα μέτρο, το οποίο θεωρείται επικουρικό της «restitutio in integrum» και σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί δικαίωμα του προσφεύγοντος, αφού μάλιστα το δικαστήριο δύναται να μην προβεί στην σχετική επιδίκαση αποζημίωσης, αλλά να αρκεστεί στην κρίση ότι και μόνο η διαπίστωση της παραβίασης αποτελεί δίκαιη ικανοποίηση⁵¹, πρακτική η οποία ακολουθείται από το Δικαστήριο σε ορισμένες περιπτώσεις⁵².

Ως προς το ζήτημα της εκτελεστότητας της απόφασης του ΕΔΔΑ, η οποία επιβάλλει την υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης από το κράτος στον ζημιωθέντα, κατ' άρθρο 41 ΕΣΔΑ, υπάρχει σχετική αμφισβήτηση μεταξύ της ελληνικής θεωρίας, εξαιτίας και της απουσίας σχετικής ρύθμισης στο κείμενο της ΕΣΔΑ ή σε διάταξη ελληνικής νομοθεσίας. Έτσι, από τη μία πλευρά, διατυπώνεται η άποψη ότι οι αποφάσεις του Δικαστηρίου εξομοιώνονται με τις αποφάσεις των αλλοδαπών δικαστηρίων και άρα χωρεί αναλογική εφαρμογή των διατάξεων του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και

⁴⁹ Βλ. ΕΔΔΑ Halet κατά Λουξεμβούργου[GC], 14-2-2023 , ΕΔΔΑ B.F. και λοιποί κατά Ελβετίας, 4-7-2023, ΕΔΔΑ S.E. κατά Σερβίας, 11-7-2023

⁵⁰ Βλ. ΕΔΔΑ G.I.E.M. S.r.l. και λοιποί κατά Ιταλία ,12-7-2023 [GC]

⁵¹ Α. Μπάκα – Α. Χαροκόπου – Μ. Γαβουνέλη, ό.π., σελ. 31-32

⁵²Βλ. ΕΔΔΑ Franz Fischer κατά Αυστρίας, 29-05-2001, παρ.36 «*The Court agrees that there is no causal link between the violation found and the damage claimed by the applicant. Moreover, it considers that the finding of a violation constitutes in itself sufficient just satisfaction as regards any non-pecuniary damage the applicant may have sustained. Thus, it makes no award under this head.* », ΕΔΔΑ Lorenzo Bragado και λοιποί κατά Ισπανίας, 22-6-2023, ΕΔΔΑ L.B. κατά Ουγγαρίας, 9-3-2023

συγκεκριμένα του άρθρου 904 περί άμεσης εκτελεστότητας αυτών στην ημεδαπή έννομη τάξη.

Στην αντίθετη κατεύθυνση, κινείται η ορθότερη – κατά την γράφουσα- προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία η απόφαση του Δικαστηρίου ως απόφαση διεθνούς ευρωπαϊκού δικαστηρίου, το οποίο αναγνωρίζεται από την ημεδαπή έννομη τάξη -και όχι ως αλλοδαπή απόφαση- είναι άμεσα εκτελεστή από την εσωτερική έννομη τάξη, χωρίς να απαιτείται να κηρυχθεί προηγουμένως προσωρινώς εκτελεστή. Άλλωστε, θα ήταν παράδοξο να αναγνωρίζεται η δυνατότητα αναγκαστικής εκτέλεσης των αποφάσεων των ημεδαπών δικαστηρίων και να μην αναγνωρίζεται η σχετική δυνατότητα για τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, ενός διεθνούς δικαστηρίου, του οποίου οι αποφάσεις, αφενός μεν έχουν άμεση ισχύ στην εσωτερική έννομη τάξη και αφετέρου κατισχύουν τόσο των αντιθέτων ημεδαπών δικαστικών αποφάσεων, όσο και των αντιθέτων ρυθμίσεων της εθνικής νομοθεσίας. Μάλιστα, εάν η απόφαση του ΕΔΔΑ δεν μπορούσε να εκτελεστεί, το δικαίωμα άσκησης προσφυγής ενώπιόν του θα καθίστατο άνευ νοήματος και σημασίας. Επισημαίνεται ότι η αναγκαστική εκτέλεση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ δεν αποκλείεται από την αντίθεση τους στις αμετάκλητες ημεδαπές αποφάσεις, οι οποίες αποτέλεσαν της αιτία της προσφυγής, λόγω της υπερέχουσας θέσης των αποφάσεων του ΕΔΔΑ έναντι των ημεδαπών αποφάσεων⁵³.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, υπάρχει πάντοτε και η δυνατότητα της έμμεσης εκτέλεσης της απόφασης και ικανοποίησης του ζημιωθέντος, εφόσον διαπιστωθεί τυχόν άρνηση του Δημοσίου να εφαρμόσει την εκδοθείσα από το ΕΔΔΑ απόφαση, περί καταβολής αποζημίωσης. Η εν λόγω μη συμμόρφωση συνιστά παράνομη πράξη και εκ νέου παραβίαση της ΕΣΔΑ και ως εκ τούτου ο ζημιωθείς δικαιούται τότε να ασκήσει αγωγή αποζημίωσης, δυνάμει του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ, διεκδικώντας τόσο την αρχικώς επιδικασθείσα από το ΕΔΔΑ αποζημίωση όσο και κάθε επιπλέον ζημία προκλήθηκε από τη μη εκτέλεση της απόφασης.⁵⁴

⁵³Λ. Καρέλος, «Η αναγκαστική εκτέλεση των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην εσωτερική έννομη τάξη», ΝοΒ 2015, σελ. 214., Τζ. Ηλιοπούλου-Στράγγα, ό.π., σελ. 296-297, όπου αναλύονται οι αντικρουόμενες απόψεις

⁵⁴Λ. Καρέλος, «Η αναγκαστική εκτέλεση των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην εσωτερική έννομη τάξη», ΝοΒ 2015, σελ. 215

- ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ (Reopening)

Η επανάληψη της διαδικασίας αποτελεί την πλέον αποτελεσματικότερη λύση, στο πεδίο των ατομικών μέτρων, προκειμένου να επιτευχθεί η επιδιωκόμενη αποκατάσταση της προκληθείσας βλάβης στο πρόσωπο του θιγόμενου προσώπου⁵⁵.

Πρόκειται για το πιο ουσιαστικό μέτρο, το οποίο δύναται να ληφθεί από το υπαίτιο της παραβίασης κράτος και αυτός ήταν και ο λόγος εξαιτίας του οποίου η Επιτροπή Υπουργών οδηγήθηκε στην υιοθέτηση της Σύστασης No R (2000) 2, σύμφωνα με τη οποία τα κράτη- μέλη ενθαρρύνονται να θεσπίσουν στις εθνικές του έννομες τάξεις τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε να είναι δυνατή η κίνηση μίας διαδικασίας επανεξέτασης της υπόθεσης, ειδικά στις περιπτώσεις όπου είτε διαπιστώνεται ότι η βλάβη στο πρόσωπο του προσφεύγοντος εξακολουθεί να υφίσταται και δεν έχει εξαλειφθεί πλήρως με τη σχετικώς επιδικασθείσα χρηματική ικανοποίηση είτε κρίνεται από το Δικαστήριο ότι η διαπιστωθείσα παραβίαση στηρίζεται σε πλημμέλειες και ελλείψεις του εθνικού συστήματος απονομής δικαιοσύνης, οι οποίες θεωρούνται ως μείζονος βαρύτητας, ώστε να εγείρονται πλέον σοβαρότατες επιφυλάξεις για το επίπεδο της παρεχόμενης δικαστικής προστασίας.

Στο πλαίσιο αυτό, πράγματι πολλά κράτη- μέλη έσπευσαν να προβλέψουν στις εθνικές τους νομοθεσίες την ανωτέρω δυνατότητα, ώστε η εκ νέου εκδίκαση των υποθέσεων των πολιτών, σε περιπτώσεις παραβίασης δικαιωμάτων που απορρέουν από τη Σύμβαση, να αποτελεί σήμερα την προσφορότερη, επαρκή και ικανή να άρει την προκληθείσα παραβίαση, λύση.

Επισημαίνεται ότι η έννοια της «επανεξέτασης της υπόθεσης», κατά την Εισηγητική Έκθεση της ανωτέρω Σύστασης, αποτελεί ευρύτερο όρο, στο πλαίσιο του οποίου η επανάληψη της δικαστικής διαδικασίας αποτελεί ειδικότερο μέσο⁵⁶.

⁵⁵Βλ. Α. Μπάκα – Α. Χαροκόπου – Μ. Γαβουνέλη, ό.π., σελ. 32, βλ. ΕΔΔΑ Sejdivic κατά Ιταλίας [GC], 1-03-2006, παρ.126 «*The Court accordingly considers that, where, as in the instant case, an individual has been convicted following proceedings that have entailed breaches of the requirements of Article 6 of the Convention, a retrial or the reopening of the case, if requested, represents in principle an appropriate way of redressing the violation (see the principles set forth in Recommendation No. R (2000) 2 of the Committee of Ministers, as outlined in paragraph 28 above)...*», ΕΔΔΑ Perlala κατά Ελλάδας, 22-02-2007, παρ. 35 «*Το Δικαστήριο υπενθυμίζει καταρχήν ότι εφόσον ένας διοικούμενος, όπως στην προκειμένη περίπτωση, καταδικάστηκε στο τέλος μίας διαδικασίας που παρουσίαζε ελλείψεις ως προς τις επιταγές του άρθρου 6 της Σύμβασης, μία νέα δίκη ή μία επανάληψη της διαδικασίας κατόπιν αιτήματος του ενδιαφερομένου αποτελεί κατά κύριο λόγο ένα προσήκον μέσο επανόρθωσης της διαπιστωθείσας παραβίασης*»

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΡΥΘΜΙΣΗ: Η ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΛΟΓΩ ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ ΤΟΥ ΕΔΔΑ (αρθ. 525 περ.6 ΚΠΔ)

Σοβαρότατο ζήτημα είχε ανακύψει στο παρελθόν σχετικά με την ανάγκη νομοθετικής τροποποίησης του ΚΠΔ, προκειμένου να μπορεί να εξασφαλίζεται η ουσιαστική ενσωμάτωση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ στην έννομη τάξη μας και ως εκ τούτου η μέγιστη δυνατή προστασία του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη, όπως αυτό κατοχυρώνεται από την ΕΣΔΑ, με τη θέσπιση ενός νέου λόγου επανάληψης της διαδικασίας να επιλέγεται, τελικώς, ως η καταλληλότερη λύση από τον Έλληνα νομοθέτη. Η διάταξη του άρθρου 525 παρ.1 περ.5 (και ήδη σήμερα περ.6) εντάχθηκε στον ΚΠΔ με το άρθρο 11 Ν.2865/2000, προκειμένου να καλυφθεί το κενό που υπήρχε στο εθνικό νομικό πλαίσιο στο πεδίο της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων, όπως αναφέρεται στην οικεία αιτιολογική έκθεση. Σύμφωνα με το σχετικό άρθρο:

«Στην παρ. 1 του άρθρου 525 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας προστίθεται περίπτωση 5 ως εξής:

"5) Αν με απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διαπιστώνεται παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόσθηκε".»

Η τροποποίηση αυτή επήλθε σε συμμόρφωση της χώρας μας με την υπ' αριθμό R(2000)2/19.1.2000 Σύσταση της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης⁵⁷ προς τα κράτη-μέλη, σύμφωνα με την οποία οι εκάστοτε εθνικές νομοθεσίες έπρεπε να προσαρμοστούν, έτσι ώστε να υπάρξει πρόβλεψη περί αποκατάστασης των πραγμάτων στην πρότερη κατάσταση σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ, με την επανάληψη της διαδικασίας να προτείνεται ως η καταλληλότερη επιλογή σε περίπτωση που η απόφαση του εθνικού δικαστηρίου αντίκειται στην Σύμβαση⁵⁸.

Η πρόβλεψη αυτή, περί επανάληψης της διαδικασίας σε περιπτώσεις καταδικαστικής απόφασης από τα εθνικά δικαστήρια, η οποία παραβιάζει την ΕΣΔΑ, απουσίαζε από

⁵⁶Σισιλιάνος, ό.π., σελ. 750

⁵⁷Σύσταση υπ' αρ. R(2000)2/19.1.2000 για την «Επανεξέταση ή επανάληψη ορισμένων υποθέσεων σε εθνικό επίπεδο, σε συμμόρφωση προς τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ»

⁵⁸Δαλακούρας, Επανάληψη της Διαδικασίας, 2007, σελ. 271

την ελληνική έννομη τάξη, γεγονός που είχε αποτελέσει αντικείμενο προβληματισμού και κριτικής από την ελληνική θεωρία αλλά και από το Συμβούλιο της Ευρώπης, το οποίο είχε τονίσει ότι -ιδίως επί ποινικής φύσεως υποθέσεις- η τυχόν χορηγηθείσα χρηματική αποζημίωση από το ΕΔΔΑ δεν είναι αρκετή για την άρση της βλάβης του προσφεύγοντος⁵⁹.

Ο νέος αυτός λόγος βρίσκεται σε άμεση σχέση με την υποχρέωση των κρατών που απορρέει από το άρθρο 46 παρ.1 ΕΣΔΑ και επιβάλλει την πλήρη συμμόρφωση αυτών με τις οριστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ, οι οποίες έχουν εκδοθεί σε υποθέσεις στις οποίες υπήρξαν διάδικοι. Η υποχρέωση αυτή, όμως, των συμβαλλόμενων κρατών φαίνεται να έρχεται σε σύγκρουση με τον απαιτούμενο αμετάκλητο χαρακτήρα της απόφασης που έχει εκδοθεί από το εθνικό δικαστήριο, αφού ο αμετάκλητος χαρακτήρας της απόφασης αποτελεί προϋπόθεση για την προσφυγή ενώπιον του ΕΔΔΑ, καθιστώντας έτσι προβληματική τελικώς την συμμόρφωση με τις επιταγές του αρθ.46, δηλαδή τον τερματισμό της προσβολής και την αποκατάσταση της προτέρας κατάστασης. Εξ αυτού του λόγου, η θέσπιση της επανάληψης της διαδικασίας αποτελεί την πλέον καταλληλότερη νομοθετική επιλογή, επιτρέποντας την συμμόρφωση στην εκδοθείσα απόφαση του ΕΔΔΑ χωρίς παράλληλα να θίγει την αμετάκλητη απόφαση του εθνικού δικαστηρίου⁶⁰.

Ο λόγος αυτός επανάληψης της διαδικασίας αποσκοπεί ακριβώς στην ίαση της διαπιστωθείσας από το Δικαστήριο το Στρασβούργου παραβίασης διατάξεως της ΕΣΔΑ από τα ελληνικά δικαστήρια και μπορεί να τύχει εφαρμογής σε δύο μόνο περιοριστικά αναφερόμενες κατηγορίες παραβάσεων της Σύμβασης, είτε σε παραβιάσεις που σχετίζονται με τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας είτε σε αυτές που αφορούν την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόστηκε στην υπό κρίση περίπτωση.

Η δυνατότητα επανάληψης της διαδικασίας κατόπιν έκδοσης σχετικής απόφασης του ΕΔΔΑ μόνο στις ανωτέρω αναφερόμενες περιπτώσεις καθιστά τον παρόντα λόγο του αρθ. 525ΚΠΔ πλήρως διαφοροποιημένο ως προς τη φύση του από τους λοιπούς λόγους, οι οποίοι αφορούν περιπτώσεις λανθασμένης δικαστικής κρίσης εξαιτίας πραγματικών σφαλμάτων ως προς την αποδεικτική βάση της απόφασης. Ο προκείμενος λόγος αναφέρεται σε νομικά σφάλματα με την έννοια της ΕΣΔΑ και

⁵⁹ Δαλακούρας, Επανάληψη της Διαδικασίας, 2007, σελ. 271

⁶⁰ Δαλακούρας, Επανάληψη της Διαδικασίας, 2007, σελ. 27

είναι πλήρως αποσυνδεδεμένος από το ζητούμενο της ίασης πραγματικών σφαλμάτων της προσβαλλομένης απόφασης και την προϋπόθεση του εσφαλμένου της κρίσης αυτής⁶¹.

Η φύση, λοιπόν, του εξεταζόμενου αυτού λόγου, οδήγησε αρχικώς, στη διατύπωση της άποψης⁶² ότι εν προκειμένω πρόκειται για μία διαδικασία ευρισκόμενη σαφώς εγγύτερα στο πεδίο των ενδίκων μέσων, καθώς- όπως είναι το συνήθως συμβαίνουν και στα γνωστά μας ένδικα μέσα- στρέφεται κατά μίας δικαστικής απόφασης, επιδιώκοντας την ακύρωσή της.

Η δικαστική αυτή απόφαση, όμως, κατά της οποίας βάλλει ο προκείμενος λόγος επανάληψης της διαδικασίας, είναι μία απόφαση που έχει ήδη αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, ενώ παράλληλα επισημαίνεται ότι το Δικαστήριο το οποίο καλείται να προβεί στην νέα κρίση της υπόθεσης είναι ομοιόβαθμο και όχι ανώτερο εκείνου το οποίο είχε αποφανθεί προγενεστέρως, καταλήγοντας στην λανθασμένη απόφαση. Οι ανωτέρω αυτές, δύο, επισημάνσεις, όπως διατυπώθηκαν από τη θεωρία⁶³, ήδη με την εμφάνιση του σχετικού λόγου επανάληψης της διαδικασίας, οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή η υιοθέτηση της προσέγγισης περί ενδίκου μέσου, αλλά στον αντίποδα, ορθότερη είναι η άποψη ότι πρόκειται για ένα ένδικο βοήθημα, εντασσόμενο στις ειδικές διαδικασίες του ποινικού δικονομικού μας συστήματος.

Η διάσταση αυτή των απόψεων σε θεωρητικό επίπεδο, περί της φύσεως της επανάληψης της διαδικασίας, είχε οπωσδήποτε σαφές αντίκρισμα και σε νομοθετικό επίπεδο, με τον Έλληνα νομοθέτη να μην μένει αμέτοχος, αλλά επιδιώκοντας να τερματίσει την εν λόγω θεωρητική αντιπαράθεση, να οδηγείται σε αλληπάλληλες τροποποιήσεις του τίτλου του σχετικού κεφαλαίου στο οποίο εντάσσεται η παρούσα διαδικασία, χωρίς ωστόσο οι εν λόγω τροποποιήσεις να έχουν την οποιαδήποτε πρακτική συνέπεια⁶⁴.

⁶¹Θ. Δαλακούρας, Επανάληψη της Διαδικασίας, 2007, σελ. 273

⁶²Θ. Δαλακούρας, ό.π., σελ. 274

⁶³Κονταξής, ΚΠΔ, 2006, Τόμος 2^{ος}, σελ. 3327

⁶⁴Επισημαίνεται ότι οι διατάξεις για τα ένδικα μέσα εφαρμόζονται αναλόγως και στα ένδικα βοηθήματα κατά το αρθ. 463 ΚΠΔ: «Οι γενικοί ορισμοί του κώδικα για τα ένδικα μέσα εφαρμόζονται και στα οιοιδήποτε ένδικα μέσα ή τα ένδικα βοηθήματα που με ειδικές διατάξεις αναγνωρίζονται, εκτός αν υπάρχει αντίθετη πρόβλεψη ή οι ορισμοί αυτοί δεν συμβιβάζονται με την φύση τους.»

Έτσι, αρχικώς, με τον Ν.4620/2019, το έβδομο κεφάλαιο του ΚΠΔ, στο οποίο εντάσσεται η επανάληψη της διαδικασίας, μετονομάστηκε σε «Έκτακτα ένδικα μέσα» προκειμένου «με τη διαρθρωτική αυτή επέμβαση» του νομοθέτη, κατά τα αναφερόμενα στην οικεία Αιτιολογική Έκθεση⁶⁵ «να αποδοθεί και να αναδειχθεί ο χαρακτήρας και η αληθής φύση του τόσο ενδιαφέροντος αυτού θεσμού».

Ωστόσο, πολύ σύντομα ο Έλληνας νομοθέτης στράφηκε προς την υιοθέτηση της αντίθετης άποψης και έτσι με τον Ν. 4855/2021, τροποποιήθηκε εκ νέου ο τίτλος του εβδόμου κεφαλαίου του ΚΠΔ και μετονομάστηκε σε «ΕΚΤΑΚΤΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ», προκειμένου να μην αντιμετωπίζεται η επανάληψη της διαδικασίας ως έκτακτο ένδικο μέσο⁶⁶, αφού σύμφωνα και με τον σκοπό της, δεν συνάδει η αναγνώριση στη διαδικασία αυτή της διενέργειας ενός ανάλογου των τακτικών ένδικων μέσων ελέγχου της νομικής και ουσιαστικής ορθότητας της δικαστικής απόφασης⁶⁸.

Τονίζεται ότι σκοπός της επανάληψης της διαδικασίας αποτελεί η αποκατάσταση του παραβιασθέντος δικαιώματος και του δίκαιου χαρακτήρα της διαδικασίας και συνεπώς το δικαστήριο το οποίο θα κληθεί να επιληφθεί της επαναληφθείσας διαδικασίας οφείλει να αναζητήσει και να επιλέξει τα προσφορότερα κατά περίπτωση μέσα προς άρση της προκληθείσας βλάβης στον κατηγορούμενο. Σημειώνεται, φυσικά, ότι δεδομένης της ποικιλίας των μορφών που δύναται να λάβει η παραβίαση του δικαιώματος της δίκαιης δίκης, το εκάστοτε δικαστήριο είναι το μόνο αρμόδιο να εξεύρει τα μέτρα εκεί που θα οδηγήσουν στην πλέον αποτελεσματικότερη αλλά και ταχύτερη ίαση της διαπιστωθείσας παραβίασης⁶⁹.

Η σχετική νομοθετική ρύθμιση παρέμεινε σε γενικές γραμμές αναλλοίωτη μετά την εισαγωγή της στον ΚΠΔ, με ορισμένες μόνο τροποποιήσεις να επέρχονται με την πρόσφατη μεταρρύθμιση του ΚΠΔ, όπως θα αναδειχθεί και κατωτέρω. Σύμφωνα και με την οικεία Αιτιολογική Έκθεση του νέου ΚΠΔ, «το αρθ.525 παραμένει κατά βάση αναλλοίωτο ως προς το γράμμα του, καθώς κρίθηκε ότι απηχεί μία ήδη εμπεδωμένη στην πράξη ρύθμιση που αποδίδει σταθμιστικά τη λειτουργία και τις προϋποθέσεις εφαρμογής του θεσμού». Κρίσιμη τροποποίηση υπήρξε ως προς την αποσύνδεση του

⁶⁵Βλ. Αιτιολογική Έκθεση ΣχΚΠΔ (Ν.4620/2019), ενότητα ΙΧ., σελ. 125

⁶⁶Βλ. Αιτιολογική Έκθεση Ν.4855/2021, άρθ.159 (αρθ.163 Ν. 4855/2021)

⁶⁷Σεβαστίδης, Ποινικός Κώδικας & Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, Δ' Έκδοση, σελ. 871-872,1074-1075

⁶⁸Βλ. ΑΠ 603/2022, ΑΠ 243/2021.

⁶⁹Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ.6

λόγου επανάληψης της διαδικασίας που σχετίζεται με την «έκδοση καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ για παραβίαση δικαιώματος που αφορά τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόστηκε» από την προϋπόθεση που διαμορφώθηκε στη νομολογία, να προκύπτει, δηλαδή, ότι «η διαπιστωθείσα από το ΕΔΔΑ δικονομική παραβίαση επηρέασε αρνητικά την κρίση του ποινικού δικαστηρίου». Καθώς, όπως συνεχίζει η αιτιολογική έκθεση, ο λόγος αυτός εντάσσεται στους απόλυτους λόγους της διαδικασίας, η ρύθμιση αυτή ήταν επιβεβλημένη, ώστε να μην περιορίζεται δια της ερμηνευτικής οδού η εφαρμογή του θεσμού⁷⁰»⁷¹.

Με τη μεταγενέστερη τροποποίηση που επήλθε με τον Ν.4855/2021, η διάταξη του άρθρου 525ΚΠΔ συμπληρώθηκε ως προς την επανάληψη της διαδικασίας ύστερα από έκδοση καταδικαστικής απόφασης του ΕΔΔΑ, έτσι ώστε *η σχετική δυνατότητα να επεκταθεί και στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες αναγνωρίζεται παραβίαση δικαιώματος που αφορά στον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόστηκε, δυνάμει μονομερούς δήλωσης της Ελληνικής Δημοκρατίας κατά το αρθ.62⁴ του Κανονισμού του ΕΔΔΑ, η οποία έγινε αποδεκτή με απόφαση του ΕΔΔΑ. Με την προτεινόμενη τροποποίηση επεκτείνεται η δυνατότητα αποκατάστασης της παραβίασης της ΕΣΔΑ και στην περίπτωση των μονομερών δηλώσεων, γεγονός που οδηγεί κατ' αποτέλεσμα στη μείωση του αριθμού των προσφυγών που άγονται ενώπιον του ΕΔΔΑ*⁷².

⁷⁰ Αιτιολογική Έκθεση νέου ΚΠΔ, σελ.125-126

⁷¹ Μαργαρίτης, Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας- Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν.4620/2019, τόμος δεύτερος, σελ.1916

⁷² Αιτιολογική Έκθεση Ν.4855/2021, άρθ.158 (αρθ.162 Ν. 4855/2021)

ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ

Σύμφωνα με την ισχύουσα σήμερα μορφή της διάταξης του αρθ. 525 περ.6 ΚΠΔ, προκειμένου να τύχει εφαρμογής η ρύθμιση και να επαναληφθεί η διαδικασία είναι απαραίτητη η πλήρωση ενός συνδυασμού προϋποθέσεων, τόσο σε επίπεδο παραδεκτού όσο και σε επίπεδο ουσίας.

I. ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΠΑΡΑΔΕΚΤΟΥ

Ειδικότερα, σε ένα πρώτο στάδιο, για να κριθεί ως παραδεκτή η σχετική αίτηση και να μπορέσει να ελεγχθεί η ουσιαστική βασιμότητά της από το εκάστοτε αρμόδιο όργανο, είναι απαραίτητη η συνδρομή όλων των γενικώς προβλεπόμενων όρων για το παραδεκτό της αιτήσεως επανάληψης του άρθρου 525ΚΠΔ.

i. Ύπαρξη αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης

Ως προς την έννοια του αμετάκλητου χαρακτήρα της απόφασης, κρίσιμη είναι η διάταξη του αρθ. 546 ΚΠΔ, σύμφωνα με την οποία «αμετάκλητη είναι η απόφαση κατά της οποίας δεν επιτρέπεται ένδικο μέσο ή δεν ασκήθηκε μέσα στην νόμιμη προθεσμία το επιτρεπόμενο ένδικο μέσο ή ασκήθηκε εμπρόθεσμα και απορρίφθηκε».

Στο σημείο αυτό, επισημαίνεται ότι αρκεί για το παραδεκτό της αίτησης να συντρέχει «σχετικό» και «μερικό» δεδικασμένο, δηλαδή αρκεί η απόφαση να έχει καταστεί αμετάκλητη ως προς το αιτούμενο την επανάληψη πρόσωπο και ως προς ένα τμήμα του διατακτικού της, χωρίς να απαιτείται η ύπαρξη απολύτως αμετάκλητης κρίσης ως προς όλα τα διάδικα πρόσωπα και ως προς όλα τα κρινόμενα ζητήματα⁷³.

Περαιτέρω, ως προς την προϋπόθεση της καταδικαστικής φύσεως της απόφασης, απαιτείται να καταλήγει αυτή σε κρίση περί ενοχής του κατηγορουμένου για ποινικώς κολάσιμη πράξη και επιβολής σε αυτόν ποινής⁷⁴. Ωστόσο, κατά την εξέταση του καταδικαστικού χαρακτήρα, στο πλαίσιο της επανάληψης της διαδικασίας, γίνεται δεκτή η διασταλτική ερμηνεία της έννοιας, ώστε να περιλαμβάνει και τις περιπτώσεις εκείνες, όπου δεν επιβάλλεται τελικώς στον κατηγορούμενο ποινή, αλλά μόνο κρίνεται αυτός ως ένοχος όπως π.χ. όταν το δικαστήριο απαλλάσσει αυτόν από την έκτιση ποινής λόγω έμπρακτης μετάνοιας. Πρόκειται για μία προσέγγιση, η οποία

⁷³ Δαλακούρας, Επανάληψη της Διαδικασίας, σελ.327- 328

⁷⁴ Πρόκειται για την έννοια της καταδικαστικής απόφασης όπως γίνεται αποδεκτή παγίως στην ελληνική έννομη τάξη, βλ. ενδεικτικά Παπαδαμάκη, Ποινική Δικονομία, 10^η έκδοση, σελ.532

τυγχάνει ευρύτατης αποδοχής στους κόλπους της ελληνικής θεωρίας, καθώς συμβαδίζει με την ίδια τη φύση και τον σκοπό του θεσμού της επανάληψης της διαδικασίας⁷⁵.

ii. Υποβολή αίτησης από δικαιούμενο πρόσωπο

Ειδικότερα, η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας υπέρ του καταδικασθέντος κατά το άρθρο 528 παρ.1 ΚΠΔ υποβάλλεται από τον ίδιο ή τον σύζυγο του ή τους εξ αίματος συγγενείς του μέχρι και του δευτέρου βαθμού ή από τον συνήγορο του ή από τον εισαγγελέα του δικαστηρίου που τον καταδίκασε⁷⁶. Μάλιστα, η σχετική αίτηση αυτή μπορεί να υποβληθεί και μετά τον θάνατο του καταδικασθέντος ή έπειτα από έκτιση ή την παραγραφή της ποινής που επιβλήθηκε.

Επισημαίνεται ότι το δικαίωμα υποβολής της αίτησης θεωρείται αυτοτελές για έκαστο από τα ανωτέρω αναφερόμενα πρόσωπα, με την τυχόν αντίθετη δήλωση του καταδικασθέντος να μην λειτουργεί αποτρεπτικά για την αξιοποίηση της εν λόγω δυνατότητας, προς όφελός του, από κάποιο από τα λοιπά πρόσωπα⁷⁷.

iii. Ύπαρξη εννόμου συμφέροντος

Για την άσκηση της αίτησης επανάληψης της διαδικασίας, απαιτείται η ύπαρξη εννόμου συμφέροντος, κατά αναλογική εφαρμογή του άρθρου 463 ΚΠΔ, το οποίο και πρέπει να συντρέχει έως και τον χρόνο έκδοσης της σχετικής κρίσης επί της υποβληθείσας αιτήσεως. Εν προκειμένω, δηλαδή, για τη θεμελίωση του εννόμου συμφέροντος απαιτείται αλλά και αρκεί να εξακολουθούν να υφίστανται οι αρνητικές συνέπειες που προκλήθηκαν από την προηγηθείσα απόφαση στο πρόσωπο του καταδικασθέντος, οι οποίες και να δύνανται να αρθούν μέσω της οδού της επανάληψης της δίκης⁷⁸.

Πιο συγκεκριμένα, χρειάζεται το πρόσωπο που υποβάλλει την αίτηση να έχει υποστεί βλάβη, προκληθείσα από την απόφαση κατά της οποίας στρέφεται, η οποία να εξακολουθεί να υφίσταται και παράλληλα να επιδιώκει την επίτευξη ορισμένου

⁷⁵ Δαλακούρας, ό.π., σελ. 332, όπου αναλύεται περαιτέρω ο σχετικός προβληματισμός

⁷⁶ Βλ. ΣυμβΑΠ 1546/ 2005, σε ΠοινΛογ 2005, σελ. 1377επομ., όπου η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας υποβλήθηκε από τον εισαγγελέα, μετά από σχετική καταδίκη από το ΕΔΔΑ της χώρας μας για παραβίαση του αρθ.10 ΕΣΔΑ

⁷⁷ Καρράς, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2020, σελ. 927

⁷⁸ Κονταξής, ΚΠΔ, 2006, Τόμος 2^{ος}, σελ. 3328

οφέλους – σε ατομικό επίπεδο- από την ευδοκίμηση της αίτησής του, δηλαδή, είτε την πλήρη αθώωσή του είτε μία μικρότερης βαρύτητας καταδίκη⁷⁹.

iv. Υποβολή ενώπιον αρμοδίου οργάνου

Κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 528 παρ. 3 ΚΠΔ, η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας υποβάλλεται στον Εισαγγελέα Εφετών, εάν η αμετάκλητη καταδίκη απαγγέλθηκε από πλημμελειοδικείο, και στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, σε κάθε άλλη περίπτωση. Η αίτηση υποβάλλεται στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου και όταν η καταδίκη απαγγέλθηκε από Δικαστήριο Ανηλίκων.

v. Αναφορά των λόγων επανάληψης και των αποδεικτικών στοιχείων

Εν προκειμένω, λόγος επανάληψης της διαδικασίας είναι εκείνος που αναφέρεται στο άρθρο 525 παρ. 1 περ. 6 ΚΠΔ, κατά τα ανωτέρω λεπτομερώς αναφερόμενα. Ο λόγος πρέπει να είναι ορισμένος, ήτοι ο αιτών να μην αρκείται στην παράθεση του άρθρου 525 ΚΠΔ αλλά να εξειδικεύει το σφάλμα της προσβαλλόμενης απόφασης. Σε περίπτωση ανυπαρξίας ενός τουλάχιστον ορισμένου λόγου επανάληψης της διαδικασίας η αίτηση απορρίπτεται ως απαράδεκτη, αλλά η πλημμέλεια αυτή δεν δύναται να θεραπευθεί με πρόσθετους λόγους. Κατά τα λοιπά ισχύουν αναλογικά τα οριζόμενα στο κεφάλαιο των ενδίκων μέσων.

Ένα πρόσθετο στοιχείο του παραδεκτού της αίτησης επανάληψης της διαδικασίας συνιστά η αξίωση αναφοράς αποδεικτικών στοιχείων προς βεβαίωση του λόγου επανάληψης, μετατοπίζοντας έτσι το επίκεντρο του ελέγχου στα πραγματικά στοιχεία που προσκομίζονται. Επί της ουσίας, με την προϋπόθεση αυτή, απαιτείται η θεμελίωση του λόγου επανάληψης της διαδικασίας μέσω πραγματικών στοιχείων, ήδη από το αρχικό αυτό στάδιο του παραδεκτού, χωρίς να αρκεί ένας τυπικός έλεγχος⁸⁰.

vi. Τήρηση προθεσμίας

Η προθεσμία άσκησης της αίτησης επανάληψης της διαδικασίας, σύμφωνα με το άρθρο 525 παρ. 1 περ. 6 ΚΠΔ είναι 90 ημέρες από τη δημοσίευση της οριστικής απόφασης του ΕΔΔΑ ή από την κοινοποίηση της, με την οποία έγινε αποδεκτή η

⁷⁹ Δαλακούρας, ό.π., σελ. 340

⁸⁰ Δαλακούρας, ό.π., σελ. 342επομ.

μονομερής δήλωση της Ελληνικής Δημοκρατίας κατά το άρθρο 62Α του Κανονισμού του ΕΔΔΑ.

vii. Ανυπαρξία νόμιμης παραίτησης

Ως προς την τελευταία αυτή προϋπόθεση, η οποία εξετάζεται κατά τον έλεγχο του παραδεκτού της αίτησης, ισχύουν οι γενικές αρχές των ενδίκων μέσων. Έτσι, γίνεται δεκτό ότι η παραίτηση από την αίτηση για επανάληψη της διαδικασίας είναι οπωσδήποτε δυνατή, κατά τα προβλεπόμενα και στο πεδίο των ενδίκων μέσων και η ύπαρξή της οδηγεί στην κήρυξη του απαραδέκτου της υποβληθείσας κατ' άρθρο 525 ΚΠΔ αίτησης⁸¹.

II. ΟΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΕΣ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡ. 6

i. ΚΑΤΑΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΕΔΔΑ

Πρώτη και αφετηριακή προϋπόθεση, αποτελεί η προηγηθείσα καταδικαστική απόφαση του ΕΔΔΑ, με την οποία να διαπιστώνεται παραβίαση δικαιώματος απορρέοντος από την ΕΣΔΑ, σχετικού είτε με τον δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας είτε με την διάταξη ουσιαστικής φύσεως που εφαρμόστηκε στην υπό κρίση περίπτωση. Η παραβίαση πρέπει να είναι συγκεκριμένη και να διαπιστώνεται οπωσδήποτε με απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, χωρίς να μπορεί να τύχει αναλογικής εφαρμογής η περίπτωση αυτή σε τυχόν παραβιάσεις της Σύμβασης, -ακόμα και κατάφωρες- οι οποίες δεν έχουν, όμως, διαπιστωθεί από το ΕΔΔΑ με σχετική απόφασή του⁸², αλλά από τυχόν άλλα δικαιοδοτικά όργανα όπως η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών⁸³. Η επισήμανση αυτή είναι εύλογη, αφού όπως διαπιστώνει ο Δαλακούρας⁸⁴, η τυχόν επίκληση παραβίασης της ΕΣΔΑ, χωρίς να συνοδεύεται αυτή από διαγνωστική και κυρωτική κρίση του μοναδικού προς αυτό αρμόδιου οργάνου, δηλαδή του ΕΔΔΑ, στερείται εννόμου συμφέροντος.

⁸¹ Βλ. αρθ. 475,476 ΚΠΔ

⁸² Δανιήλ σε Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 1950

⁸³ Δανιήλ σε Μαργαρίτη, ό.π., σελ. 1951

⁸⁴ Δαλακούρας, ό.π., σελ. 274

Περισσότερο επιστημονικό αλλά και πρακτικό ενδιαφέρον, ανακύπτει στην περίπτωση όπου η παραβίαση έχει διαπιστωθεί μεν από το ΕΔΔΑ, όπως απαιτείται, αλλά η σχετική απόφαση εκδόθηκε κατόπιν προσφυγής τρίτου προσώπου, το οποίο καταδικάστηκε με απόφαση που έπασχε από τα ίδια διαδικαστικά σφάλματα ή κατ' εφαρμογή της ίδιας ουσιαστικής διάταξης και όχι του αιτούντος την επανάληψη. Επί του παρόντος έχουν διατυπωθεί πλείονες απόψεις: η μία άποψη φαίνεται να αποδέχεται τη σχετική δυνατότητα υποβολής αίτησης επανάληψης της διαδικασίας και στις περιπτώσεις αυτές, όπου η καταδίκη είναι αποτέλεσμα προσφυγής τρίτου προσώπου, ενώ σύμφωνα με την αντίθετη άποψη, μία τέτοια δυνατότητα εμφανίζεται ως εντελώς προβληματική και αντικείμενη στις βασικές αρχές του ποινικού δικονομικού δικαίου.

Ειδικότερα, οι υποστηρικτές της πρώτης άποψης, δέχονται ότι, του νόμου μη διακρίνοντας, η υποβολή αίτησης επανάληψης της διαδικασίας δεν εμποδίζεται όταν η καταδικαστική απόφαση του ΕΔΔΑ επήλθε κατόπιν προσφυγής τρίτου ατόμου, αλλά τουναντίον υποστηρίζουν ότι η ύπαρξη της δυνατότητας αυτής μπορεί να οδηγήσει σε ταχύτερη και πληρέστερη δικαστική προστασία των δικαιωμάτων, καθιστώντας, σύμφωνα με τον Χρυσόγονο, τη διάταξη αυτή «όχημα ευθείας συμμόρφωσης της χώρας μας προς το ερμηνευτικό δεδουλευμένο των αποφάσεων του ΕΔΔΑ σε ευρύτερη έκταση»⁸⁵.

Ωστόσο, η άποψη αυτή βρίσκεται αντιμέτωπη με σοβαρές επιφυλάξεις, καθώς, όπως επισημαίνει ο Δαλακούρας⁸⁶ φαίνεται να αντιστρατεύεται αξονικές αρχές του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης και προϋποθέτει την υπέρβαση των θεσμικών λειτουργιών του. Όπως, υποστηρίζεται από τους θιασώτες της δεύτερης αυτής αντίθετης άποψης, η κρίση του ΕΔΔΑ προκειμένου να είναι δεσμευτική προϋποθέτει μία ατομική προσφυγή επί της οποίας εκδίδεται *in concreto* η σχετική δικανική κρίση, ενώ παράλληλα η τυχόν επίκληση προηγούμενης νομολογίας του ΕΔΔΑ δεν μπορεί να οδηγήσει στη υπαγωγή στο αρθ. 525 περ.6 και άρα στην επανάληψη της διαδικασίας. Αν γινόταν δεκτή αυτή η νομική κατασκευή θα οδηγούμασταν στην αναγνώριση μίας δεσμευτικής ισχύος της νομολογίας, αντίστοιχης με αυτής του νόμου, ώστε να μπορεί να δικαιολογηθεί η ιδιόμορφη αυτή

⁸⁵Κ. Χρυσόγονος, ΝοΒ 2001, «Η επανάληψη ποινικής διαδικασίας ύστερα από απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», σελ. 1119

⁸⁶Δαλακούρας, ό.π., σελ. 275-276

αναγνώριση «επεκτατικού αποτελέσματος» της προσφυγής ενός προσώπου σε άλλα πρόσωπα που δεν άσκησαν αυτά προσφυγή.

Λαμβανομένων, λοιπόν, υπόψη των ανωτέρω επισημάνσεων καθίσταται εναργές ότι η απόρριψη της δυνατότητας εφαρμογής του αρθ.525 περ.6 επί περιπτώσεων όπου η προσφυγή στο ΕΔΔΑ έχει ασκηθεί από τρίτα πρόσωπα αποτελεί την μάλλον κρατούσα άποψη στην ελληνική θεωρία και φαίνεται να βρίσκεται εγγύτερα τόσο στο γράμμα όσο και στον σκοπό της διάταξης, σύμφωνα με το οποίο απαιτείται να έχει προηγηθεί εξατομικευμένη κρίση, ώστε να είναι δυνατή η επανάληψη της διαδικασίας.

ii. Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΝΑ ΑΦΟΡΑ ΤΟΝ ΔΙΚΑΙΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΤΗΡΗΘΗΚΕ

Επόμενη προϋπόθεση προκειμένου να τύχει εφαρμογής ο εξεταζόμενος λόγος επανάληψης της διαδικασίας είναι το δικαίωμα που έχει παραβιαστεί να σχετίζεται με τη δικαιοσύνη της διαδικασίας που ακολουθήθηκε. Εν προκειμένω η έννοια του δικαιώματος, όπως κρατεί στην ημεδαπή μας θεωρία, αλλά και όπως γίνεται δεκτό και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες⁸⁷, συμπεριλαμβάνει το σύνολο των δικαιωμάτων που αναφέρονται στα άρθρα 2 έως 18 της ΕΣΔΑ, αλλά και αυτά των Προσθέτων Πρωτοκόλλων της, εφόσον αυτά έχουν κυρωθεί από τη χώρα μας⁸⁸.

Στην κατηγορία αυτή των παραβάσεων μπορεί να ενταχθεί μία ποικιλία περιπτώσεων και ως εκ τούτου επιχειρείται από τη θεωρία⁸⁹ μία κατηγοριοποίηση των εν λόγω περιπτώσεων για την καλύτερη κατανόηση και αντιμετώπισή τους.

- Μία κατηγορία αφορά τις παραβάσεις του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη ή των επιμέρους ειδικότερων εκφάνσεων αυτού, οι οποίες δύνανται να αποκατασταθούν μέσω της εκ νέου εκδίκασης της υπόθεσης από έτερο ομοιόβαθμο δικαστήριο κατόπιν αποδοχής της αίτησης επανάληψης της διαδικασίας. Εδώ εντάσσονται παραδείγματος χάριν η στέρηση του δικαιώματος του κατηγορουμένου όπως παρασταθεί με συνήγορο, οπότε και η βλάβη αποκαθίσταται εφόσον στη νέα διαδικασία ασκήσει το εν λόγω δικαίωμά του, η στέρηση του δικαιώματος να λάβει

⁸⁷ Δαλακούρας, ό.π., σελ. 277 όπου αναφέρει ότι την έννοια αυτή του «δικαιώματος» αποδέχονται και οι ποινικές νομοθεσίες της Γερμανίας, της Αυστρίας και της Γαλλίας.

⁸⁸ Δαλακούρας, ό.π., σελ. 277

⁸⁹ Δαλακούρας, ό.π., σελ. 294-297

γνώση της κατηγορίας σε γλώσσα κατανοητή για αυτόν, οπότε και η ίαση της παραβίασης είναι δυνατή εφόσον ο κατηγορούμενος πληροφορηθεί με σαφήνεια κατόπιν σχετικής μετάφρασης την εκκρεμούσα σε βάρος του κατηγορία και έπειτα ακολουθήσει εκ νέου η ποινική του δίκη και πολλές ακόμα περιπτώσεις αποκαταστάσιμων παραβιάσεων.

- Έτερη κατηγορία περιλαμβάνει περιπτώσεις παραβίασης του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη ή των επιμέρους ειδικότερων εκφάνσεων αυτού, οι οποίες άπτονται του ενδίκου μέσου της αίτησης αναιρέσεως και αφορούν είτε την άσκηση είτε τις επί μέρους προϋποθέσεις παραδεκτού αυτού, όπως παραβάσεις λόγω υπερβολικά σύντομης προθεσμίας άσκησης αναίρεσης ή λόγω απόρριψης αιτήσεων αναιρέσεως εξαιτίας υπερβολικά τυπολατρικών λόγων (π.χ. έλλειψη υπογραφής του γραμματέα του δικαστηρίου). Οι παραβάσεις αυτές πρέπει να οδηγούν υποχρεωτικώς- των λοιπών προϋποθέσεων παραδεκτού αυτής τηρουμένων- στην αποδοχή της υποβληθείσας αίτησης επανάληψης της διαδικασίας και την εκ νέου συζήτηση της υπόθεσης, χωρίς όμως να δεσμεύεται εκεί το επιληφθέν δικαστήριο ως προς την ουσιαστική κρίση του.

-Τελευταία κατηγορία περιπτώσεων είναι αυτές που αφορούν παραβίαση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη ή των επιμέρους ειδικότερων εκφάνσεων αυτού, οι οποίες δεν δύνανται να αποκατασταθούν αυτούσιες και αφορούν διαδικαστικού τύπου προσβολές, χωρίς να επιδρούν στην κρίση ουσίας του δικαστηρίου. Εδώ εντάσσεται για παράδειγμα η παραβίαση λόγω υπερβολικής διάρκειας της ποινικής διαδικασίας ή λόγω υπέρβασης του χρόνου διάρκειας της προσωρινής κράτησης. Πρόκειται για παραβάσεις αυξημένης σοβαρότητας στο πλαίσιο ενός δημοκρατικού συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης, οι οποίες όμως δημιουργούν έντονο προβληματισμό σε πρακτικό επίπεδο καθώς η ευθεία αποκατάστασή τους με την νέα συζήτηση της υπόθεσης είναι αδύνατη και απαιτείται συνεπώς η εύρεση διαφορετικών λύσεων για την ίαση της βλάβης που έχουν αυτές προκαλέσει στον κατηγορούμενο. Στο εν λόγω ζήτημα θα επανέλθουμε διεξοδικότερα και κατωτέρω σε ξεχωριστή ενότητα της παρούσης.

Οι παραβάσεις των δικαιωμάτων αυτών, όπως κατοχυρώνονται στη Σύμβαση, μπορούν να έχουν χαρακτήρα τόσο διαδικαστικό όσο και ουσιαστικό ή ακόμα και να είναι μικτής φύσεως. Έτσι, η διάταξη του αρθ.525 περ.6 εφαρμόζεται σε περιπτώσεις όπου η ποινική διαδικασία που έλαβε χώρα σε εθνικό επίπεδο δεν είχε δίκαιο

χαρακτήρα, εν μέρει ή εν συνόλω (διαδικαστική παράβαση δικαώματος) ή και σε περιπτώσεις όπου η ουσιαστική διάταξη της ημεδαπής έννομης τάξης, η οποία κλήθηκε σε εφαρμογή, ερμηνεύτηκε ή εφαρμόστηκε με τρόπο αντικείμενο στις απαιτήσεις που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ (ουσιαστική παράβαση δικαώματος) ⁹⁰.

iii. Η ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΑΦΟΡΑ ΤΗΝ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΑΤΑΞΗ ΠΟΥ ΕΦΑΡΜΟΣΤΗΚΕ

Ως προς την έννοια της «ουσιαστικής διάταξης», γίνεται δεκτό ότι ακολουθείται η ίδια ερμηνευτική κατεύθυνση με αυτή των αρθ.484 και 510 ΚΠΔ και συνεπώς η εφαρμοσθείσα διάταξη μπορεί να προέρχεται είτε από τον Ποινικό Κώδικα είτε από τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας είτε τέλος από οποιονδήποτε ειδικό ποινικό νόμο της ελληνικής νομοθεσίας, εφόσον πάντως πρόκειται για διάταξη που αναφέρεται στην ύπαρξη εγκλήματος και καθορίζει το αξιόποino αυτού ή την εξάλειψη αυτού. Παράλληλα, εδώ, εντάσσονται και οι περιπτώσεις της εκ πλαγίου παράβασης μίας ποινικής διατάξεως, δηλαδή οι περιπτώσεις εκείνες στις οποίες παραβιάζεται μία διάταξη ενός άλλου κλάδου δικαίου (συνηθέστερα του αστικού δικαίου), η οποία όμως αποτελεί αναγκαίο όρο για να εφαρμοστεί μία διάταξη ποινικής φύσεως. Χαρακτηριστικό παράδειγμα που αναφέρεται στη θεωρία, προκειμένου να καταστεί σαφέστερη η περίπτωση της έμμεσης αυτής παραβίασης, είναι αυτό του εγκλήματος της κλοπής του 372ΠΚ, για την εφαρμογή του οποίου κρίνεται αναγκαία η αξιοποίηση των ρυθμίσεων του ΑΚ περί κυριότητας⁹¹.

Επισημαίνεται, όμως, ότι κατά την ορθότερη θέση που δέχεται και η γράφουσα, για να θεωρηθεί μία περίπτωση παραβίασης διάταξης ως πληρούσα την προϋπόθεση της περ.6 του αρθ.525 ΚΠΔ, απαιτείται να έχει αυτή άμεση ή έμμεση σχέση με μία ποινική διάταξη ουσιαστικού χαρακτήρα και όχι να είναι απλά μία οποιαδήποτε νομοθετική ρύθμιση, όπως έχει υποστηρίξει ο Χρυσόγονος⁹². Μία τόσο γενικόλογη προσέγγιση, θα δημιουργούσε οπωσδήποτε σοβαρές επιφυλάξεις λόγω της αοριστίας αλλά και λόγω της προφανούς έλλειψης σύνδεσης αυτής με την ποινική διαδικασία, ώστε να μπορεί να οδηγήσει σε επανάληψη αυτής⁹³.

⁹⁰Χρυσόγονος, ό.π., σελ. 1117

⁹¹Δαλακούρας, ό.π., σελ. 289-290

⁹²Χρυσόγονος, ό.π., σελ. 1117-1118

⁹³Δαλακούρας, ό.π., σελ. 290

iv. Η ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

Ως προς την προϋπόθεση αυτή, σημειώνεται ήδη εξ αρχής ότι δεν εφαρμόζεται κατά την ισχύουσα μορφή της διάταξης του αρθ. 525 περ.6, σύμφωνα με την κρατούσα πλέον άποψη σε θεωρία και νομολογία, μετά και την πρόσφατη τροποποίηση του άρθρου με τον νέο ΚΠΔ. Ωστόσο, δεδομένης της παρελθούσης ερμηνευτικής σύγχυσης που είχε ανακύψει στην ημεδαπή μας έννομη τάξη αναφορικά με το εν λόγω ζήτημα, κρίνεται σκόπιμη η ανάλυση του για την πληρότητα της παρούσας μελέτης αλλά και για την πληρέστερη κατανόηση του θεσμού της επανάληψης της διαδικασίας.

Ως αφετηρία του σχετικού προβληματισμού, προβάλλει εν προκειμένω η διαπίστωση, ότι η απόφαση του ΕΔΔΑ δεσμεύει απόλυτα τόσο το Συμβούλιο του Αρείου Πάγου, όσο και το δικαστήριο της παραπομπής της υπόθεσης για νέα συζήτηση κατ' άρθρο 528 παρ.1 ΚΠΔ. Η δέσμευση αυτή απορρέει από το αμάχητο τεκμήριο αλήθειας που διαθέτει η οριστική απόφαση του Δικαστηρίου κατά το αρθ. 46 παρ.1 ΕΣΔΑ και αφορά τόσο την ερμηνεία των κρίσιμων διατάξεων της Σύμβασης, όσο και τη διαπίστωση των πραγματικών γεγονότων και την επακόλουθη υπαγωγή τους στους ανωτέρω κανόνες δικαίου. Ως εκ τούτου στο μέτρο που ο λόγος αυτός επανάληψης αναφέρεται σε νομικά ζητήματα δεν χρήζει κάποιου πρόσθετου ελέγχου του παραδεκτού της αίτησης, με αποτέλεσμα η σχετική απόφαση να εμφανίζεται ως εντελώς τυπική⁹⁴.

Υπέρ της άποψης αυτής συνηγορεί και η αδιάστικτη διατύπωση της διάταξης του αρθ.525 περ.6 ΚΠΔ, σύμφωνα με την οποία το αρμόδιο για την κρίση της αίτησης επανάληψης της διαδικασίας συμβούλιο οφείλει να διατάξει την επανάληψη της διαδικασίας άνευ ετέρου, εφόσον υφίσταται καταδικαστική απόφαση από το ΕΔΔΑ. Μάλιστα, επισημαίνεται από τον Καρρά⁹⁵ ότι η εξάρτηση της εφαρμογής της εν λόγω διάταξης από μία προϋπόθεση, στερούμενης νομικής θεμελίωσης και επεξήγησης, οδηγεί στην καταστρατήγηση της Σύμβασης, σε συμμόρφωση της οποίας προβλέφθηκε στην ελληνική έννομη τάξη ο σχετικός λόγος επανάληψης της διαδικασίας, καθιστώντας εντελώς παράδοξη την -ήδη αθεμελίωτη- προσέγγιση αυτή.

⁹⁴ Δαλακούρας, ό.π., σελ. 290-291

⁹⁵ Καρράς, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 2020, σελ. 925-926

Ωστόσο, παρά το ξεκάθαρο γράμμα της διάταξης, το οποίο δεν φαινόταν να αφήνει ουδέν περιθώριο ερμηνευτικών παρεκκλίσεων, ο Άρειος Πάγος υιοθέτησε μέσα από τη νομολογία του μία αντίθετη προσέγγιση. Έτσι, έκανε δεκτό σε πλείστες αποφάσεις του ότι προκειμένου να γίνει δεκτή ως παραδεκτή η υποβληθείσα αίτηση επανάλληψης της διαδικασίας πρέπει να διαπιστωθεί ότι η παραβίαση του δικαιώματος κατά την κρίση του ΕΔΔΑ, επηρέασε αρνητικά το εθνικό ποινικό δικαστήριο στην απόφαση του και ότι η προκληθείσα αυτή βλάβη είναι δυνατόν να επανορθωθεί μέσω της επανάλληψης της διαδικασίας, χαρακτηρίζοντας, μάλιστα, τη σχετική προϋπόθεση ως αυτονόητη.

Στο πλαίσιο αυτό, το Ακυρωτικό μας δεν δίσταζε να προβαίνει -πολύ συχνά- σε κρίσεις, σύμφωνα με τις οποίες «...η επανάλληψη της διαδικασίας σε αυτή την περίπτωση (την περίπτωση σύμφωνα με την οποία "αν με απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διαπιστώνεται παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή την ουσιαστική διάταξη που εφαρμόστηκε") τελεί υπό την αυτονόητη προϋπόθεση, ότι η διαπιστωθείσα από το ΕΔΔΑ παραβίαση του δικαιώματος του αιτούντος επηρέασε, και μάλιστα αρνητικά, την κρίση του ποινικού δικαστηρίου, η δε επανόρθωση της βλάβης αυτού (του αιτούντος) μπορεί να επιτευχθεί με την επανάλληψη της διαδικασίας.»⁹⁶. Στην κατεύθυνση αυτή, χρειαζόταν ειδικότερα να διαπιστώνεται ότι η παραβίαση είτε οδήγησε σε κακή εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και λανθασμένη εφαρμογή της νομοθετικής διάταξης είτε είχε συνέπειες για την ουσία της υπόθεσης, κατ' αντιστοιχία με τα ισχύοντα στους άλλους λόγους επανάλληψης της διαδικασίας⁹⁷.

Τα ανωτέρω, όμως, αν και αποτέλεσαν πάγια θέση της νομολογίας, δεν έβρισκαν κανένα απολύτως έρεισμα στο κείμενο της διάταξης, οδηγώντας αρχικώς τους θεωρητικούς στην έκφραση ευλόγων, συντεταγμένων και σφοδρών αντιρρήσεων και τελικώς τον ίδιο τον νομοθέτη στην υιοθέτηση σαφούς άποψης, με τη μεταρρύθμιση της διάταξης με τον Νέο Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, μην αφήνοντας πλέον εναλλακτική και στο Ακυρωτικό μας, το οποίο, σε συμμόρφωση με τις εξελίξεις, εγκατέλειψε την προγενέστερη προσέγγισή του.

⁹⁶Βλ. ΣυμβΑΠ 1940/2010, στην ίδια κατεύθυνση και οι: ΣυμβΑΠ 881/2015, ΑΠ831/2014, ΑΠ 109/2013, ΑΠ 988/2010, ΣυμβΑΠ1808/2010 (ΝΟΜΟΣ), ΑΠ415/2009, ΑΠ1381/2008, ΑΠ2379/2007, ΣυμβΑΠ 1453/2005 (ΠοινΛογ2005 σελ.1305), ΑΠ2214/2005 (ΠοινΧρον2006), ΑΠ717/2004 (ΠοινΧρον2005), ΑΠ642/2004 (ΠοινΧρον2005)

⁹⁷Δαλακούρας, ό.π., σελ.291

ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Ως προς τη διαδικασία υποβολής της αίτησης επανάληψης της διαδικασίας, αλλά και τη διαδικασία που ακολουθεί σχετικά με την κρίση επί αυτής, κρίσιμες είναι οι διατάξεις των άρθρων 528 επόμενα του ΚΠΔ, όπου ρυθμίζονται πληρέστατα τα ανωτέρω ζητήματα.

Στο κείμενο της αίτησης είναι υποχρεωτικό να αναγράφονται οι λόγοι για τους οποίους ζητείται η επανάληψη, καθώς και τα στοιχεία που τους βεβαιώνουν, γιατί ελλείψει αυτών δεν μπορεί να θεωρηθεί παραδεκτή.

Η υποβολή της πραγματοποιείται είτε στον εισαγγελέα εφετών, στις περιπτώσεις όπου η αμετάκλητη καταδίκη ή αθώωση απαγγέλθηκε από πλημμελειοδικείο και στον εισαγγελέα του Αρείου Πάγου σε κάθε άλλη περίπτωση κατά το άρθρο 528 παρ. 3 ΚΠΔ. Επισημαίνεται, εδώ, ότι αν με απόφαση του Εφετείου έχει απορριφθεί ως ανυποστήρικτη η έφεση κατά απόφασης του Πλημμελειοδικείου, αρμόδιο συμβούλιο είναι αυτό των Εφετών, αφού καταδικαστική παρέμεινε η απόφαση του Πλημμελειοδικείου, σε τέτοια δε περίπτωση αν η αίτηση υποβλήθηκε στον εισαγγελέα του Αρείου Πάγου και όχι των εφετών, απορρίπτεται ως απαράδεκτη και δεν παραπέμπεται⁹⁸. Πάντως, κατ' ορθότερη άποψη, δεν τίθεται ζήτημα διερεύνησης του αρμόδιου για την υποβολή της αίτησης οργάνου, αφού, όπως γίνεται δεκτό και από τη νομολογία, η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας στρέφεται μόνο κατά καταδικαστικής απόφασης και ως τέτοια δεν θεωρείται η απόφαση με την οποία απορρίφθηκε η έφεση κατά της πρωτόδικης απόφασης, ως ανυποστήρικτη, και συνεπώς αίτηση με περιεχόμενο την επανάληψη διαδικασίας που στρέφεται κατά σχετικής ως άνω απόφασης απορρίπτεται ως απαράδεκτη⁹⁹.

⁹⁸Βλ. εδώ ΑΠ799/2020, ΑΠ1570/2022, κατά την οποία «η κρινόμενη αίτηση, στρεφόμενη κατά της υπ' αριθ. ΕΤ 2638/2018 καταδικαστικής αμετάκλητης απόφασης του Τριμελούς Πλημμελειοδικείου Αθηνών, αναρμοδίως υπεβλήθη στον Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου, καθόσον έπρεπε να υποβληθεί στον Εισαγγελέα Εφετών Αθηνών, για να την εισαγάγει στο οικείο Συμβούλιο Εφετών Αθηνών. Ενόψει των ανωτέρω, η κρινόμενη αίτηση πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη...»

⁹⁹Βλ. εδώ ΣυμβΑΠ876/2022, με περαιτέρω παραπομπή σε Συμβ. ΑΠ 881/2015. Ομοίου περιεχομένου και η ΣυμβΑΠ664/2022, η οποία δέχτηκε ότι «...Στην προκειμένη περίπτωση ο αιτών ζητεί την επανάληψη της διαδικασίας κατά την οποία εκδόθηκε το με αριθ. 161/2019 βούλευμα του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Χαλκιδικής, με το οποίο αυτός απολύθηκε υφ' όρου, κατά τα άρθρα 105B' επ. Π.Κ. Επομένως, η κρινόμενη αίτηση, αφού δεν στρέφεται κατά καταδικαστικής απόφασης, πρέπει, σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν ανωτέρω, να απορριφθεί ως απαράδεκτη...»

Χαρακτηριστική είναι, εδώ, και η πολύ πρόσφατη ΑΠ 84/2023, η οποία επαναλαμβάνοντας την κρατούσα νομολογία, έκανε δεκτό ότι: «Κατά τη διάταξη του άρθρου 525 παρ. 1 του ΚΠοινΔ, ... σε συνδυασμό και με τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 3 του άρθρου 527 του ίδιου κώδικα, προκύπτει ότι η αίτηση για επανάληψη της διαδικασίας υπέρ του καταδικασμένου στρέφεται κατά καταδικαστικής μόνον αποφάσεως, ενώ είναι απαράδεκτη και απορριπτέα αν στρέφεται κατά αποφάσεως μη καταδικαστικής, όπως είναι η απόφαση, η οποία απορρίπτει την έφεση κατά της πρωτοδίκου αποφάσεως ως ανυποστήρικτη. Εκ των ανωτέρω διατάξεων συνάγεται ότι η έκτακτη διαδικασία της επαναλήψεως της διαδικασίας καθιδρύεται προς αποτροπή του δεδικασμένου εκ της ποινικής αποφάσεως που διέγνωσε την ουσία της υποθέσεως και καταδίκασε ή αθώωσε τον κατηγορούμενο και όχι προκειμένου περί αποφάσεως που απέρριψε έφεση ως ανυποστήρικτη ή αίτηση ακυρώσεως της διαδικασίας, κατά τα άρθρα 341 §1 και 501 §1 εδ. τελευταίο του ΚΠοινΔ. Τούτο προκύπτει όχι μόνον εκ του γράμματος των ως άνω διατάξεων, που ομιλούν περί του καταδικασθέντος, του αθωωθέντος, της καταδίκης, της αθώωσης, του δικαστηρίου που καταδίκασε, του επεκτατικού αποτελέσματος του εκτάκτου ενδίκου μέσου της επαναλήψεως της διαδικασίας κλπ, αλλά και εκ των λόγων της επαναλήψεως της διαδικασίας, οι οποίοι αναφέρονται μόνον στην ουσία της υποθέσεως, καθώς και εκ της προβλεπομένης, μετά την τυχόν ευδοκίμηση της αιτήσεως, διαδικασίας κατ' ουσίαν εκδικάσεως της υποθέσεως (ΑΠ 922/2018, ΑΠ 1219/2014, ΑΠ 1111/2013, ΑΠ1510/2010, ΑΠ 787/2009, ΑΠ 161/2006, ΑΠ 1201/2005).»

Ομοίως, δεν θεωρείται ως καταδικαστική απόφαση και άρα δεν μπορεί να ασκηθεί εις βάρος της αίτηση επαναλήψεως της διαδικασίας, εκείνη η οποία οδηγεί σε οριστική παύση της ποινικής δίωξης, καθώς δεν ασχολείται εν προκειμένω το δικαστήριο με ζητήματα ουσίας¹⁰⁰.

Εφόσον, η αίτηση υποβληθεί στο αρμόδιο κατά περίπτωση όργανο, ακολούθως ο αρμόδιος εισαγγελέας οφείλει, εντός ενός μηνός, να ελέγξει τη βασιμότητα της αίτησης και να την εισάγει στο δικαστικό συμβούλιο ή στο δικαστήριο στο οποίο

¹⁰⁰βλ. εδώ ΑΠ 1076/2013, η οποία δέχτηκε ότι «...Ως καταδικαστική χαρακτηρίζεται η απόφαση με την οποία κηρύσσεται ένοχος ο κατηγορούμενος και επιβάλλεται σε αυτόν ποινή στερητική της ελευθερίας ή χρηματική. Η απόφαση που παύει οριστικά την ποινική δίωξη δεν είναι καταδικαστική, διότι στην περίπτωση αυτή το δικαστήριο δεν υπεισέρχεται στην ουσιαστική έρευνα της υποθέσεως αλλά διαπιστώνει απλώς την παραγραφή και συνεπώς αυτή, δεν υπόκειται σε επανάληψη της διαδικασίας.»

υπηρετεί¹⁰¹. Αρμόδιο να αποφασίσει για την αίτηση επανάληψης είναι κατά τις διακρίσεις της παρ. 3 του άρθρου 528 το συμβούλιο εφετών ή του Αρείου Πάγου, αφού ακούσει τον οικείο εισαγγελέα και τον αιτούντα, ο οποίος κλητεύεται πριν από πέντε ημέρες και παρίσταται κατά τις διατάξεις του ΚΠΔ, ενώ η έλλειψη κλήτευσής του οδηγεί στην απόλυτη ακυρότητα της διαδικασίας κατά το άρθρο 171 παρ.1 (δ). Η αίτηση συζητείται στην ουσία της και δεν απορρίπτεται ως ανυποστήρικτη, ακόμη και αν δεν εμφανισθεί ο αιτών¹⁰².

Το συμβούλιο μπορεί να διατάξει συμπληρωματική έρευνα για να βεβαιωθούν οι λόγοι της αίτησης και αν γίνει δεκτή η αίτηση, ακυρώνει την απόφαση και εφόσον κρίνει ότι η επανάληψη της συζήτησης στο ακροατήριο είναι αναγκαία, παραπέμπει την υπόθεση για να συζητηθεί σε άλλο ομοιόβαθμο δικαστήριο με αυτό που καταδίκασε δικαστήριο και στην περίπτωση του άρθρου 525 παρ.1 ή σε άλλο δικαστήριο ομοιόβαθμο με το ανώτερο από αυτά που δίκασαν αρχικά την υπόθεση¹⁰³. Το συμβούλιο είναι, επίσης, αρμόδιο να αποφανθεί μέσα σε τρεις ημέρες από την υποβολή της αίτησης, ύστερα από πρόταση του εισαγγελέα, για την αναστολή ή μη της εκτέλεσης της ποινής εφόσον υποβληθεί αίτημα από τον εισαγγελέα ή τον καταδικασμένο.

Με την ισχύουσα διάταξη του άρθρου 532 του νέου ΚΠΔ, ρυθμίζεται, σε περίπτωση παραδοχής της αίτησης, η επανάληψη της συζήτησης στο αρμόδιο δικαστήριο. Εν προκειμένω, αφ' ης στιγμής γίνεται δεκτή η αίτηση, η καταδικαστική απόφαση που είχε εκδοθεί προηγουμένως σε βάρος του κατηγορουμένου ακυρώνεται και η σχετική κατηγορία καθίσταται εκ νέου εκκρεμής. Κατά της νέας απόφασης που θα εκδοθεί, μπορεί, εφόσον συντρέχουν οι ουσιαστικοί όροι, να ασκηθεί και πάλι αίτηση επανάληψης της διαδικασίας, ενώ υπόκειται κανονικά και σε ένδικα μέσα, κατά τα άρθρα 462 επ., 473 επ. και 532 παρ. 1β' του ΚΠΔ. Εάν, όμως, η αίτηση απορριφθεί, προκειμένου να υποβληθεί εκ νέου αίτηση επανάληψης της αυτής δίκης, απαιτείται είτε η προσκόμιση νέων στοιχείων είτε η επίκληση διαφορετικών λόγων¹⁰⁴.

Δεν δημιουργείται δεδικασμένο από τις παραδοχές της απόφασης που δέχεται την αίτηση επανάληψης ως βάσιμη και παραπέμπει για νέα εκδίκαση, αλλά οπωσδήποτε,

¹⁰¹Βλ. Α. Κωνσταντινίδη, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 5^η έκδ., 2022, σελ. 645 (sakkoulas-online)

¹⁰²Βλ. Κ. Φράγκο, Κατ' άρθρο ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, sakkoulas-online

¹⁰³Βλ. Α. Κωνσταντινίδη, Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 5^η έκδ., 2022, σελ. 645 (sakkoulas-online)

¹⁰⁴ Καρράς, ό.π.

το δικαστήριο της παραπομπής δεν μπορεί να χειροτερεύσει τη θέση του επιτυχόντος την ακύρωση προηγούμενης καταδικαστικής σε βάρος του απόφασης, κατ' άρθρα 470 και 534 του νέου ΚΠΔ. Επίσης, στη σύνθεση αυτού δεν επιτρέπεται η συμμετοχή των δικαστών ή των ενόρκων που δίκασαν προηγουμένως, εννοείται μόνο εκείνων που εξέδωσαν την ακυρωθείσα απόφαση, όχι και εκείνων που δίκασαν την αίτηση επανάληψης.

Η κατά το άρθρο 525 ΚΠΔ αίτηση επανάληψης διαδικασίας δεν αποτελεί ένδικο μέσο –κατά την ορθότερη άποψη- αλλά έκτακτη διαδικασία, ωστόσο είναι επιτρεπτή, εφόσον αυτό δεν είναι ασυμβίβαστο προς την αίτηση αυτή, η εφαρμογή ορισμένων από τις γενικές περί ένδικων μέσων διατάξεις, μεταξύ των οποίων και εκείνες που αφορούν την παραίτηση από την αίτηση (άρθρα 474, 475 και 476 ΚΠΔ), όταν αυτή έχει υποβληθεί από τον καταδικασμένο, οπότε η επανάληψη διεξάγεται προς το συμφέρον του¹⁰⁵.

Επισημαίνεται, τέλος, ότι η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας δύναται να αναπτύξει επεκτατικό αποτέλεσμα, με την προϋπόθεση ότι οι λόγοι στους οποίους στηρίζεται είναι λόγοι αντικειμενικής φύσεως και όχι υποκειμενικής, καθώς κατά τη ρητή διατύπωση του άρθρου 533ΚΠΔ: *«Η επανάληψη σύμφωνα με το άρθρ. 525 διατάσσεται για όλους όσοι καταδικάστηκαν, και όταν ένας μόνο τη ζήτησε, εκτός αν οι λόγοι για τους οποίους έχει ζητηθεί αρμόζουν αποκλειστικά και μόνο στο πρόσωπό του»*. Το επεκτατικό αποτέλεσμα της αίτησης επανάληψης ισχύει για τους καταδικασθέντες που δεν δικαιούνταν να ασκήσουν την αίτηση επανάληψης της διαδικασίας ή δεν το άσκησαν παρόλο που δικαιούνταν ή τέλος το άσκησαν και απορρίφθηκε ως απαράδεκτο ή ανυποστήρικτο.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Κ. Φράγκος, Κατ' άρθρο ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, sakkoulas-online

¹⁰⁶ Βλ. ΑΠ385/2022, ΑΠ 991/2017

ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΤΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΕΠΙ ΚΑΤΑΔΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟ ΕΛΛΑ ΓΙΑ ΜΗ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 533 ΚΠΔ (526 ΚΠΔ)

Η διάταξη του 526 ΚΠΔ (πρώην 525Α) εισήχθη στην ελληνική έννομη τάξη με το άρθρο 12 του Ν. 3060/2002, ως αποτέλεσμα της γενικότερης προσέγγισης που έδειχνε να υιοθετεί ο νομοθέτης την περίοδο εκείνη, επιδιώκοντας να θεσπίσει ρυθμίσεις για την πληρέστερη προστασία των δικαιωμάτων του ατόμου που κατοχυρώνονται στην ΕΣΔΑ, σε συμμόρφωση και με τη Σύσταση Νο R (2000) 2 της Επιτροπής των Υπουργών¹⁰⁷.

Στο πλαίσιο αυτό, έχοντας ήδη κάνει τα πρώτα βήματα με την εισαγωγή της περίπτωσης 5 στο άρθρο 525 ΚΠΔ (ήδη σήμερα περίπτωση 6), προέβη στη θέσπιση ενός νέου λόγου επανάληψης της διαδικασίας, προκειμένου – όπως ρητώς αναφέρεται στην σχετική Εισηγητική Έκθεση του Νόμου¹⁰⁸- να δίνεται πλέον το δικαίωμα να ζητήσουν επανάληψη της διαδικασίας αυτοί που κρατήθηκαν αδίκως και δεν αποζημιώθηκαν καθόλου ή επαρκώς από τα ελληνικά δικαστήρια και οι οποίοι στη συνέχεια προσέφυγαν στο ΕΔΔΑ που διαπίστωσε σχετική παραβίαση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Πρόκειται για έναν επιπρόσθετο λόγο επανάληψης, εξειδικευμένου, όμως, χαρακτήρα, ο οποίος προβλέφθηκε για να καλύψει τις παραβιάσεις εκείνες της Σύμβασης, οι οποίες αφορούν το ειδικότερο ζήτημα της επιδίκασης αποζημίωσης σε κρατηθέντες που μετέπειτα αθωώθηκαν, συμπληρώνοντας παράλληλα το ισχύον τότε νομοθετικό καθεστώς περί αποζημίωσης των προσώπων αυτών.

Το πεδίο εφαρμογής της υπό κρίση περίπτωσης παρουσιάζεται οπωσδήποτε περισσότερο περιορισμένο, σε σχέση με τον γενικότερου περιεχόμενου λόγο της περ.6 του άρθρου 525. Ειδικότερα, η ρύθμιση του άρθρου 525 περ.6 αναφέρεται στο σύνολο της ποινικής διαδικασίας, δυνάμενη να τύχει εφαρμογής σε οποιαδήποτε περίπτωση παραβίασης του δίκαιου χαρακτήρα της δίκης, αντίθετα με τα ισχύοντα στο άρθρο 526, το πεδίο εφαρμογής του οποίου περιορίζεται στη διαδικασία σχηματισμού δικανικής κρίσης ως προς το ζήτημα της αποζημίωσης ή μη των κρατηθέντων και μετέπειτα αθωωθέντων, οι οποίοι και άσκησαν σχετική προσφυγή στο ΕΔΔΑ. Πρόκειται, έτσι, για έναν λόγο επανάληψης ερειδόμενο σε νομικά

¹⁰⁷ Βλ. αναλυτικότερα για τη σχετική Σύσταση στις αναπτύξεις που προηγήθηκαν

¹⁰⁸ Βλ. Εισηγητική Έκθεση Ν. 3060/2002 σελ. 3

σφάλματα και δη στην κρίση περί επιδίκασης αποζημίωσης κατά το άρθρο 535 ΚΠΔ¹⁰⁹.

Παρά το στενότερο πεδίο εφαρμογής της, ωστόσο, η σημασία της εν λόγω διάταξης για την προστασία του ατόμου δεν αμφισβητείται και ως εκ τούτου κρίνεται σκόπιμη μία συνοπτική επισκόπηση της ρύθμισης.

Το ισχύον σήμερα άρθρο 526 ΚΠΔ διατήρησε, μετά και την μεταρρύθμιση που επήλθε με τον νέο ΚΠΔ, αυτούσιο το περιεχόμενό του με τη μοναδική τροποποίηση να εντοπίζεται στην ρητή και σαφή αποσύνδεση της προβλεπόμενης επανάληψης της διαδικασίας από τη νομολογιακά διαμορφωμένη προϋπόθεση της αρνητικής επίδρασης της παραβίασης στην κρίση του δικαστηρίου, σε συμφωνία και με την αντίστοιχη ρύθμιση του άρθρου 525ΚΠΔ.

Κατά την ισχύουσα μορφή της διάταξης, προβλέπεται ότι:

«Επανάληψη της διαδικασίας κατά το μέρος που κρίθηκε ότι το Δημόσιο δεν υπέχει υποχρέωση σε αποζημίωση ή επιδικάσθηκε ανεπαρκής αποζημίωση στις περιπτώσεις του άρθρου 535, μπορεί να ζητήσει εκείνος που ζημιώθηκε, εφόσον έχει διαπιστωθεί με απόφαση του Ε.Δ.Δ.Α. παραβίαση, εκ μέρους του Ελληνικού Κράτους, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά τη διαμόρφωση της οικείας κρίσης. Στην τελευταία περίπτωση δεν απαιτείται η διαπιστωθείσα από το Ε.Δ.Δ.Α. παραβίαση να επηρέασε αρνητικά την κρίση του ποινικού δικαστηρίου.»

Η εφαρμογή της εν λόγω διάταξης απαιτεί την ύπαρξη προηγηθείσας καταδικαστικής απόφασης της χώρας μας από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ως προς την παραβίαση των θεμελιωδών ελευθεριών που κατοχυρώνει η ΕΣΔΑ, περιλαμβανομένων σε αυτών του συνόλου των δικαιωμάτων της Σύμβασης και των Προσθέτων Πρωτοκόλλων αυτής¹¹⁰. Μάλιστα, κατά τη σαφή διατύπωση του γράμματος, η διαπίστωση της παραβίασης χρειάζεται να έλαβε χώρα «κατά τη διαμόρφωση της οικείας κρίσης», δηλαδή κατά την εκδίκαση της ατομικής προσφυγής του προσώπου, το οποίο και δεν αποζημιώθηκε -ή τουλάχιστον όχι επαρκώς- και εξ αυτού του λόγου αιτείται την επανάληψη της διαδικασίας.

¹⁰⁹ Δανιήλ σε Μαργαρίτη, ερμηνεία ΚΠΔ, σελ. 1954-1955

¹¹⁰ Εννοείται μόνο όσων Πρωτοκόλλων έχουν κυρωθεί από την Ελλάδα

Στο πεδίο του άρθρου 526 ΚΠΔ, εμπίπτουν, συνεπώς, παραβιάσεις ως αποτέλεσμα της μη ορθής ερμηνείας ή και εφαρμογής από τα ελληνικά δικαστήρια του εθνικού δικαίου αναφορικά με τις αποζημιώσεις, της άρνησης του Δημοσίου να καταβάλει την επιδικασθείσα αποζημίωση πλήρως ή εν μέρει ή και εξαιτίας της αντίθεσης του εθνικού νομικού πλαισίου στις απαιτήσεις της Σύμβασης και δη της αρχής της δίκαιης δίκης¹¹¹.

Επισημαίνεται, τέλος, ότι, όπως ήδη διευκρινίστηκε, δεν τίθεται ως προϋπόθεση η αρνητική επίδραση της διαπιστωθείσας από το ΕΔΔΑ παραβίασης στην κρίση του ποινικού δικαστηρίου, κατά τη ρητή διατύπωση του δευτέρου εδαφίου της διάταξης.

¹¹¹ Δαλακούρας, ό.π., σελ. 307-308

ΕΝΑ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΟ ΖΗΤΗΜΑ: Η ΥΠΕΡΒΑΣΗ ΤΗΣ ΕΥΛΟΓΗΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ ΤΗΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΗΣ

Μεταξύ των ειδικότερων δικαιωμάτων του κατηγορουμένου τα οποία κατοχυρώνονται στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, συγκαταλέγεται και αυτό της εύλογης διάρκειας της ποινικής δίκης, με τη διάταξη να ορίζει ρητώς στην παράγραφο 1 ότι : *«Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα η υπόθεσή του να δικαστεί δίκαια, δημόσια και εντός λογικής προθεσμίας από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο... το οποίο θα αποφασίσει ... για το βάσιμο κάθε εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσης».*

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται το άρθρο 14 παρ. 3γ' του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων, όπου προβλέπεται – σε συμφωνία με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση- ότι: *«Κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα απολαύει, σε πλήρη ισότητα τις ακόλουθες τουλάχιστον εγγυήσεις: ...γ) να δικασθεί χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση»¹¹².*

Ο όρος αυτός περί εύλογης προθεσμίας αποσκοπεί στην προστασία του κατηγορουμένου από μακροχρόνιες περιόδους ανασφάλειας και ταλαιπωρίας, εξαιτίας της εκκρεμότητας εις βάρος του ποινικής δίκης, ενώ υποστηρίζεται ότι εμμέσως διασφαλίζει και το θύμα από τη παρατεταμένη χωρίς συγκεκριμένη αιτία αδιαφορία για το τελεσθέν εναντίον του αξιόποιο έγκλημα¹¹³.

Η παρέλευση μεγάλου χρονικού διαστήματος από τη στιγμή της τέλεσης της υπό εξέταση αξιόποινης συμπεριφοράς επιδρά αρνητικά στην εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας, καθότι ο κίνδυνος αλλοίωσης των αποδεικτικών στοιχείων εντείνεται με το πέρασμα του χρόνου, καθιστώντας δυσχερέστερη και την υπερασπιστική θέση του κατηγορουμένου. Έτσι, είναι πολύ πιθανό να οδηγείται, το δικαστήριο σε λαθεμένες κρίσεις και να εκδίδει τελικώς μία απόφαση βασισμένη σε ανασφαλή συμπεράσματα που προέκυψαν από το αμφίβολης αξιοπιστίας αποδεικτικό υλικό. Η σημασία, λοιπόν, της έκδοσης της δικαστικής κρίσης εντός ευλόγου χρόνου είναι θεμελιώδης, επηρεάζοντας καθοριστικά και τα υπόλοιπα δικαιώματα του κατηγορουμένου, τα οποία απορρέουν από την αρχή της δίκαιης δίκης, όπως το δικαίωμα πρόσβασης σε δικαστήριο και το δικαίωμα ακροάσεως. Πράγματι, το σύνολο των κατοχυρωμένων

¹¹² Α. Παπαδαμάκης, Ποινική Δικονομία, 9η έκδ., 2019, σελ. 26

¹¹³ Γαλανού, Το δικαίωμα του δικάζεσθαι εντός ευλόγου χρόνου σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ΠοινΛογ ΣΤ/2006, σελ. 1519

από την ΕΣΔΑ ελευθεριών καθίσταται πλήρως αναποτελεσματικό στις περιπτώσεις υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της ποινικής διαδικασίας¹¹⁴.

Οπωσδήποτε, η εκδίκαση των υποθέσεων σε εύλογο χρονικό διάστημα συνιστά έναν από τους όρους της ορθής λειτουργίας του συστήματος απονομής δικαιοσύνης ενός κράτους, ενώ παράλληλα, όπως εύστοχα επισημαίνει η Γαλανού¹¹⁵, παραμένει ένας κύριος παράγοντας για την διαμορφούμενη στην κοινή γνώμη εντύπωση ότι πράγματι αποδίδεται δικαιοσύνη, αφού κατά την λαϊκή ρήση «*justice delayed, justice denied*».

Πάντως, οι ανωτέρω επισημάνσεις δεν πρέπει να οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η απονομή δικαιοσύνης απαιτείται να γίνεται με ταχύτατους ρυθμούς, με κάθε κόστος, αφού κρίσιμη είναι πάντοτε πρωτίστως η διασφάλιση της ορθότητας της δικαστικής κρίσης. Στόχος, λοιπόν, των συστημάτων απονομής δικαιοσύνης πρέπει να είναι η εξασφάλιση της απαιτούμενης ισορροπίας μεταξύ της ταχύτητας και του δίκαιου χαρακτήρα της δικαιοσύνης, χωρίς να λειτουργεί η μία αρχή εις βάρος της άλλης.

Πριν προχωρήσουμε στην εξέταση των κριτηρίων εκείνων που οδηγούν στη διαπίστωση της υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας, καθίσταται κρίσιμο να προσδιοριστεί η έννοια του χρόνου διάρκειας αυτής, δηλαδή τόσο η έναρξη όσο και η λήξη της ποινικής δίκης.

ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ («Dies a quo»)

Αναφορικά με την έναρξη του προσμετρώμενου χρόνου, το ζήτημα συνάπτεται άμεσα με την έννοια της κατηγορίας και ειδικότερα ως αφετηρία καθορίζεται το χρονικό σημείο κατά το οποίο η κατάσταση του συγκεκριμένου προσώπου έχει ουσιαστικά διαταραχθεί, εξαιτίας της διατύπωσης προς το πρόσωπό του της υπάρχουσας υποψίας από τις επίσημες αρχές του κράτους, δηλαδή κατά κανόνα η στιγμή που το πρόσωπο λαμβάνει επίσημα γνώση της κατηγορίας. Γενικότερα, ως πράξη των αρμόδιων αρχών που συνεπάγεται την έναρξη της προθεσμίας θεωρείται εκείνη η οποία έχει «σημαντικές επιπτώσεις» στην κατάσταση του υπόπτου¹¹⁶.

¹¹⁴ Ε. Σαλαμούρα, Το δικαίωμα διεξαγωγής της δίκης εντός ευλόγου χρόνου και η αποκατάσταση της τεκμαιρόμενης βλάβης του διαδίκου, ΝοΒ 2009, σελ.2016

¹¹⁵ Γαλανού, Το δικαίωμα του δικάζεσθαι εντός ευλόγου χρόνου σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ΠοινΛογ ΣΤ/2006, σελ. 1520

¹¹⁶ Σισιλιάνος, ό.π., σελ. 296-297

Σημειώνεται, όμως, ότι η έννοια της «κατηγορίας» ερμηνεύεται αυτόνομα στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ¹¹⁷, οπότε και η λήψη γνώσης αυτής δύναται να λάβει ποικίλες μορφές, και ως εκ τούτου η ενημέρωση περί αυτής μπορεί να συμπίπτει με την επίσημη κοινοποίηση της κατηγορίας στον δράστη, με την ημέρα της συλλήψεως¹¹⁸ ή της έρευνας στην κατοικία ή στον επαγγελματικό χώρο του ατόμου¹¹⁹ ή την άσκηση της ποινικής δίωξης¹²⁰ ή την έναρξη της προκαταρκτικής εξέτασης¹²¹/ προδικασίας / κύριας διερεύνησης¹²².

ΛΗΞΗ ΠΡΟΘΕΣΜΙΑΣ («Dies ad quem»)

Ως προς το χρονικό σημείο λήξης, γίνεται δεκτό ότι το υπό κρίση χρονικό διάστημα τερματίζεται κατά κανόνα με την έκδοση της απόφασης του ποινικού δικαστηρίου, η οποία κρίνει σε επίπεδο βασιμότητας την εκκρεμή κατηγορία¹²³. Ειδικότερα, κρίσιμη θεωρείται η ημερομηνία δημοσίευσης της αμετάκλητης απόφασης, καταδικαστικής ή αθωωτικής, ή το σημείο παύσης της κατηγορίας, ενώ έχει νομολογιακά αναγνωρισθεί χρονικό σημείο λήξης και η καθαρογραφή της απόφασης^{124 125}.

¹¹⁷Βλ. ΕΔΔΑ ADOLF κ. Αυστρίας, 26-03-1982, παρ. 30 «The Court thus has to ascertain whether there was a "criminal charge" ...These expressions are to be interpreted as having an "autonomous" meaning in the context of the Convention and not on the basis of their meaning in domestic law (see notably, *mutatis mutandis*, the *Deweert* judgment of 27 February 1980, Series A no. 35, p. 22, par. 42). The legislation of the State concerned is certainly relevant, but it provides no more than a starting point in ascertaining whether at any time there was a "criminal charge" ... (see, *mutatis mutandis*, the *Engel and others* judgment of 8 June 1976, Series A no. 22, p. 35, par. 82, and the *König* judgment of 28 June 1978, Series A no. 27, p. 30, par. 89). The prominent place held in a democratic society by the right to a fair trial favours a "substantive", rather than a "formal", conception of the "charge" referred to by Article 6 (art. 6); it impels the Court to look behind the appearances and examine the realities of the procedure in question in order to determine whether there has been a "charge" within the meaning of Article 6 (art. 6) (see the above-mentioned *Deweert* judgment, p. 23, par. 44)...».

¹¹⁸Βλ. ΕΔΔΑ Βλάχος κατά Ελλάδας, 18-09-2008, παρ. 16 «Η περίοδος που πρέπει να ληφθεί υπόψη άρχισε στις 5 Απριλίου 1999, με τη σύλληψη του προσφεύγοντα, και περατώθηκε στις 5 Δεκεμβρίου 2005, με την απόφαση αριθ. 2383/2005 του Αρείου Πάγου. Διήρκεσε επομένως έξι έτη και οκτώ μήνες για τρεις βαθμούς δικαιοδοσίας»

¹¹⁹Βλ. ΕΔΔΑ Διαμαντίδης κατά Ελλάδας, No 1,23-10-2003, παρ.20 επ.

¹²⁰Βλ. ΕΔΔΑ, Angelon κατά Ελλάδας, 6-11-2008, παρ. 15

¹²¹Βλ. ΕΔΔΑ Foti και λοιποί κατά Ιταλίας, 10-12-1982, παρ. 52επομ., ΕΔΔΑ Wemhoff κατά Γερμανίας, 27-06-1968, παρ. 19 ('AS TO THE LAW')

¹²² Βλ. ΕΔΔΑ Wemhoff κατά Γερμανίας, 27-6-1968, παρ. 19 και ΕΔΔΑ Corigliano κατά Ιταλίας, 10-12-1982, παρ. 34 επομ.

¹²³ Σισιλιάνος, ό.π., σελ. 297-298

¹²⁴Βλ. ΕΔΔΑ Σταυρινουδάκης κατά Ελλάδας, 29-10-2009, παρ.22 επομ. «... Το Δικαστήριο επισημαίνει ότι στο ελληνικό δίκαιο οι αντίδικοι δεν έχουν τη δυνατότητα να λάβουν πραγματικά γνώση του περιεχομένου της σχετικής απόφασης του ανώτατου δικαστηρίου παρά μόνο από την ημερομηνία που μπορούν να λάβουν θεωρημένο αντίγραφο αυτής (Παπαχελάς κατά Ελλάδας [GC], αριθ. 31423/96, § 30, CEDH 1999-II). Συνεπώς, η καθαρογραφή και η θεώρηση της απόφασης είναι απαραίτητη προκειμένου να γίνουν οι ενδεχομένως αναγκαίες ενέργειες για την εκτέλεσή της... Συνεπώς το αναγκαίο διάστημα για την καθαρογραφή και θεώρηση μίας απόφασης του Αρείου Πάγου πρέπει να συμπεριλαμβάνεται στην περίοδο που πρέπει να ληφθεί υπόψη, δεδομένου ότι λόγω αυτής της ιδιαιτερότητας της εθνικής

Συνεπώς, για τον καθορισμό της προθεσμίας, λαμβάνονται υπ' όψιν όλα τα επιμέρους στάδια που αντιστοιχούν όχι μόνο στους περισσότερους δικαιοδοτικούς βαθμούς αλλά και γενικά στις περισσότερες διαδικασίες, που τυχόν ενεργοποιούνται με την άσκηση ένδικων μέσων και ένδικων βοηθημάτων, τα οποία κατατείνουν στη δικαστική προστασία του αμφισβητούμενου δικαιώματος ή της αμφισβητούμενης υποχρεώσεως¹²⁶.

ΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟ ΤΟΥ «ΕΥΛΟΓΟΥ»

Η εύλογη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας αποτελεί μία αυτόνομη έννοια, η οποία και δεν μπορεί να προσδιοριστεί εκ των προτέρων, με τον καθορισμό ενός απόλυτου χρονικού πεδίου ως μοναδικό κριτήριο αυτής, αλλά τουναντίον πρέπει να προσδιορίζεται κάθε φορά *in concreto*, κατόπιν συνεκτίμησης ενός συνδυασμού παραγόντων και περιστάσεων της εκάστοτε εξεταζόμενης περίπτωσης¹²⁷. Επισημαίνεται, εδώ, ότι ο απαιτούμενος εύλογος χρόνος αφορά την ποινική διαδικασία νοούμενη ως σύνολο, αρχόμενη με την προδικασία και παύουσα με την έκδοση της αμετάκλητης απόφασης. Ως εκ τούτου, έστω και αν η υπό εξέταση δίκη διήρκεσε συνολικά έναν εύλογο χρόνο, μπορεί να θεμελιωθεί παραβίαση, εφόσον παρατηρήθηκε καθυστέρηση σε ένα μόνο διαδικαστικό στάδιο αυτής¹²⁸.

Το ΕΔΔΑ έχει αποφανθεί ότι η ταχύτητα διεξαγωγής της δίκης δεν πρέπει να αποβαίνει σε βάρος της ορθής απονομής της, καθώς πρόκειται για δύο θεμελιώδεις αρχές, της ορθής και της ταχείας απονομής της δικαιοσύνης και άρα είναι ζωτικής σημασίας να επιτυγχάνονται αμφότερες. Έτσι, το Δικαστήριο προβαίνει στις

*πρακτικής, το στάδιο αυτό είναι αναγκαίο προκειμένου να καταστεί η εν λόγω απόφαση εκτελεστή και, συνεπώς, εκτελεστέα για έναν εκ των διαδίκων... το Δικαστήριο θεωρεί ότι η *dies ad quem* της επίδικης διαδικασίας είναι η 27η Φεβρουαρίου 2007, ημερομηνία κατά την οποία η απόφαση ... καθαρογράφηκε και θεωρήθηκε.»*

¹²⁵ Σγάντζου, Η Ελαφρυντική Περίσταση του αρ. 84§3 ΠΚ ως Μέσο Θεραπείας της Παραβίασης της Εύλογης Διάρκειας Δίκης, *CrimeTimes*, 4/2020

¹²⁶ Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, Η πολιτική δίκη υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ και του ΕΔΔΑ, 2008, σ. 189, *sakkoulas-online*

¹²⁷ Αναστασοπούλου, Το δικαίωμα στην εύλογη διάρκεια ποινικής δίκης και η θέσπιση εθνικού ένδικου μέσου για δίκαιη ικανοποίηση σε περίπτωση παραβίασης αυτού, *ΠοινΔικ* 11/2019, σελ.1157

¹²⁸ Χαρακτηριστικές είναι οι εδώ αποφάσεις του ΕΔΔΑ στις υποθέσεις *Zafirov* κατά Ελλάδα, 6-3-2012, παρ.15 «*Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι η συνολική διάρκεια της διαδικασίας στην παρούσα υπόθεση ήταν περίπου τέσσερα έτη και επτά μήνες για δύο επίπεδα δικαιοδοσίας και ότι, ειδικότερα, η διαδικασία ενώπιον του εφετείου διήρκεσε περισσότερο από τρία έτη και δύο μήνες. Το Δικαστήριο κρίνει ότι κυρίως η περίοδος των δύο ετών και έξι μηνών που παρήλθε από την ημερομηνία που ο προσφεύγων άσκησε την έφεσή του έως την ημερομηνία όπου η υπόθεση ορίστηκε αρχικά προς εκδίκαση ήταν υπερβολική και αποδίδεται εξ ολοκλήρου στις εθνικές αρχές...*», καθώς και *ΕΔΔΑ Gumuyten* κατά Τουρκίας, 30-11-2004, παρ.24-26.

αναγκαίες σταθμίσεις προκειμένου να αχθεί σε κρίση για την ανεύρεση της ισορροπίας μεταξύ του δικαιώματος του ατόμου σε δίκη εντός του ευλόγου χρόνου και στην ορθή απονομή της δικαιοσύνης¹²⁹.

Σε σχέση με τον καθορισμό της «εύλογης διάρκειας», το Δικαστήριο του Στρασβούργου δέχεται ως κατευθυντήριες αρχές κατά την εξέταση των υποθέσεων που άγονται ενώπιόν του, την παρέλευση δύο ετών για την ολοκλήρωση ενός βαθμού δικαιοδοσίας και την παρέλευση έξι συνολικά ετών για την ολοκλήρωση της δίκης, η διαπίστωση της υπέρβασης των οποίων οδηγεί το Δικαστήριο σε λεπτομερέστερη εξέταση. Σχετικώς, έχουν διαμορφωθεί μέσω της νομολογίας του ΕΔΔΑ¹³⁰ τέσσερα βασικά κριτήρια που πρέπει να συνεκτιμώνται και θεωρούνται καθοριστικά για τον χαρακτηρισμό του χρόνου της δίκης ως ευλόγου ή ως υπερβολικού και αυτά είναι τα ακόλουθα:

1. Η πολυπλοκότητα της υπόθεσης

Κατά την εξέταση του εν λόγω κριτηρίου, της πολυπλοκότητας της υπόθεσης, το Δικαστήριο εξετάζει μεταξύ άλλων παράγοντες όπως¹³¹ :

i) **την πολυπλοκότητα των πραγματικών περιστατικών**, δηλαδή τη φύση της εκάστοτε υπόθεσης¹³², τυχόν δημιουργηθείσα σύγχυση ως προς τον ακριβή καθορισμό των αξιόποινων πράξεων για τις οποίες κατηγορείται ο δράστης¹³³, την ευαίσθητη φύση ορισμένων αδικημάτων, ιδίως αυτών που άπτονται ζητημάτων εθνικής ασφάλειας, τον αριθμό των κατηγορουμένων και των μαρτύρων που εμπεριέχονται στην εκάστοτε δικογραφία¹³⁴, τον όγκο του αποδεικτικού υλικού κ.α.,

ii) **την πολυπλοκότητα των υπό κρίση νομικών ζητημάτων**, δηλαδή αν καλείται ενδεχομένως σε εφαρμογή ένας πολύ πρόσφατα εκδοθείς νόμος ή μία ασαφούς περιεχομένου διάταξη¹³⁵, αν προκύπτουν δυσχέρειες ως προς τον καθορισμό της

¹²⁹ Ι. Σαρμάς/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος (-Δ. Βασιλειάδης), ΕΣΔΑ, 2021, σ. 289, sakkoulas-online

¹³⁰ Βλ. ΕΔΔΑ Löffler κατά Αυστρίας, 3-10-2000, παρ. 20 «*The Court recalls that the reasonableness of the length of proceedings must be assessed in the light of the particular circumstances of the case, regard being had to the criteria laid down in the Court's case-law, in particular the complexity of the case, the applicant's conduct and the conduct of the competent authorities*», ΕΔΔΑ Pélissier και Sassi κατά Γαλλίας [GC], 25-03-1999, παρ.67επομ., ΕΔΔΑ Βλάχος κατά Ελλάδα, 18-09-2008, παρ. 18

¹³¹ Σγάντζου, ό.π.

¹³² Βλ. ΕΔΔΑ Arap Yalgin και λοιποί κατά Τουρκίας, 25-09-2001, παρ.24επομ. 27

¹³³ Βλ. ΕΔΔΑ Neumeister κατά Αυστρίας, 27-06-1968, παρ.20 επομ.

¹³⁴ Βλ. ΕΔΔΑ Milasi κατά Ιταλίας, 25-06-1987, παρ.16 επομ.

¹³⁵ Βλ. ΕΔΔΑ Pretto και λοιποί κατά Ιταλίας, 8-12-1983, παρ. 32

δικαιοδοσίας, αν πρόκειται για υπόθεση με υπερεθνικές διαστάσεις, αν ανακύπτει ζήτημα εκκρεμοδικίας, αν απαιτείται ερμηνεία μίας διεθνούς συνθήκης κ.λπ. και

iii) **τη διαδικαστική πολυπλοκότητα**, δηλαδή τον μεγάλο αριθμό των συμμετεχόντων διαδίκων, τον εντοπισμό κρίσιμων μαρτύρων, λόγω αλλαγής διεύθυνσης ή λόγω αγνώστου διαμονής ή λόγω μετοίκισης στο εξωτερικό, την ανάγκη για απόκτηση αλλοδαπής δικογραφίας ή μετάφρασης εγγράφων, την υποχρέωση παραπομπής ενός ζητήματος στην Ολομέλεια βάσει των ισχυουσών εθνικών ρυθμίσεων ¹³⁶.

2. Η στάση των αρμόδιων κρατικών αρχών

Εν προκειμένω, εξετάζεται η στάση που τηρήθηκε από τις εθνικές κρατικές αρχές, συμπεριλαμβανομένων όχι αυστηρά και μόνο των δικαστικών αρχών, αλλά του συνόλου των οργάνων, η συμμετοχή των οποίων επηρέασε την εξέλιξη της επίμαχης δίκης, εφόσον η δράση τους θεωρείται ως καταλογιστέα στο Κράτος. Έτσι, τυχόν καθυστέρηση που οφείλεται στη διαδικασία της πραγματογνωμοσύνης, η οποία έχει διαταχθεί στο πλαίσιο εκδίκασης μίας υπόθεσης, καταλογίζεται στις κρατικές αρχές και λαμβάνεται υπόψη¹³⁷. Αντίθετα, τυχόν καθυστέρηση η οποία διαπιστώνεται, εξαιτίας διεθνών ή ενωσιακών οργάνων, όπως η καθυστέρηση εκ μέρους του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης να απαντήσει σε υποβληθέν προδικαστικό ερώτημα, δεν λαμβάνεται υπόψη¹³⁸.

Η συνηθέστερη δικαιολογία, η οποία προβάλλεται από τις κρατικές αρχές προκειμένου να αποποιηθούν την ευθύνη τους περί αδράνειας ή καθυστέρησης της εκδίκασης των ποινικών υποθέσεων είναι αυτή της υπερφόρτωσης του δικαστικού συστήματος, δικαιολογία η οποία όμως δεν είναι αρκετή για να αιτιολογηθεί η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της δίκης¹³⁹. Χαρακτηριστική στο πεδίο αυτό είναι η απάντηση του ΕΔΔΑ στο σχετικό επιχείρημα που υποβλήθηκε από την ελληνική Κυβέρνηση, περί υπερβολικού φόρτου εργασίας του Εφετείου, στην υπόθεση Φίλης κατά Ελλάδος¹⁴⁰, επί του οποίου και δέχτηκε ότι «..όπως επανειλημμένα έχει κρίνει το

¹³⁶Βλ. ΕΔΔΑ Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis κατά Ελλάδος, 9-12-1994, παρ. 55

¹³⁷Αναστασοπούλου, ΠοινΔικ 11/2019, σελ.1158, βλ. ΕΔΔΑ Ridi κατά Ιταλίας, 27-2-1997, παρ.17

¹³⁸Σισιλιάνος, ό.π., σελ. 293-294

¹³⁹Γαλανού Μ. σε Κοτσαλή Λ., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & Ποινικό Δίκαιο Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ, 2014, σ. 459 επ.

¹⁴⁰ Βλ. ΕΔΔΑ Φίλης κατά Ελλάδος¹⁴⁰ (αρ.2), 27-06-1997, παρ. 39-40, ομοίως και η απόφαση Ολομελείας του ΕΔΔΑ Zana κατά Τουρκίας, 25-11-1997, παρ. 75 επομ.

Δικαστήριο, το άρθρο 6 παρ. 1 επιβάλλει στα συμβαλλόμενα κράτη την υποχρέωση να οργανώνουν τα δικαστικά τους συστήματα με τέτοιο τρόπο ώστε τα δικαστήρια τους να μπορούν να ανταποκρίνονται σε κάθε απαίτησή αυτού του άρθρου, συμπεριλαμβανομένης της υποχρέωσης εκδίκασης υποθέσεων εντός εύλογου χρονικού διαστήματος...».

Πάντως, τυχόν παροδικές μόνο καθυστερήσεις, εξαιτίας της συσσώρευσης μεγάλου όγκου υποθέσεων στα πινάκια των δικαστηρίων δεν καταλογίζεται στις εθνικές αρχές, εφόσον αποτελεί μία έκτακτη κατάσταση και οι αρμόδιες αρχές κινητοποιηθούν άμεσα για την αντιμετώπισή της.

3. Η συμπεριφορά του προσφεύγοντος

Ως προς το κριτήριο αυτό, εξετάζεται από το ΕΔΔΑ κατά πόσο ο προσφεύγων επέδειξε κατά τη διάρκεια της διαδικασίας παρελκυστική συμπεριφορά, προκειμένου να επιτύχει την καθυστέρηση της προόδου της δίκης προς όφελος του. Επισημαίνεται, ωστόσο, ότι η αξιοποίηση από τον κατηγορούμενο στο έπακρον των δικονομικών δυνατοτήτων που προβλέπονται στην εθνική του έννομη τάξη, όπως για παράδειγμα η υποβολή αιτήματος αναβολής¹⁴¹ ή η άσκηση όλων των ενδίκων μέσων, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως καταχρηστική συμπεριφορά του ιδίου και να αξιολογηθεί εις βάρος του κατά την εκτίμηση του ευλόγου της διάρκειας της διαδικασίας.

Συνεπώς, τα πρόσωπα που καλύπτονται από τα *ratione personae* πεδίο εφαρμογής του άρθρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ δεν έχουν μόνο δικαίωμα να δικασθούν εντός ευλόγου χρόνου, αλλά ταυτόχρονα αναλαμβάνουν και την υποχρέωση ως προς την επίδειξη διαδικαστικής συμπεριφοράς, η οποία τουλάχιστον δεν θα είναι αντίθετη με την αρχή της οικονομίας της δίκης. Εννοείται ότι την ίδια υποχρέωση φέρουν και οι πληρεξούσιοι δικηγόροι των διαδίκων ως εντολοδόχοι τους¹⁴².

Έτσι, στην υπόθεση Καρβουντζής κατά Ελλάδας¹⁴³, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι μπορεί η συνολική διάρκεια της υποθέσεως για τους τρεις βαθμούς δικαιοδοσίας να υπερέβη τα έξι έτη, αλλά εν προκειμένω δεν θεμελιώνεται παραβίαση, καθώς η σχετική καθυστέρηση οφείλεται στη στάση του προσφεύγοντος, ο οποίος καθυστέρησε

¹⁴¹Βλ. ΕΔΔΑ Soulioti κατά Ελλάδος, 7-2-2012, παρ.20

¹⁴² Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, Η πολιτική δίκη υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ και του ΕΔΔΑ, 2008, σ. 195 ,sakkoulas-online

¹⁴³ ΕΔΔΑ Καρβουντζής κατά Ελλάδας, 6-11-2008, παρ.19 επομ.

συνολικά δύο έτη για την άσκηση της αναίρεσης και για τον προσδιορισμό της. Ειδικότερα, δέχτηκε, μεταξύ άλλων, ότι: «... ο προσφεύγων χρειάστηκε ένα χρόνο για να ασκήσει αίτηση αναίρεσης ενώ περίμενε ακόμη πέντε μήνες πριν καταθέσει αντίγραφο της εν λόγω αίτησης ενώπιον του Αρείου Πάγου και ζητήσει τον ορισμό του δικαστή, και ότι περίμενε έξι μήνες πριν την επανάληψη της διαδικασίας ενώπιον του Εφετείου Ναυπλίου μετά την παραπομπή της υπόθεσης από τον Άρειο Πάγο. Η συμπεριφορά αυτή, για την οποία ο αιτών δεν παρέχει καμία τεκμηριωμένη εξήγηση, οφείλεται για μια συνολική καθυστέρηση περίπου δύο ετών, για την οποία το Δημόσιο δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι υπεύθυνο... ».

4. Το διακύβευμα της υπόθεσης για τον προσφεύγοντα

Τελευταίο στοιχείο, το οποίο εξετάζεται από το Δικαστήριο είναι αυτό της σημασίας της εκάστοτε υπόθεσης για τον προσφεύγοντα, με τις ποινικές δίκες που αφορούν κατηγορουμένους οι οποίοι είναι προσωρινά κρατούντες αλλά και αυτές με αντικείμενο οικογενειακές διαφορές ή εργατικές ή θέματα υγείας, να θεωρούνται ως υψίστης σημασίας και να χρήζουν όσο το δυνατόν ταχύτερης εκδίκασης¹⁴⁴. Τέλος, το Δικαστήριο έχει κρίνει πως οι δικαστικές αρχές πρέπει να επιδεικνύουν ιδιαίτερη επιμέλεια σε υποθέσεις που αφορούν υπερβολική άσκηση βίας ή κακομεταχείριση από αστυνομικά όργανα¹⁴⁵.

Σε αυτές τις ειδικές περιπτώσεις, λόγω ακριβώς της κρισιμότητας των διακυβευομένων συμφερόντων των διαδίκων, η εφαρμογή της αρχής της εύλογης διάρκειας από το ΕΔΔΑ γίνεται με τρόπο αυστηρό και ανελαστικό, αφού -εν προκειμένω- εντείνεται η υποχρέωση του συμβαλλόμενου κράτους να εξασφαλίσει

¹⁴⁴Αναστασοπούλου, ΠοινΔικ 11/2019, σελ.1158, βλ. ΕΔΔΑ Χ. κατά Γαλλίας, 31-3-1992, παρ. 47επομ. «... The Court takes the view that what was at stake in the contested proceedings was of crucial importance for the applicant, having regard to the incurable disease from which he was suffering and his reduced life expectancy. He was HIV positive when he lodged his preliminary application with the Minister and instituted proceedings in the administrative court and he had subsequently developed full AIDS ... There was a risk that any delay might render the question to be resolved by the court devoid of purpose. In short, exceptional diligence was called for in this instance, notwithstanding the number of cases which were pending, in particular as it was a controversy the facts of which the Government had been familiar with for some months and the seriousness of which must have been obvious to them... Yet the administrative court did not use its powers to make orders for the speeding up of the progress of the proceedings...»

¹⁴⁵Βλ. ΕΔΔΑ Caloc κατά Γαλλίας, 20-7-2000, παρ.120 «...Lastly, the Court considers that special diligence was required of the relevant judicial authorities in investigating a complaint lodged by an individual alleging that he had been subjected to violence by police officers (see, mutatis mutandis, the Doustaly v. France judgment of 23 April 1998, Reports 1998-II, p. 859, § 48)...»

στους πολίτες του ένα σύστημα παροχής δικαστικής προστασίας, το οποίο να είναι ικανό να οδηγήσει σε ταχεία απονομή της δικαιοσύνης¹⁴⁶.

Η εξέταση, λοιπόν, των κριτηρίων αυτών, όπως έχουν διαμορφωθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, οδηγεί ενίοτε σε διαπίστωση σχετικής υπέρβασης του ευλόγου χρόνου διάρκειας της υπό κρίση υπόθεσης. Η υπέρβαση της εύλογης της διάρκειας της ποινικής δίκης αποτελεί οπωσδήποτε μία εκ των σοβαρότερων παραβάσεων του θεμελιώδους δικαιώματος της δίκαιης δίκης και συνεπώς της ΕΣΔΑ, με τη διαπίστωσή της από το να μην είναι καθόλου σπάνιο φαινόμενο.

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ ΕΠΙ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΗΣ ΥΠΕΡΒΑΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΛΟΓΗΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ

Η ιδιαιτερότητα, ωστόσο, της παραβίασης αυτής έγκειται στην αδυναμία αποκατάστασης της προκληθείσας από αυτήν βλάβης στο πρόσωπο του κατηγορουμένου μέσω της οδού της επανάληψης της διαδικασίας. Εν προκειμένω, η διεξαγωγή της δίκης εντός λογικής προθεσμίας δεν είναι πλέον δυνατή, αφού η υπέρβαση της προθεσμίας αυτής έχει ήδη επέλθει και ως εκ τούτου καθίσταται αναγκαία η εξεύρεση ενός έτερου αποκαταστατικού μέτρου ικανού να αμβλύνει τις συνέπειες στις περιπτώσεις διαπίστωσης υπερβολικής διάρκειας της ποινικής διαδικασίας¹⁴⁷.

Ως επικρατέστερες έχουν επικρατήσει και αξιοποιούνται από τις ευρωπαϊκές έννομες τάξεις, δύο, κυρίως, λύσεις:

- I. Η πρώτη προσέγγιση που γίνεται δεκτή είναι αυτή, σύμφωνα με την οποία η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της δίκης συνιστά ένα απόλυτο δικονομικό κώλυμα. Στο πλαίσιο αυτό, λοιπόν, η εκκρεμούσα ποινική διαδικασία εις βάρος του κατηγορουμένου πρέπει να καταργείται οριστικά, καθώς η αξίωση της Πολιτείας εναντίον του έχει πλέον παύσει και συνεπώς ουδεμία δίωξη μπορεί να εξακολουθήσει κατά του ιδίου.

¹⁴⁶ Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, Η πολιτική δίκη υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ και του ΕΔΔΑ, 2008, σ. 20, sakkoulas-online

¹⁴⁷ Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 7

II. Η έτερη λύση που υιοθετείται από τα ευρωπαϊκά κράτη προσεγγίζει την υπερβολική διάρκεια της ποινικής διαδικασίας ως έναν λόγο ικανό να οδηγήσει στη μείωση της επιβληθείσας ποινής στον κατηγορούμενο. Πρόκειται, συνεπώς, για μία περίπτωση που πρέπει να ληφθεί υπόψη από το ποινικό Δικαστήριο κατά το στάδιο της επιμέτρησης της ποινής, προκειμένου να επέλθει και η ανάλογη μείωση αυτής, η οποία και θα οδηγήσει τελικώς στην επιθυμητή άρση της προκληθείσας βλάβης στο πρόσωπο του κατηγορουμένου.

Μεταξύ των δύο αυτών εναλλακτικών μοντέλων λύσεων του ζητήματος, οι νομοθεσίες των κρατών τείνουν να υιοθετούν κατά κύριο λόγο τη δεύτερη, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η πρώτη δεν γίνεται καθόλου αποδεκτή.

Ειδικότερα, τα αγγλικά δικαστήρια ακολουθούν την κατεύθυνση της οριστικής κατάργησης της δίκης επί διαπιστωθείσας υπέρβασης του εύλογου χρόνου της δίκης, εφόσον σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες συντρέχουσες περιστάσεις στοιχειοθετείται η αποκαλούμενη κατά το δίκαιό τους «abuse of process», δηλαδή κατάχρηση της διαδικασίας. Την αυτή λύση έχουν εφαρμόσει, επίσης, κατά περιπτώσεις τόσο το Γερμανικό όσο και το Ολλανδικό Ακυρωτικό, μέχρι και το 1987¹⁴⁸.

Προς την προσέγγιση της αποδοχής της εξεταζόμενης παραβίασης ως λόγο μείωσης της ποινής κινείται πλέον παγίως, μετά το 1987, το ολλανδικό Ακυρωτικό, καθώς και τα γερμανικά δικαστήρια, ενώ όπως ανωτέρω επισημάνθηκε, η αγγλική νομολογία υιοθετεί την καταλληλότερη εκ των δύο λύση, αναλόγως των συνολικώς συντρέχουσών περιστάσεων της εκάστοτε περίπτωσης¹⁴⁹.

Επισημαίνεται, εδώ, ότι και η προσέγγιση του ΕΔΔΑ είναι σύμφωνη με τη δεύτερη λύση, με τη νομολογία του να αναγνωρίζει τη μείωση της ποινής ως τον πλέον πρόσφορο τρόπο άμβλυνσης των συνεπειών που έχει προκαλέσει η παραβίαση του εύλογου χρόνου και άρα η παραβίαση του δίκαιου χαρακτήρα της δίκης¹⁵⁰.

¹⁴⁸Αναγνωστόπουλος, ό.π.

¹⁴⁹Αναγνωστόπουλος, ό.π.

¹⁵⁰ΕΔΔΑ Eckle κατά Γερμανίας, 15-7-1982, παρ. 67,87

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΡΥΘΜΙΣΗ

i. ΟΙ ΑΝΤΙΚΡΟΥΟΜΕΝΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ ΣΕ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Οι ανωτέρω κατευθύνσεις των ευρωπαϊκών νομοθεσιών οδήγησαν την ελληνική θεωρία στο συμπέρασμα ότι στο ημεδαπό μας σύστημα η άμβλυνση των συνεπειών της παραβίασεως του δικαιώματος του κατηγορουμένου να δικασθεί εντός ευλόγου χρόνου έπρεπε να επιδιωχθεί με την αναγνώριση υπέρ του κατηγορουμένου μίας ελαφρυντικής περίστασης πέραν των αναφερόμενων στο άρθρο 84 παρ.2 ΠΚ και τη νέα επιμέτρηση της ποινής εντός του νέου μειωμένου πλαισίου¹⁵¹. Η άποψη αυτή έτυχε ευρείας αποδοχής¹⁵², με τον Παπαδαμάκη¹⁵³ να τη θεωρεί ως τη μόνη απαρχής ορατή, συζητήσιμη και εν τέλει αποδεκτή στο δικαιοσύνη μας σύστημα, αφού άλλωστε, στην περίπτωση της υπερβολικής διάρκειας της δίκης δεν είναι δυνατή η αποκατάσταση της παραβίασης με μόνη την εξυπαρχής διεξαγωγή της δίκης μέσα σε λογική προθεσμία και συνεπώς το κατά κανόνα εφαρμοζόμενο αποκαταστατικό μέσο της επανάληψης της διαδικασίας κρίνεται στην συγκεκριμένη περίπτωση ως ανεπαρκές.

Βέβαια, η ανωτέρω άποψη, αν και επικράτησε στους κόλπους της ελληνικής ποινικής θεωρίας, δεν στερήθηκε αντιλόγου και κριτικής, με ορισμένους να μην διστάζουν να εκφράσουν τις επιφυλάξεις και αντιρρήσεις τους. Μεταξύ αυτής της μερίδας της θεωρίας βρέθηκε και ο Δαλακούρας, ο οποίος εξέφρασε τον σχετικό προβληματισμό του εστιάζοντας στη διαφορετική φύση που έχουν οι παραδοσιακές ελαφρυντικές περιστάσεις σε αντίθεση με αυτήν της υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας και επισημαίνοντας ειδικότερα ότι « .. δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι οι ελαφρυντικές περιστάσεις με την κλασική τους μορφή αφορούν την προσωπικότητα, τη συμπεριφορά και κυρίως την ψυχική στάση του υπαιτίου απέναντι στο έγκλημα. Η προτεινόμενη περίπτωση συνιστά κατά τούτο αντιστροφή αφού αναφέρεται στη θυματοποίηση του καταδικασθέντος που στερήθηκε μίας δίκαιης διαδικασίας. Επιπρόσθετα.. .μεταλλάσσει την απαίτηση αποκατάστασης στην προτέρα της παραβίασης κατάσταση σε απαίτηση

¹⁵¹Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 7-8

¹⁵²Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 7-8, Χρυσόγονος, ό.π., σελ.1119

¹⁵³Παπαδαμάκης, Ποινική Δικονομία, 10^η έκδοση, σελ.27

συμψηφισμού της παραβίασης στο επίπεδο της επιμέτρησης της ποινής. Ωστόσο... η θέσπιση μιας τέτοιας λύσης δεν πρέπει να αποκλείεται...»¹⁵⁴.

Την θέση περί θεμελίωσης ελαφρυντικής περίπτωσης λόγω υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της δίκης φαίνεται να υιοθετεί ο Άρειος Πάγος στην υπ' αριθμ. 1454/1997 απόφασή του¹⁵⁵. Εν προκειμένω, ο προβαλλόμενος από τον κατηγορούμενο λόγος αναίρεσης περί ελλιπούς αιτιολογίας της απόφασης, επειδή δεν ελήφθη υπόψη αυτεπαγγέλτως η υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας, απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι δεν προέκυπτε ότι είχε προβληθεί ο σχετικός ισχυρισμός. Συνάγεται, όμως, από την αιτιολόγηση αυτή του Ακυρωτικού ότι αν ο εν λόγω ισχυρισμός είχε πράγματι καταχωρηθεί στα πρακτικά του δικαστηρίου της ουσίας, τότε θα έπρεπε το δικαστήριο αυτό να αποφανθεί υποχρεωτικά ως προς αυτόν. Αν αντίθετα, ο Άρειος Πάγος θεωρούσε ότι δεν μπορεί να θεμελιωθεί ελαφρυντική περίπτωση εξ αυτού του λόγου, θα είχε προχωρήσει σε μία τέτοιου είδους αιτιολογία, προκειμένου να απορρίψει τον λόγο αναίρεσης που προέβαλε ο αναιρεσείων.

Δεδομένης, όμως, της έως τότε ανυπαρξίας ρητής νομοθετικής πρόβλεψης στην ημεδαπή μας έννομη τάξη, στην οποία να προσδιορίζεται πράγματι ως ειδική ελαφρυντική περίπτωση η υπερβολική διάρκεια της διαδικασίας, η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας μπορούσε να ασκήσει μόνο έμμεσα και ανακλαστικά επιρροή στην έκβαση μιας δίκης, υπό την έννοια ότι εφόσον στη συγκεκριμένη περίπτωση αναγνωρίζονταν από το ΕΔΔΑ παραβίαση της αρχής της δίκαιης δίκης, θα μπορούσε μετά ο ενδιαφερόμενος να αιτηθεί επανάληψη της διαδικασίας κατ' άρθρ. 525 παρ. 1 εδ. 5 ΚΠΔ¹⁵⁶.

Έτσι, η νομολογία του Ακυρωτικού μας δεν άργησε να στραφεί προς την αντίθετη της θεωρίας κατεύθυνση, αρνούμενη όχι μόνο να αναγνωρίσει μειωμένη ποινή εξαιτίας της υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της δίκης, αλλά ακόμα και να δεχτεί τη συνδρομή του σχετικού λόγου επανάληψης της διαδικασίας κατ' άρθρο 525 παρ. 1 εδ. 5 ΚΠΔ. Στο πλαίσιο αυτό, η ΑΠ 1638/2002¹⁵⁷ αποτέλεσε την πρώτη απόφαση του ΑΠ η οποία επελήφθη αιτήσεως επανάληψης της διαδικασίας έπειτα από σχετική καταδίκη της χώρας μας από το ΕΔΔΑ για παραβίαση του δικαιώματος δίκαιης δίκης

¹⁵⁴ Δαλακούρας, ό.π., σελ. 297

¹⁵⁵ Αναγνωστόπουλος, ό.π., σελ. 8, Αργυρόπουλος, ΝοΒ 46/1998, σελ. 669 επ.

¹⁵⁶ Χαραλαμπίδης Α., Η μη εύλογη διάρκεια της διαδικασίας ως ελαφρυντική περίπτωση, ΠοινΔικ, 7/2023, σελ. 795 - 802

¹⁵⁷ Βλ. ΠοινΛογ 5/2002, σελ. 1852 επομ.

λόγω υπερβολικής διάρκειας της διαδικασίας, κατόπιν προσφυγής του κατηγορουμένου, ο οποίος καταδικάστηκε σε ποινή ισόβιας κάθειρξης στο πλαίσιο μίας διαδικασίας η οποία διήρκησε 9 έτη και 7 μήνες. Ο Άρειος Πάγος, εν προκειμένω, δεν υιοθέτησε την αντίθετη εισαγγελική πρόταση του εισαγγελέως Γ. Κανιαδάκη, σύμφωνα με την οποία το άρθρο 525παρ.1 περ.5 ΚΠΔ επιβάλλει την επανάληψη της διαδικασίας σε κάθε περίπτωση διαπίστωσης παραβίασης του δικαιώματος δίκαιης δίκης από το ΕΔΔΑ, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος να δικασθεί εντός ευλόγου χρόνου, ανεξάρτητα από λοιπές επιπρόσθετες προϋποθέσεις, ενώ όπως χαρακτηριστικά αναφέρει στην πρότασή του *«Αν ο νομοθέτης ήθελε τη συνύπαρξη και άλλων όρων θα το έπραττε ευθέως»*. Αντίθετα, το Ακυρωτικό μας απέρριψε ως απαράδεκτη την αίτηση επανάληψης με το επιχείρημα ότι δεν διαπιστώθηκε εν προκειμένω η απαιτούμενη αρνητική επίδραση της υπερβολικής διάρκειας της δίκης στην κρίση του δικαστηρίου που οδήγησε στην καταδίκη του προσφεύγοντος, αλλά και ότι η τυχόν προκληθείσα βλάβη δεν είναι εφικτό να αποκατασταθεί μέσω της επανάληψης της διαδικασίας.

Η ανωτέρω απόφαση επικρίθηκε σφόδρα από την ελληνική θεωρία, ως εντελώς εσφαλμένη και ειδικότερα επειδή θεωρήθηκε ότι πρώτον παραβιάζει το γράμμα της διάταξης και προσθέτει προϋποθέσεις για το παραδεκτό της αίτησης επανάληψης της διαδικασίας, εξουδετερώνοντας τον αποκαταστατικό σκοπό της ρύθμισης και καθιστώντας αδύνατη την εφαρμογή της στην πλειονότητα των περιπτώσεων καταδίκης της Ελλάδας από το ΕΔΔΑ, δεύτερον ότι η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας προκαλεί αυτή καθαυτή βλάβη στον κατηγορούμενο, τρίτον γιατί προεξοφλεί την αδυναμία αποκατάστασης της βλάβης που προκλήθηκε στον κατηγορούμενο από την υπερβολική διάρκεια της δίκης ερχόμενη σε αντίθεση με τα παγίως αποδεκτά στην νομολογία του ΕΔΔΑ αλλά και των λοιπών ευρωπαϊκών εννόμων τάξεων και τέλος επειδή οδηγεί τον ΑΠ σε κρίσεις ουσίας, οι οποίες εκφεύγουν όμως της αρμοδιότητάς του¹⁵⁸.

Επιπλέον, στην ίδια κατεύθυνση και στην ΑΠ 717/2004¹⁵⁹ έγινε δεκτό από το δικαστήριο, με τη σύμφωνη γνώμη του Αντεισαγγελέως Ε. Βορτσέλα, ότι δεν αποδεικνύεται η αρνητική επιρροή της υπερβάσεως της εύλογης διάρκειας της δίκης

¹⁵⁸ Αναγνωστόπουλος, ό.π., Παπαδαμάκης ό.π. σελ. 585-586

¹⁵⁹ Βλ. ΠοινΧρ ΝΕ, με ενημερωτικό σημείωμα Δ. Χριστοπούλου, σ. 251επομ., στην ίδια κατεύθυνση και οι ΑΠ642/2004, 159/2005 (Δημοσιευμένη σε ΠοινΛογ2005 σελ.237επομ.), 415/2009, 988/2010, 1808/2010

στην κρίση των δικαστηρίων και περαιτέρω ότι η αναγνώριση της ως άνω υπέρβασης ως ελαφρυντικής περιστάσεως, ώστε να αναγνωριστεί η μειωμένη ποινή, δεν έχει σχέση με τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας και την αιτία που προκάλεσε την παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως του αιτούντος.

Επισημαίνεται ότι η στάση του Ακυρωτικού μας αν και κατακρίθηκε εντόνως, θα μπορούσε ίσως να θεωρηθεί δικαιολογημένη ως έναν βαθμό εξαιτίας της ανυπαρξίας μέχρι και το έτος 2010 οποιουδήποτε ένδικου βοηθήματος, προληπτικής ή αποζημιωτικής φύσης, το οποίο να έδινε στον διάδικο το δικαίωμα να εκφράσει το παράπονό του για την παραβίαση της εύλογης διάρκειας της δίκης¹⁶⁰.

Στην κατεύθυνση αυτή, ο Άρειος Πάγος με τις αποφάσεις ΑΠ 200/1997 και ΑΠ 495/1997 έκρινε ότι από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ δεν θεμελιώνεται ιδιαίτερος λόγος αναιρέσεως των ποινικών αποφάσεων, πέραν εκείνων που εξαντλητικά αναγράφονται στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας. Ωστόσο, στην πορεία και δη με το άρθρο 11 παρ.2 του Ν. 3904/2010 αντικαταστάθηκε το στοιχείο δ' της παραγράφου 1 του άρθρου 171 ΚΠΔ και προβλέφθηκε ρητώς ότι απόλυτη ακυρότητα προκαλείται από την παραβίαση των διατάξεων που αφορούν την εμφάνιση, εκπροσώπηση και υπεράσπιση του κατηγορουμένου και την άσκηση των δικαιωμάτων που προέρχονται από την ΕΣΔΑ¹⁶¹.

ii. ΟΙ ΚΑΤΑΔΙΚΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΕΔΔΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΙΛΟΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

Η στάση αυτή των ελληνικών δικαστηρίων, όπως περιγράφηκε ανωτέρω, είχε ως αποτέλεσμα να ακολουθήσουν πολλαπλές καταδίκες της χώρας μας από το ΕΔΔΑ, με το Δικαστήριο να διαπιστώνει στις αποφάσεις του ότι οι συνεχείς αυτές παραβάσεις οφείλονται στην προβληματική δομή του δικαιοδοτικού συστήματος της χώρας μας, έχοντας καταστήσει την υπερβολική διάρκεια των διαδικασιών ενώπιον των δικαστηρίων ένα από τα σοβαρότερα «συστημικά» προβλήματα της ελληνικής έννομης τάξης¹⁶².

Οι πολλαπλές καταδίκες της χώρας μας από το ΕΔΔΑ, στηριζόμενες σε παραβιάσεις της ΕΣΔΑ εξαιτίας υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της δίκης, οδήγησαν το

¹⁶⁰Σγάντζου, Η Ελαφρυντική Περίσταση του αρ. 84§3 ΠΚ ως Μέσο Θεραπείας της Παραβίασης της Εύλογης Διάρκειας Δίκης, CrimeTimes, 4/2020

¹⁶¹Σγάντζου, Η Ελαφρυντική Περίσταση του αρ. 84§3 ΠΚ ως Μέσο Θεραπείας της Παραβίασης της Εύλογης Διάρκειας Δίκης, CrimeTimes, 4/2020

¹⁶²Αναστασοπούλου, ό.π., σελ.1159

Δικαστήριο στην έκδοση τριών πιλοτικών αποφάσεων του ΕΔΔΑ, οι οποίες αφορούσαν τη χώρα μας και το χρόνιο πρόβλημα της καθυστέρησης απονομής δικαιοσύνης που την ταλάνιζε, επιχειρώντας να διευκολύνουν τον έλληνα νομοθέτη να επιτύχει τον επιδιωκόμενο εξορθολογισμό και την επιτάχυνση των δικαιοδοτικών διαδικασιών¹⁶³. Πρόκειται για τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, Αθανασίου και άλλοι κατά Ελλάδος, Γλύκαντζη κατά Ελλάδος και Μιχελιουδάκης κατά Ελλάδος¹⁶⁴.

Στην πρώτη χρονικά απόφαση του ΕΔΔΑ, Αθανασίου και άλλοι κατά Ελλάδος, της 21^{ης}-12-2010, το πρόβλημα της υπερβολικής καθυστέρησης στην πρόοδο των δικών εντοπίστηκε στο πεδίο της διοικητικής δικαιοσύνης, με τη χώρα μας να υποχρεώνεται να λάβει τα αναγκαία νομοθετικά μέτρα και πράγματι να συμμορφώνεται με τη ψήφιση του Ν.4055/2012 (άρθρα 53-59)¹⁶⁵.

Τρίτη κατά χρονική σειρά εκδόθηκε η απόφαση Γλύκαντζη κατά Ελλάδος, στις 30-10-2012, η οποία αφορούσε το πρόβλημα από την σκοπιά της πολιτικής δικαιοδοσίας, όπου και εν προκειμένω το ΕΔΔΑ αφού διαπίστωσε και πάλι το χρόνιο ζήτημα της καθυστέρησης, υποχρέωσε την Ελλάδα να λάβει νομοθετικές πρωτοβουλίες για την επίλυση και συγκεκριμένα να θεσπίσει σχετικό ένδικο βοήθημα για δίκαιη ικανοποίηση σε περιπτώσεις υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της πολιτικής δίκης., το οποίο και προβλέφθηκε πράγματι, με τον Ν.4329/2014.

Τελευταία πιλοτική απόφαση που θα εξετάσουμε είναι η εκδοθείσα δεύτερη χρονικά, Μιχελιουδάκης κατά Ελλάδος, της 3^{ης}-4-2012, η οποία και συγκεντρώνει το ενδιαφέρον μας, καθώς εστιάζει στην ποινική διαδικασία. Όπως και στις άλλες δύο πιλοτικές αποφάσεις, το ΕΔΔΑ επιβεβαίωσε και εν προκειμένω την ύπαρξη ενός συστημικού προβλήματος ως προς την καθυστέρηση στην απονομή δικαιοσύνης, επισημαίνοντας ότι η προβλεπόμενη στα άρθρα 104 και 105 του Εισαγωγικού Νόμου του ΑΚ¹⁶⁶ αγωγή αποζημίωσης κατά του Ελληνικού Δημοσίου δεν αποτελεί επαρκές

¹⁶³ Αναστασοπούλου, ό.π., σελ.1158

¹⁶⁴ Οι αποφάσεις αναφέρονται στο σημείο αυτό με τη σειρά που εξετάζονται κατωτέρω και όχι με χρονολογική σειρά.

¹⁶⁵ Βλ. ΣτΕ 4467/2012 για εφαρμογή του Νόμου στην ελληνική νομολογία

¹⁶⁶ Αρθ.104ΕισΝ ΑΚ «Για πράξεις και παραλείψεις των οργάνων του δημοσίου, που ανάγονται σε έννομες σχέσεις του ιδιωτικού δικαίου ή σχετικές με την ιδιωτική του περιουσία, το δημόσιο ευθύνεται κατά τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα για τα νομικά πρόσωπα.», Αρθ.105 ΕισΝ ΑΚ «Για παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του δημοσίου κατά την άσκηση της δημόσιας εξουσίας που τους έχει ανατεθεί, το δημόσιο ενέχεται σε αποζημίωση, εκτός αν η πράξη ή η παράλειψη έγινε κατά παράβαση διάταξης που υπάρχει για χάρη του γενικού συμφέροντος. Μαζί με το δημόσιο ευθύνεται εις

και αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα σύμφωνα με τις απαιτήσεις του αρθ.13 ΕΣΔΑ. Τελικώς, το Δικαστήριο κατέληξε στην ανάγκη θέσπισης από τον έλληνα νομοθέτη ενός ενδίκου μέσου, αποτελεσματικού και ικανού να οδηγήσει σε επανόρθωση της βλάβης που έχει υποστεί ο εκάστοτε κατηγορούμενος, η διάρκεια της ποινικής δίκης του οποίου υπερέβη τον εύλογο χρόνο, σύμφωνα και με το αρθ.6 παρ.1 ΕΣΔΑ.

Σε συμμόρφωση, λοιπόν, με την κρίση αυτή του ΕΔΔΑ στην απόφαση Μιχελιουδάκης κατά Ελλάδος και στο πλαίσιο μίας ευρύτερης προσπάθειας εξορθολογισμού του συστήματος απονομής εισήχθη στην ελληνική έννομη τάξη ο Ν. 4239/2014. Ο Ν.4239/2014 υπό τον τίτλο «Δίκαιη ικανοποίηση λόγω της υπερβολικής διάρκειας της δίκης στα πολιτικά και ποινικά δικαστήρια και στο Ελεγκτικό Συνέδριο και άλλες διατάξεις», δημοσιεύτηκε και τέθηκε σε ισχύ την 20^η-2-2014. Σύμφωνα με την οικεία αιτιολογική έκθεση¹⁶⁷, «ο νομοθέτης... οφείλει να θεσμοθετήσει τις απαραίτητες διαδικασίες για την εξέταση και αντιμετώπιση της υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της πολιτικής και της ποινικής δίκης από εθνικά όργανα, χωρίς την ανάγκη προσφυγής στο ΕΔΔΑ, όπως ήδη έπραξε για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού στη διοικητική δίκη με τα άρθρα 53-59 του ν. 4055/2012», ενώ όπως συνεχίζει «η εκδίκαση των υποθέσεων εντός ευλόγου χρόνου αποτελεί βεβαίως μέλημα ενός κράτους δικαίου, στοιχείο του οποίου είναι η ταχεία απονομή της δικαιοσύνης που ενδιαφέρει πρωτίστως τους έλληνες πολίτες και τους εν γένει εμπύκτοντες στην δικαιοδοσία των ελληνικών δικαστηρίων. Η απονομή της δικαιοσύνης εντός ευλόγου χρόνου και η υιοθέτηση προσφυγής ή συνδυασμού προσφυγών για την αποκατάσταση, κατά κύριο λόγο, της ηθικής βλάβης των διαδίκων, σε περίπτωση υπέρβασης του ευλόγου χρόνου της διαδικασίας, με βάση τα κριτήρια της νομολογίας του ΕΔΔΑ, σε εθνικό συμβάλλει σημαντικά στην πολιτική εικόνα της χώρας σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, αλλά και με την κρατούσα αντίληψη της νομολογίας του ΕΔΔΑ (βλ. ιδίως *Cochiarella* κατά *Ιταλίας*, απόφαση της Μείζονος Συνθέσεως της 29.3.2006)».

Με τα άρθρα 1-7 του συγκεκριμένου νόμου θεσπίστηκε το ένδικο βοήθημα της αίτησης της δίκαιης ικανοποίησης των διαδίκων για υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της δίκης ενώπιον των πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων, καθώς επίσης και

ολόκληρον και το υπαίτιο πρόσωπο, με την επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων για την ευθύνη των υπουργών.»

¹⁶⁷Βλ. Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου «Δίκαιη ικανοποίηση λόγω υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της δίκης, στα πολιτικά και ποινικά δικαστήρια και στο Ελεγκτικό Συνέδριο», ΝΟΜΟΣ

ενώπιον του Ελεγκτικού Συνεδρίου¹⁶⁸. Παράλληλα, προβλέφθηκε στο αρθ.7 παρ.3 του Νόμου, ειδικώς επί υποθέσεων ποινικής φύσεως ότι: *«Κατά την επιμέτρηση της ποινής το αρμόδιο δικαστήριο λαμβάνει υπ' όψιν την υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου. Στη δικαστική απόφαση γίνεται ρητή μνεία με συνοπτική αιτιολογία ότι η ποινή μειώθηκε για τον λόγο αυτό, γεγονός το οποίο μπορεί να συνιστά, εν όλω ή εν μέρει, δίκαιη ικανοποίηση για την καθυστέρηση της ποινικής διαδικασίας.»*

Πρόκειται για μία κρίσιμη ρύθμιση, με την οποία εισάγεται συνδυασμός των μέτρων που υποδεικνύονται με την απόφαση του ΕΔΔΑ Μιχελιουδάκη κατά Ελλάδος (παρ.75-78), προκειμένου να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά η καθυστέρηση της εκδίκασης των ποινικών υποθέσεων και να προβλεφθεί η δίκαιη ικανοποίηση των θιγομένων. Συγκεκριμένα, εκτός από την αίτηση για δίκαιη ικανοποίηση που προβλέπεται στο πλαίσιο της δίκης ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, εισάγεται επιπλέον στο πλαίσιο της ποινικής δίκης ρύθμιση (παρ.3) που προβλέπει ότι, κατά την επιμέτρηση της ποινής από το δικαστήριο, συνεκτιμάται η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας. Η συνεκτίμηση αυτή γίνεται με ρητή μνεία και ειδική αιτιολογία στην οικεία απόφαση, δεδομένου ότι, όπως προαναφέρθηκε, το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι η μείωση της ποινής που επιβάλλεται στον καταδικαζόμενο μπορεί να συνιστά επαρκή δίκαιη ικανοποίηση για την υπέρβαση του ευλόγου χρόνου, εφ' όσον είναι ρητή και μετρήσιμη¹⁶⁹.

Έτσι, στο κρίσιμο για την παρούσα εργασία, πεδίο των ποινικών διαδικασιών, η ρύθμιση του νόμου ακολούθησε την κατεύθυνση της μείωσης της ποινής, σε συνδυασμό με την καταβολή χρηματικού ποσού για δίκαιη ικανοποίηση, επιχειρώντας έτσι να αναθέσει την εκδίκαση των αιτήσεων χρηματικής ικανοποίησης εξαιτίας υπέρβασης του ευλόγου χρόνου της δίκης στην αρμοδιότητα των ελληνικών δικαστηρίων, διατηρώντας όμως παράλληλα τη δυνατότητα προσφυγής ενώπιον του ΕΔΔΑ¹⁷⁰.

¹⁶⁸Σγάντζου, ό.π.

¹⁶⁹Βλ. ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ στο σχέδιο νόμου «Δίκαιη ικανοποίηση λόγω υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της δίκης, στα πολιτικά και ποινικά δικαστήρια και στο Ελεγκτικό Συνέδριο», Ν 4239/2014, ΝΟΜΟΣ

¹⁷⁰ Παπαδαμάκης, Ποινική Δικονομία, 10^η έκδοση, σελ.27

ΙΣΧΥΟΝ ΣΗΜΕΡΑ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ

i. ΓΕΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Οι ανωτέρω επισημάνσεις διατηρούν έως και σήμερα τη σημασία τους για την καλύτερη εποπτεία του ζητήματος στο πλαίσιο της ελληνικής έννομης τάξης, χωρίς όμως να έχουν πλέον πρακτικό ενδιαφέρον. Η ισχύουσα νομοθετική ρύθμιση, μετά την τροποποίηση με τον Ν.4619/2019 και τη θέση σε ισχύ του νέου ΠΚ έχει λύσει την όποια νομοθετική και νομολογιακή αντιπαράθεση είχε ανακύψει αναφορικά με τη επιλογή του προσφορότερου μέσου αποκατάστασης της παραβίασης του εύλογου χρόνου διάρκειας της ποινικής διαδικασίας.

Ειδικότερα, προβλέπεται, σήμερα, ρητώς στο αρθ. 84 παρ.3 ΠΚ ότι « Ως ελαφρυντική περίπτωση λογίζεται και η μη εύλογη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου.»

Η προσθήκη στο άρθρο 84 ΠΚ της ανωτέρω περίπτωσης αποτελεί ουσιαστικά τη συνέχεια της ρύθμισης που είχε πρωτοεισαχθεί με την παρ. 3 του άρθρου 7 του Ν. 4239/2014¹⁷¹. Παρατηρείται, ωστόσο, ότι ενώ κατά την προϋσχύουσα νομοθετική ρύθμιση η εύλογη υπέρβαση της διαδικασίας είχε ενταχθεί στους κανόνες περί επιμέτρησης της ποινής, ο ποινικός νομοθέτης επέλεξε να την εντάξει στις ελαφρυντικές περιστάσεις. Η κρίσιμη διαφοροποίηση σε πρακτικό επίπεδο των δύο αυτών επιλογών εντοπίζεται στο πλαίσιο της ποινής που θα διαμορφωθεί, καθώς στην περίπτωση των ελαφρυντικών περιπτώσεων η επιβληθείσα ποινή μειώνεται κατ' άρθρο 83 ΠΚ, ενώ αντίθετα οι περιστάσεις του αρθ.79 ΠΚ οδηγούν μόνο στην δικαστική επιμέτρηση της ποινής εντός των ήδη καθορισμένων ορίων αυτής από τη εκάστοτε εφαρμοζόμενη ποινική διάταξη, χωρίς να μειώνονται τα όρια αυτά περαιτέρω, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του αρθ.84 ΠΚ¹⁷².

Η επιλογή πάντως αυτή του νομοθέτη, κατά την τροποποίηση του ΠΚ, δεν φαίνεται να αιτιολογείται ρητώς από τον ίδιο, καθώς στην σχετική αιτιολογική έκθεση δεν αναφέρεται τίποτα περί της διαφοροποίησης αυτής και της ένταξης της υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της δίκης στις ελαφρυντικές περιστάσεις.

¹⁷¹ Βλ. ΑΠ 753/2022

¹⁷² Μ. Μαργαρίτης & Α. Μαργαρίτη, Ποινικός Κώδικας, ερμηνεία και εφαρμογή, 4^η έκδοση, 2020, σελ. 260-261

Υποστηρίζεται, πάντως, ορθώς, από τη θεωρία¹⁷³ ότι πρόκειται για μία επιβεβλημένη τροποποίηση προς τη σωστή κατεύθυνση, αφού το ελαφρυντικό αυτό δεν άπτεται της προσωπικότητας του κατηγορουμένου, ώστε να αξιολογείται στο στάδιο της δικαστικής επιμέτρησης της ποινής, αλλά σχετίζεται με την αδυναμία των κρατικών αρχών να εκδικαστούν οι ποινικές υποθέσεις εντός εύλογου χρόνου, περίπτωση η οποία αρμόζει περισσότερο στη διάταξη περί ελαφρυντικών περιστάσεων. Άλλωστε, πρόκειται σε κάθε περίπτωση και για μία ρύθμιση ευμενέστερη της προγενέστερης, καθώς διασφαλίζει με αποτελεσματικότερο τρόπο το ότι θα ληφθεί υπόψη υπέρ του κατηγορουμένου η μη οφειλόμενη σε υπαιτιότητά του υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας¹⁷⁴ και έτσι θα έχει ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση ευμενέστερων πλαισίων ποινής και άρα την επιεικέστερη ποινική μεταχείριση του δράστη.

Ως προς τη σχέση της συγκεκριμένης διάταξης του αρθ. 84 παρ.3 ΠΚ με εκείνη του άρθρου 7 παρ. 3 του Ν. 4239/2014, επισημαίνεται ότι ο νομοθέτης φαίνεται να μην υπολόγισε την τελευταία, καθώς δεν προέβη σε σχετική κατάργησή της και έτσι φαίνεται να υπάρχουν πλέον στην ημεδαπή έννομη τάξη δύο διατάξεις που λειτουργούν παράλληλα, οδηγώντας σε διπλή αξιολόγηση του ίδιου στοιχείου. Συνεπώς, κατά την κρατούσα άποψη, γίνεται δεκτό ότι η διάταξη του Ν. 4239/2014 θεωρείται, σήμερα, ως σιωπηρά καταργημένη και εφαρμοστέα παραμένει μόνο η νεότερη και επιεικέστερη για τον κατηγορούμενο διάταξη του άρθρου 84 παρ. 3 ΠΚ¹⁷⁵.

Χαρακτηριστική είναι εδώ η ΑΠ 753/2022, με την οποία έγινε δεκτό ότι: « η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της ποινικής διαδικασίας, που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα της αναιρεσείουσας - κατηγορουμένης ... δεν λήφθηκε υπόψη από το δικαστήριο της παραπομπής, ως ελαφρυντική περίπτωση, κατ' άρθρο 84 παρ. 3 του Π.Κ., για την επιβολή μειωμένης ποινής, ... παρά μόνον αξιολογήθηκε ευεργετικώς για την επιμέτρησή της (ποινής), σύμφωνα με τα ισχύοντα μέχρι την 30-6-2019. Έτσι όμως, το δικαστήριο της παραπομπής, με την παράλειψή του να λάβει υπόψη του την υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της ποινικής διαδικασίας, που δεν οφείλεται σε

¹⁷³ Β. Σγάντζου, ό.π. , ΑΠ 753/2022

¹⁷⁴ Χαραλαμπίκης Α., Η μη εύλογη διάρκεια της διαδικασίας ως ελαφρυντική περίπτωση, ΠοινΔικ 7/2023, σελ. 795 - 802

¹⁷⁵ Εισήγηση του Λεωνίδα Νικολόπουλου, Εισαγγελέα Εφετών, με θέμα: «Οι ελαφρυντικές περιστάσεις μετά την ισχύ του νέου Ποινικού Κώδικα», προέλευση esdi.gr

υπαιτιότητα της αναιρεσείουσας - κατηγορουμένης, ως ελαφρυντική περίπτωση, υπερέβη αρνητικά την εξουσία του και ουσιαστικά κατέστησε χειρότερη τη θέση της τελευταίας, καθόσον, ενόψει του ότι στο πρόσωπο της αναιρεσείουσας - κατηγορουμένης συνέτρεχαν περισσότεροι του ενός λόγοι επιβολής μειωμένης ποινής σε βάρος της, συγκεκριμένα δε η ελαφρυντική περίπτωση του πρότερου σύννομου βίου (άρθρο 84 παρ. 2 περ. α' του Π.Κ.) και η ελαφρυντική περίπτωση της μη εύλογης διάρκειας της ποινικής διαδικασίας, που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητά της (άρθρο 84 παρ. 3 του Π.Κ.), έπρεπε να προβεί σε διπλή μείωση της ποινής... στην οποία όμως δεν προέβη».

ii. ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 84 ΠΑΡ.3 ΠΚ

Στην ισχύουσα, σήμερα, μορφή του Ποινικού μας Κώδικα, προβλέπεται η μη εύλογη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας ως ελαφρυντική περίπτωση, στην διάταξη του αρθ.84 παρ.3 ΠΚ : «Ως ελαφρυντική περίπτωση λογίζεται και η μη εύλογη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου.»

Πρόκειται για έναν αυτοτελή λόγο μείωσης της ποινής, ιδίως αν ληφθεί υπόψη ότι τίθεται σε ξεχωριστή παράγραφο και διαχωρίζεται από τις ενδεικτικώς απαριθμούμενες ελαφρυντικές περιστάσεις¹⁷⁶.

Σύμφωνα με τις αναπτύξεις που προηγήθηκαν, αλλά και βάσει της ρητής διατύπωσης της αιτιολογικής έκθεσης του νέου ΠΚ «με την νέα αυτή ρύθμιση, όπως εισήχθη και ισχύει έως σήμερα, η νομοθεσία μας εναρμονίζεται προς την νομολογία του ΕΔΔΑ σε σχέση με τα πρόσφορα μέσα θεραπείας της παραβίασης του θεμελιώδους δικαιώματος του κατηγορουμένου να δικάζεται η υπόθεσή του εντός λογικής προθεσμίας (άρθρο 6 παρ. 1 ΕΣΔΑ)»¹⁷⁷. Καθίσταται, συνεπώς, εν προκειμένω, ιδιαίτερη χρήσιμη η αξιοποίηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ επί του άρθρου 6 παρ.1, κατά την οποία κρίσιμο είναι να διασφαλίζεται ότι ο κατηγορούμενος δεν βρίσκεται υπό την κατηγορία για μεγάλο χρονικό διάστημα (Wemhoff κ. Γερμανίας (27-6-1968) και Kart κ. Τουρκίας (3-12-2009)).¹⁷⁸

Κριτήριο για την κατάφαση της υπέρβασης της εύλογης διάρκειας καθίσταται ο συνολικός χρόνος της ποινικής διαδικασίας, με τα χρονικά σημεία έναρξης και

¹⁷⁶B. Σγάντζου, ό.π.

¹⁷⁷Βλ. Αιτιολογική Έκθεση του νέου Ποινικού Κώδικα, σελ.23

¹⁷⁸ Μ. Μαργαρίτης, ό.π., σελ. 264

περάτωσης αυτής να διαμορφώνονται σύμφωνα με τα όσα γίνονται παγίως δεκτά από τη νομολογία του Δικαστηρίου, ενώ επιπλέον λαμβάνονται οπωσδήποτε υπόψη και πρόσθετοι παράγοντες, όπως η καταχρηστική ή παρελκυστική συμπεριφορά των διαδίκων κατά την εξέλιξη της δίκης, η πολυπλοκότητα των πραγματικών και νομικών ζητημάτων, η στάση των αρμόδιων κρατικών αρχών και το διακύβευμα της υπόθεσης για τον κατηγορούμενο¹⁷⁹.

Η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας λαμβάνεται, βέβαια, ως ελαφρυντική περίπτωση υπόψη, κατά ρητή απαίτηση της διάταξης, μόνο εφόσον δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου. Η αναγνώριση της είναι, όμως, δυνατή σε οποιαδήποτε άλλη περίπτωση πλην αυτής, κατά την οποία η υπέρβαση του ευλόγου χρόνου οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου, ανεξάρτητα από το αν τα αίτια υπερβολικής διάρκειας της δίκης εντοπίζονται σε επίπεδο καθυστερήσεων εκ μέρους των κρατικών αρχών ή άλλων απρόβλεπτων γεγονότων¹⁸⁰.

Εν προκειμένω, η κρίση περί συνδρομής ή μη υπαιτιότητας του κατηγορουμένου ως προς την υπερβολική διάρκεια της δίκης απαιτείται να γίνεται από το δικαστήριο με γνώμονα πάντοτε τη σχετική νομολογία του ΕΔΔΑ, λαμβάνοντας υπόψη ως βασικό κριτήριο τον παρελκυστικό ή μη χαρακτήρα της στάσης του κατηγορουμένου. Πάντως, ως προς το ζήτημα αυτό οι πρώτες αποφάσεις της νομολογίας μας κινούνται μάλλον προς λανθασμένη κατεύθυνση, με την ΑΠ 735/2020 να δέχεται ότι η υποβολή δύο αιτημάτων αναβολής από τον κατηγορούμενο συνεπάγεται την συνυπαιτιότητά του ιδίου στην καθυστέρηση της προόδου της δίκης και άρα τη μη συνδρομή των προϋποθέσεων του ελαφρυντικού του άρθ. 84 παρ.3 ΠΚ¹⁸¹. Ωστόσο, η υποβολή αιτήματος αναβολής, όπως τονίζεται από τον Χαραλαμπίκη, αποτελεί κατοχυρωμένο

¹⁷⁹ Βλ. αναλυτικότερα και ανωτέρω σελ. 56 επομ.

¹⁸⁰ Χαραλαμπίκης Α., Η μη εύλογη διάρκεια της διαδικασίας ως ελαφρυντική περίπτωση, ΠοινΔικ 7/2023, σελ. 795 - 802

¹⁸¹ Βλ. ΑΠ 735/2020: «Η εκδίκαση της εφέσεως προσδιορίστηκε για 8-6-2016 όπου αναβλήθηκε λόγω ασθενείας της πολιτικώς ενάγουσας. Στη συνέχεια με αίτημα του κατηγορουμένου αναβλήθηκε η συζήτηση της υπόθεσης για τις 26-9-2018 και πάλι με αίτημα του κατηγορουμένου αναβλήθηκε για τη δικάσιμο της 10-4-2019 και στη συνέχεια συναινετικά των διαδίκων αναβλήθηκε η εκδίκαση της για τη σημερινή δικάσιμο. Επομένως δεν αποδείχθηκε ότι από μη συνυπαιτιότητα του κατηγορουμένου δεν δικάστηκε σε εύλογο χρονικό διάστημα. Συγκεκριμένα ο κατηγορούμενος παραπέμφθηκε δυνάμει του 57/2014 βουλεύματος του Συμβουλίου Πλημμελειοδικών Λασιθίου, δικάστηκε σε πρώτο βαθμό το 2015 και δικάστηκε σε δεύτερο βαθμό για τους προαναφερόμενους λόγους το 2019. Επομένως δεν συντρέχει περίπτωση εφαρμογής του αιτούμενου ελαφρυντικού και πρέπει να απορριφθεί ως ουσία αβάσιμο".»

και αναφαίρετο δικαίωμα του κατηγορουμένου και δεν αρκεί για να καταλογιστεί υπαιτιότητα στο πρόσωπό του.¹⁸²

Η επίκληση της ελαφρυντικής περίπτωσης της υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της δίκης συνιστά, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τις υπόλοιπες περιστάσεις του άρθρου 84 ΠΚ, αυτοτελή ισχυρισμό και ως εκ τούτου είναι απαραίτητη τόσο η προφορική ανάπτυξή του από το πρόσωπο που τον υποβάλλει όσο και η ρητή απάντηση από το δικαστήριο ως προς την αποδοχή του ή μη¹⁸³. Μάλιστα, η απλή υποβολή του δεν είναι αρκετή, ώστε να ληφθεί υπόψη, αλλά απαιτείται σαφή επίκληση των πραγματικών περιστατικών που τον αποδεικνύουν, δηλαδή εν προκειμένω των περιστάσεων εκείνων που οδηγούν στη διαπίστωση της υπέρβασης του ευλόγου χρόνου¹⁸⁴.

Το ποινικό Δικαστήριο κατά την επιμέτρηση της ποινής υποχρεούται να λάβει υπόψη του και να μνημονεύσει με συνοπτική αιτιολογία την κατά άνω υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας, εφόσον θετικά διαπιστώσει τη συνδρομή τέτοιας περίπτωσης, ενώ δεν υποχρεούται να αιτιολογήσει αρνητικά, ότι δεν συντρέχει η περίπτωση αυτή, όταν, μάλιστα, δεν έχει υποβληθεί συναφής ισχυρισμός από τον κατηγορούμενο¹⁸⁵.

Χαρακτηριστική είναι, ως προς το εν λόγω ζήτημα, η ΑΠ 13/2022, με την οποία, επιβεβαιώνοντας την ήδη παγιωμένη νομολογία του, ο Άρειος Πάγος έκανε δεκτό ότι: «...*Ήδη, η μη εύλογη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας έχει ενταχθεί στο άρθρο 84 παρ. 3 του ισχύοντος από 1-7-2019 νέου Ποινικού Κώδικα (Ν. 4619/2019) και λογίζεται ως ελαφρυντική περίπτωση, η οποία, ως αυτοτελής ισχυρισμός, πρέπει να προταθεί κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, δηλαδή με όλα τα πραγματικά περιστατικά, που απαιτούνται κατά νόμο για τη θεμελίωσή του, έτσι ώστε να μπορεί να αξιολογηθεί και, σε περίπτωση αποδοχής του, να οδηγήσει στο ειδικότερα ευνοϊκό για τον κατηγορούμενο συμπέρασμα, άλλως δεν υπάρχει υποχρέωση του δικαστηρίου της*

¹⁸²Χαραλαμπίκης Α., Η μη εύλογη διάρκεια της διαδικασίας ως ελαφρυντική περίπτωση, ΠοινΔικ 7/2023, σελ. 795 - 802

¹⁸³Βλ. ΑΠ 801/2000 ΠοινΧρον ΝΑ σελ. 125-126

¹⁸⁴Μαργαρίτης, Ερμηνεία ΠΚ, σελ. 265 επομ.

¹⁸⁵Βλ. ΑΠ 1191/2019

ουσίας να αποφανθεί επί του ισχυρισμού αυτού(αορίστου) με ειδική και εμπεριστατωμένη αιτιολογία¹⁸⁶».

Η ως άνω ελαφρυντική περίπτωση λαμβάνεται υπόψη και αυτεπαγγέλτως σε κάθε βαθμό δικαιοδοσίας, αλλά μόνο η υποβολή ενός αυτοτελή ισχυρισμού μπορεί να οδηγήσει και στον σχετικό έλεγχο της κρίσης του δικαστηρίου από το Ακυρωτικό¹⁸⁷. Ως προς τον αναιρετικό έλεγχο γίνεται δεκτό, κατά την πάγια νομολογία του Αρείου Πάγου, ότι η δικαστική κρίση για τη συνδρομή ή μη της ελαφρυντικής περίπτωσης δεν υπάγεται σε έλεγχο, αλλά αντιθέτως αναιρετικά ελέγξιμη αποτελεί η ορθή ή μη υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών στις αόριστες έννοιες που εμπεριέχονται στη διάταξη του άρθρου¹⁸⁸.

iii. ΑΝΑΚΥΠΤΟΝΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΝΕΑ ΡΥΘΜΙΣΗ

Το πρώτο ζήτημα που έχει ήδη ανακύψει κατά την εφαρμογή της νεοεισαχθείσας διάταξης του άρθ. 84 παρ. 3 σχετίζεται με τη μετάβαση της υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας από στοιχείο επιμετρήσεως της ποινής υπό το κράτος του προϊσχύσαντος δικαίου σε ελαφρυντική περίπτωση κατά τον ισχύοντα ΠΚ. Συγκεκριμένα, ζήτημα φαίνεται να ανακύπτει στην περίπτωση όπου η υπερβολική διάρκεια της δίκης ελήφθη υπόψη από το δικαστήριο σε δίκη που διεξήχθη στον πρώτο βαθμό υπό το κράτος του προϊσχύοντος δικαίου, κατ' εφαρμογή της τότε ισχύουσας διάταξης του άρθ. 7 παρ. 3 ν. 4239/2014, στο πλαίσιο της επιμέτρησης της ποινής κατ' άρθρο 79 ΠΚ και η δίκη στον δεύτερο βαθμό διεξάγεται μετά την εισαγωγή της νέας διάταξης του άρθρου 84 παρ. 3 ΠΚ. Ενόψει αυτού τίθεται ο προβληματισμός ως προς το κατά πόσον το δευτεροβάθμιο δικαστήριο μπορεί πλέον να αξιολογήσει την υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας ως ελαφρυντική

¹⁸⁶Βλ. ΑΠ 13/2022, ομοίου περιεχομένου και η ΑΠ 158/2022 σύμφωνα με την οποία «...Το ποινικό Δικαστήριο κατά την επιμέτρηση της ποινής υποχρεούται να λάβει υπόψη του και να μνημονεύσει με συνοπτική αιτιολογία την κατά τα άνω υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας, εφόσον θετικά διαπιστώσει τη συνδρομή τέτοιας περίπτωσης, ενώ δεν υποχρεούται να αιτιολογήσει αρνητικά, ότι δεν συντρέχει η περίπτωση αυτή, όταν, μάλιστα, δεν έχει υποβληθεί συναφής ισχυρισμός από τον κατηγορούμενο, ή ο υποβληθείς [η μη εύλογη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας - με την επίκληση του άρθρου 84 παρ. 3 του ισχύοντος από 1.7.2019 νέου Ποινικού Κώδικα (Ν.4619/2019)], ως αυτοτελής ισχυρισμός, δεν έχει προταθεί, ούτε έχει αναπτυχθεί προφορικά, νομίμως από τον κατηγορούμενο, ήτοι κατά τρόπο σαφή και ορισμένο, δηλαδή με όλα τα πραγματικά περιστατικά, που απαιτούνται κατά νόμο για τη θεμελίωσή του, έτσι ώστε να μπορεί να αξιολογηθεί και, σε περίπτωση αποδοχής του, να οδηγήσει στο ειδικότερα ευνοϊκό για τον κατηγορούμενο συμπέρασμα.»

¹⁸⁷ Φράγκος Κ., Ποινικός Κώδικας (Ν. 4619/2019 και Ν. 4637/2019), Κατ' άρθρο ερμηνεία και Νομολογία του Αρείου Πάγου, Εκδ. Σάκκουλα Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2020, σελ 506

¹⁸⁸Βλ. ΑΠ43/1979 ΠοινΧρον ΚΘ σελ 369, ΟλΑΠ 1463/1981 ΠοινΧρον ΛΒ σελ. 632 επομ.

περίσταση, παρότι ήδη το πρωτοβάθμιο την είχε λάβει υπόψη ως στοιχείο επιμέτρησης της ποινής¹⁸⁹.

Ως προς το ζήτημα αυτό, η ΑΠ 500/2020 έκρινε ότι «η αιτίαση για αυτεπάγγελτη εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 84 παρ. 3 του ιδίου Κώδικα, σύμφωνα με την οποία ως ελαφρυντική περίπτωση λογίζεται και η εύλογη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου, είναι αλυσιτελής, διότι στην προσβαλλόμενη απόφαση έχει γίνει ειδική αναφορά στην περίπτωση αυτή, και ελήφθη σοβαρά υπόψη κατά την επιμέτρηση της ποινής, η οποία βρίσκεται στα προβλεπόμενα πλαίσια μείωσης αυτής με την συνδρομή της ως άνω περίπτωσης, κατ' άρθρο 83 του ιδίου κώδικα.»

Ωστόσο, η πλέον πρόσφατη νομολογία φαίνεται να υιοθετεί την ορθότερη άποψη¹⁹⁰ σύμφωνα με την οποία το γεγονός ότι στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας είχε παίξει ρόλο ως επιμετρητικό στοιχείο στο πλαίσιο του άρθρου 79 ΠΚ, δεν εμποδίζει την αναγνώρισή της ως ελαφρυντικής περίπτωσης δυνάμει του αρθ. 84 παρ.3 υπό το κράτος του νέου ΠΚ, καθώς εν προκειμένω δεν τίθεται ζήτημα διπλής αξιολόγησης του ίδιου στοιχείου, δηλαδή αυτού της υπέρβασης της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας σε πρώτο και δεύτερο βαθμό, αφού πρόκειται εδώ για δύο διαφορετικά επίπεδα αξιολόγησης.

Έτσι, η ΑΠ 753/2022, ορθώς, κατά τη γράφουσα, δέχθηκε ότι, «σε περίπτωση που υπό τον προϋσχύσαντα Π.Κ. είχε διαπιστωθεί θετικά από το δικαστήριο με απόφαση η υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της ποινικής διαδικασίας, που δεν οφειλόταν σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου και αυτό αξιολογήθηκε ευεργετικά για την επιμέτρηση της ποινής που του επιβλήθηκε, εφόσον η απόφαση αυτή στη συνέχεια αναιρέθηκε, με αίτηση αναίρεσης που άσκησε ο κατηγορούμενος ή ασκήθηκε υπέρ αυτού, η ανωτέρω διαπίστωση, μετά την ισχύ, από 1 -7-2019, του νέου Π.Κ., ισοδυναμεί και εξομοιώνεται με την αναγνώριση της προβλεπόμενης στη διάταξη του άρθρου 84 παρ. 3 του Π.Κ. ελαφρυντικής περίπτωση της μη εύλογης διάρκειας της ποινικής διαδικασίας, που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου. Επομένως, στην ως άνω περίπτωση, το δικαστήριο της παραπομπής, οφείλει, κατά την επιβολή της ποινής, να λάβει υπόψη του

¹⁸⁹ Χαραλαμπίκης Α., Η μη εύλογη διάρκεια της διαδικασίας ως ελαφρυντική περίπτωση, ΠοινΔικ 7/2023, σελ. 795 - 802

¹⁹⁰ Χαραλαμπίκης Α., Η μη εύλογη διάρκεια της διαδικασίας ως ελαφρυντική περίπτωση, ΠοινΔικ 7/2023, σελ. 795 - 802

την υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας, που δεν οφείλεται σε υπαιτιότητα του κατηγορουμένου, ως αναγνωρισθείσα ελαφρυντική περίπτωση και να επιβάλει σ' αυτόν μειωμένη ποινή, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 83 και 84 παρ. 3 του Π.Κ., άλλως υπερβαίνει αρνητικά την εξουσία του και ουσιαστικά ανακαλεί, σιωπηρά, ευεργετήματα που χορηγήθηκαν στον κατηγορούμενο, κατά παράβαση του άρθρου 470 του ΚΠΔ, καθιστώντας χειρότερη την θέση του τελευταίου.»

Παράλληλα, η διάταξη του αρ. 83 παρ. 3 ΠΚ δεν αποφεύγει και κάποιες ενδοσυστημικές αδυναμίες, δεδομένου ότι κατά το ισχύον σήμερα νομοθετικό καθεστώς η διάταξη του αρ. 7 παρ. 3 ν. 4239/2014 συνεχίζει να είναι ουσιαστικά σε ισχύ, εφόσον δεν έχει καταργηθεί ρητά με νεότερη διάταξη, ενώ με τη διάταξη του άρθρου 104B παρ. 1 εδ. δ' ΠΚ προβλέπεται ως λόγος δυνητικής δικαστικής άφεσης της ποινής το ότι «έχει περάσει ασυνήθιστα μεγάλο χρονικό διάστημα από την τέλεση του εγκλήματος»¹⁹¹.

Εν προκειμένω, φαίνεται να ανακύπτει, συνεπώς, πρόβλημα από την παράλληλη ισχύ των επιμέρους αυτών διατάξεων. Ωστόσο, αναφορικά με τη διάταξη του αρθ. 7 παρ. 3 ν. 4239/2013, η μάλλον κρατούσα στη θεωρία άποψη, όπως επισημάνθηκε και ανωτέρω, δέχεται ήδη ότι η ρύθμιση αυτή απορροφάται πλέον από τη διάταξη του αρ. 84 παρ. 3 ΠΚ, ενώ ως προς τη σχέση του αρθ. 84 παρ.3 ΠΚ με το αρθ. 104B παρ. 1 περ. δ' ΠΚ, επισημαίνεται πρώτον, ότι κατά την εφαρμογή του τελευταίου η άφεση της ποινής είναι δυνητική και όχι υποχρεωτική για το δικαστήριο, όπως είναι η μείωση του πλαισίου ποινής στην ελαφρυντική περίπτωση του αρ. 84 παρ. 3 ΠΚ, δεύτερον, ότι η δικαστική άφεση χωρεί μόνο σε πλημμελήματα, ενώ η ελαφρυντική περίπτωση εφαρμόζεται σε κάθε έγκλημα και τέλος, ότι στην περίπτωση της δικαστικής άφεσης δεν εξετάζεται η τυχόν υπαιτιότητα του κατηγορουμένου¹⁹².

¹⁹¹ Χαραλαμπίκης Α., Η μη εύλογη διάρκεια της διαδικασίας ως ελαφρυντική περίπτωση, ΠοινΔικ 7/2023, σελ. 795 - 802

¹⁹² Χαραλαμπίκης Α., Η μη εύλογη διάρκεια της διαδικασίας ως ελαφρυντική περίπτωση, ΠοινΔικ 7/2023, σελ. 795 - 802

ΚΑΤΑΛΗΚΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Το ΕΔΔΑ επιτελεί, αναμφίβολα, ένα σπουδαίο έργο, αφού μέσα από τις αποφάσεις του, προωθείται η έννοια εφαρμογή των όσων επιτάσσει η ΕΣΔΑ και παγιώνεται μία ευρωπαϊκή νομική κουλτούρα ερειδόμενη στις αρχές του σεβασμού και της προάσπισης των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου¹⁹³. Μεταξύ των διατάξεων της Σύμβασης, το άρθρο 6 κατέχει δεσπόζουσα θέση, ενώ η σημασία της κατοχυρωμένης σε αυτό αρχής, της δίκαιης δίκης, για τη θεμελίωση και την πραγμάτωση του κράτους δικαίου στα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης προκύπτει από τις πολυάριθμες αποφάσεις του ΕΔΔΑ που αφορούν την ερμηνεία και εφαρμογή της εν λόγω διάταξης¹⁹⁴.

Ωστόσο, όπως καθίσταται σαφές και από τις ανωτέρω αναπτύξεις της παρούσας εργασίας, η κατοχύρωση ενός δικαιώματος στην ΕΣΔΑ δεν συνιστά παρά μόνο την αφετηρία της προστασίας αυτού, καθώς οι διατάξεις της Σύμβασης μπορούν ασκήσουν επιρροή στην εκάστοτε εθνική έννομη τάξη μόνο μέσω της ενσωμάτωσής τους. Η ουσιαστική, όμως, ενσωμάτωση δύναται να επέλθει μόνο μέσω της εμβάθυνσης στη νομολογιακή επεξεργασία των ρυθμίσεων της Ευρωπαϊκής Σύμβασης από το ΕΔΔΑ, το οποίο έχει πλέον επιτύχει να διαμορφώσει ένα σταθερό πλαίσιο αναφοράς σε αρκετά κρίσιμα θέματα¹⁹⁵. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, επειδή η καθολική αφομοίωση και πιστή τήρηση των συμβατικών δεσμεύσεων φαντάζει μάλλον ευχολόγιο, η θέσπιση ενός νομικού πλαισίου ικανού να οδηγεί στην ίση της βλάβης, που αναπόφευκτα προκαλείται από τις παραβιάσεις των διατάξεων της Σύμβασης, κρίνεται ως αναγκαία, με την πλειονότητα των ευρωπαϊκών χωρών να έχει πράγματι συμμορφωθεί στην απαίτηση αυτή.

Στην ημεδαπή έννομη τάξη, έστω και καθυστερημένα, ο νομοθέτης αντιλαμβανόμενος – μετά και από σχετικές καταδίκες του Δικαστηρίου του Στρασβούργου- το νομοθετικό έλλειμμα που υπήρχε στο πεδίο αυτό, οδηγήθηκε στην επέκταση του θεσμού της επανάληψης της διαδικασίας και επί των περιπτώσεων παραβίασης των αρχών της ΕΣΔΑ. Η επανάληψη της διαδικασίας οδηγεί στην εκ τω υστέρων ανατροπή των αποφάσεων των ελληνικών δικαστηρίων και έτσι ίσως

¹⁹³ Δ. Παζινός, «Πενήντα χρόνια από την ίδρυση του ΕΔΔΑ», ΝοΒ 2009, σελ. 117

¹⁹⁴ Ι. Σαρμάς/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος (-Δ. Βασιλειάδης), ΕΣΔΑ, 2021, σελ. 305 σε sakkoulas-online

¹⁹⁵ Ι. Μυλωνά, Η εύλογη διάρκεια μιας ποινικής δίκης- ή πως αλλιώς η ελληνική ποινική δικαιοσύνη αδυνατεί να εφαρμόσει την ευρωπαϊκή σύμβαση δικαιωμάτων του ανθρώπου», ΝοΒ1998, σελ. 1579

συμβάλει στη συνειδητοποίηση από τους δικαστές του ρόλου του ΕΔΔΑ, οδηγώντας ενδεχομένως στη λήψη υπόψη της νομολογίας του ΕΔΔΑ προκαταβολικά, ώστε να αποφεύγεται μία ενδεχόμενη μεταγενέστερη ανατροπή της κρίσης τους¹⁹⁶.

Ζητούμενο, πάντως, παραμένει έως σήμερα, για τον έλληνα δικαστή, η ουσιαστική εμβάθυνση στο διαρκώς εμπλουτιζόμενο νομολογιακό οικοδόμημα του ΕΔΔΑ, ώστε να επιτυγχάνεται η επίλυση συγκεκριμένων ζητημάτων βάσει των ήδη διαμορφωμένων κατευθύνσεων του Δικαστηρίου του Στρασβούργου, και να αποφεύγεται η εκ των υστέρων αναζήτηση τρόπων ώστε να ανατραπούν οι λανθασμένες δικαστικές κρίσεις και να επέλθει ίαση της προκληθείσας στο πρόσωπο των κατηγορουμένων βλάβης.

Ο θεσμός της επανάληψης της διαδικασίας, αν και αποτελεί πράγματι ένα ικανοποιητικό και κατάλληλο μέτρο θεραπείας των παραβιάσεων, οδηγώντας σε συμμόρφωση της χώρας μας με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 46 της Σύμβασης, παρουσιάζεται ανεπαρκής στις περιπτώσεις που η παραβίαση αφορά την υπέρβαση της εύλογης διάρκειας της ποινικής δίκης. Αυτός ήταν, άλλωστε και ο λόγος, που κατόπιν πολλών αντικρουόμενων απόψεων σε θεωρία και νομολογία, εισήχθη τελικώς στην έννομη τάξη μας η ρύθμιση του άρθρου 84 παρ.3 ΠΚ, θεσπίζοντας έτσι, μία νέα περίπτωση ελαφρυντικού λόγου.

Οπωσδήποτε, πρόκειται για μία θετική εξέλιξη, δεδομένου όμως του πρόσφατου χαρακτήρα της ρύθμισης και της πενιχρής νομολογιακής της επεξεργασίας, θα πρέπει κανείς να αναμένει προκειμένου να οδηγηθεί σε ασφαλή συμπεράσματα για την τελική αποτίμηση της νεοεισαχθείσας διάταξης, καθώς ο χρόνος μόνο θα δείξει αν αυτή η ρύθμιση θα δρομολογήσει τελικώς θεσμικές βελτιώσεις ή θα παραμείνει απλώς μία ακόμα ανεφάρμοστη διάταξη.

Πάντως, η έως σήμερα επισκόπηση της νομολογίας μας και δη των αποφάσεων του Ακυρωτικού μας, αναδεικνύει μία ιδιαιτέρως επιφυλακτική στάση ως προς την εφαρμογή της διάταξης και την αναγνώριση του συγκεκριμένου ελαφρυντικού στους κατηγορουμένους, καταφεύγοντας κάθε φορά σε διάφορες αιτιολογίες για την μη χορήγησή του. Η διστακτική αυτή στάση των ελληνικών δικαστηρίων κρίνεται, σήμερα – ήδη μία τετραετία από την εισαγωγή της διάταξης-, ιδιαιτέρως

¹⁹⁶ Χρυσόγονος, ό.π., σελ. 1117, 1120

προβληματική, δεδομένης και της αναγκαιότητας που οδήγησε στην εισαγωγή της στην έννομη τάξη μας και του κενού που κλήθηκε να καλύψει, σύμφωνα και με τα όσα είχε κρίνει σχετικά το ΕΔΔΑ, όπως αναλύθηκαν ήδη διεξοδικά ανωτέρω. Η αναγνώριση ελαφρυντικής περίπτωσης, ως σημαντικότερο μέτρο θεραπείας της υπέρβασης του ευλόγου χρόνου της ποινικής διαδικασίας, πρέπει να τύχει επιτέλους ευρείας εφαρμογής, άλλως η υπό κρίση διάταξη κινδυνεύει να καταστεί μελλοντικά κενό γράμμα και η χώρα μας να έρθει αντιμέτωπη με νέες καταδίκες από το Δικαστήριο του Στρασβούργου.

Το κρίσιμο είναι να συνειδητοποιήσουν όλοι οι εμπλεκόμενοι στην ποινική δίκη, δικαστές, διάδικοι, ελληνικές αρχές, την αναγκαιότητα και τη σημασία της αρχής της εκδίκασης των υποθέσεων εντός ευλόγου χρόνου, καθώς όπως τόνισε πρόσφατα η πρόεδρος του Αρείου Πάγου, Ιωάννα Κλάπα, *«Η Δικαιοσύνη που απονέμεται με καθυστέρηση, τείνει να είναι μη Δικαιοσύνη»*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Αναγνωστόπουλος Η., *Η παραβίαση του δικαιώματος δίκαιης δίκης*, ΠοινΧρον ΝΔ/2004, σελ. 5 επομ.

Αναστασοπούλου Ε., *Το δικαίωμα στην εύλογη διάρκεια ποινικής δίκης και η θέσπιση εθνικού ένδικου μέσου για δίκαιη ικανοποίηση σε περίπτωση παραβίασης αυτού*, ΠοινΔικ 11/2019, σελ. 1156 επομ.

Ανδρουλάκης Ι., *Κριτήρια της Δίκαιης Ποινικής Δίκης*, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2000

Γαλανού Μ. σε Κοτσαλή Λ., *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου & Ποινικό Δίκαιο Ερμηνεία και εφαρμογή των άρθρων 1-10 ΕΣΔΑ*, 2014

Γαλανού Μ., *Το δικαίωμα του δικάζεσθαι εντός ευλόγου χρόνου σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ*, ΠοινΛογ ΣΤ/2006, σελ. 1519 επομ.

Δαλακούρας Θ., *Επανάληψη της Διαδικασίας*, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007

Δαλακούρας Θ., *Ο Νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας*, 2^η έκδοση, 2020

Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, *Η πολιτική δίκη υπό το φως της νομολογίας του ΔΕΚ και του ΕΔΔΑ*, Ακαδημαϊκό Συμπόσιο προς τιμήν του Κωνσταντίνου Κεραμέως, 2008

Ζωγράφου Σ., *Η επανάληψη διαδικασίας κατ' άρθρο 525 παρ. 1 περ. 5 ΚΠΔ ως τρόπος εκτέλεσης των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, Τ.Τ. Α. Καρρά

Ηλιοπούλου-Στράγγα Τ., *Γενική Θεωρία Θεμελιωδών Δικαιωμάτων*, 2018

Καρράς Α., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020

Καρέλλος Λ., *Η αναγκαστική εκτέλεση των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην εσωτερική έννομη τάξη*, ΝοΒ 2015, σελ. 201 επομ.

Κονταξής Α., *Κώδικας Ποινικής Δικονομίας*, 2006, Τόμος 2^{ος}

Κτιστάκης Γ., *Οι αποφάσεις ποινικού ενδιαφέροντος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ΠοινΔικ 2001, σελ. 773 επομ.

Κυριακοπούλου Ου., *Η υπερβολική διάρκεια της ποινικής διαδικασίας με βάση τη νεότερη νομολογία του Γερμανικού Ακυρωτικού*, ΠοινΔικ 2008, σελ. 1375 επομ.

Κωνσταντινίδης Α., *Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο*, 5^η έκδοση, 2022

Μαργαρίτης Λ., *Ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας- Ερμηνεία κατ' άρθρο του Ν.4620/2019*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2020

Μαργαρίτης Μ.- Μαργαρίτη Α., *Ποινικός Κώδικας- Ερμηνεία και εφαρμογή*, Εκδόσεις Σάκκουλα, 4^η έκδοση, 2020

Μυλωνά Ι., *Η εύλογη διάρκεια μιας ποινικής δίκης- ή πως αλλιώς η ελληνική ποινική δικαιοσύνη αδυνατεί να εφαρμόσει την ευρωπαϊκή σύμβαση δικαιωμάτων του ανθρώπου*, ΝοΒ 1998

Νικολόπουλος Λ., Εισαγγελέας Εφετών, Εισήγηση με θέμα: «Οι ελαφρυντικές περιστάσεις μετά την ισχύ του νέου Ποινικού Κώδικα», προέλευση esdi.gr

Παζινός Δ., *Πενήντα χρόνια από την ίδρυση του ΕΔΔΑ*, ΝοΒ 2009, σελ. 117 επομ.

Παπαδαμάκης Α., *Η νομολογία του Αρείου Πάγου στο χώρο της Ποινικής Δικονομίας υπό το φως των προβλέψεων της ΕΣΔΑ*, ΠοινΔικ 5/2004, σελ. 582 επομ.

Παπαδαμάκης Α., *Ποινική Δικονομία*, 9^η έκδοση, 2019 και 10^η έκδοση, 2021

Σαλαμούρα Ε., *Το δικαίωμα διεξαγωγής της δίκης εντός ευλόγου χρόνου και η αποκατάσταση της τεκμαιρόμενης βλάβης του διαδίκου*, ΝοΒ 2009, σελ. 2009 επομ.

Σαρμάς Ι.- Κοντιάδης Ξ.- Ανθόπουλος Χ., *ΕΣΔΑ- Κατ' άρθρο ερμηνεία*, 2021

Σγάντζου Β., *Η Ελαφρυντική Περίσταση του αρ. 84§3 ΠΚ ως Μέσο Θεραπείας της Παραβίασης της Εύλογης Διάρκειας Δίκης*, Crime Times, 4/2020

Σεβαστίδης Χ., *Ποινικός Κώδικας και Κώδικας Ποινικής Δικονομίας*, Εκδόσεις Σάκκουλα, 4^η Έκδοση

Σισυλιάνος Λ., *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου- ερμηνεία κατ' άρθρο*, 2^η έκδοση, 2017

Σισυλιάνος Λ. (επιμ.), *Η εκτέλεση των αποφάσεων του ΕΔΔΑ από την Ελλάδα*, Νομική Βιβλιοθήκη, 2021

Φράγκος Κ., *Ποινικός Κώδικας (Ν. 4619/2019 και Ν. 4637/2019)- Κατ' άρθρο ερμηνεία και Νομολογία του Αρείου Πάγου*, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2020

Χαλκιάς Ι.-Κ., Ομιλία - Παρέμβαση του Προέδρου του ΝΣΚ στην εκδήλωση του Κύκλου Ιδεών για την Εθνική Ανασυγκρότηση με θέμα "*Η εφαρμογή των αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ως θεμελιώδης προϋπόθεση σεβασμού της ΕΣΔΑ*", στις 17 Ιανουαρίου 2020

Χαραλαμπίδης Α., *Η μη εύλογη διάρκεια της διαδικασίας ως ελαφρυντική περίπτωση*, ΠοινΔικ 7/2023, σελ. 795 - 802

Χρυσόγονος Κ., *Η επανάληψη ποινικής διαδικασίας ύστερα από απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, ΝοΒ 2001

ΙΣΤΟΤΟΠΟΙ

areiospagos.gr

esdi.gr

QUALEX

Sakkoulas-online

NOMOS

nsk.gr

hudoc